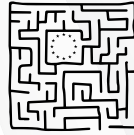

The AIRE Centre
Advice on Individual Rights in Europe

PRAVOSUĐE PO MJERI DJETETA U KONTEKSTU KRIVIČNOG PRAVA

PRIRUČNIK O SUDSKOJ PRAKSI
EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA

The AIRE Centre
Advice on Individual Rights in Europe

PRAVOSUĐE PO MJERI DJETETA U KONTEKSTU KRIVIČNOG PRAVA

PRIRUČNIK O SUDSKOJ PRAKSI
EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA

Izdavač

AIRE Centar

Izdanje

PRVO

Urednici izdanja

Nuala Mole

Biljana Braithwaite

Savjetnica uredništva

Aida Trožić

Autori izdanja

Nuala Mole

Stine Nielsen

Doriane Hardy

Jasminka Džumhur (predgovor)

Prevod

Alpha Team

Pravna redakтура

Elma Veledar Arifagić

Lektura

Vesna Nikolić

Dizajn

Kliker Dizajn - Marko Milićević

Štampa

Kuća štampe

Tiraž

300

SADRŽAJ

PREDGOVOR	4
UVOD.....	7
UVOD U SMJERNICE VIJEĆA EVROPE O PRAVOSUĐU PO MJERI DJETETA	8
1) OBAVEZA OBEZBJEĐIVANJA ZAKONODAVNOG OKVIRA PO MJERI DJETETA	8
2) OBAVEZA SPRJEČAVANJA POVREDA PRAVA DJETETA.....	9
3) OBAVEZA SPROVOĐENJA ISTRAGA O SITUACIJAMA U KOJIMA SE DJECA MOŽDA ZLOSTAVLJAJU I PODUZIMANJA KORAKA RADI SPRJEČAVANJA ZLOSTAVLJANJA.....	10
4) OBAVEZE DJECE U KRIVIČNOM POSTUPKU I OBAVEZA OBEZBJEĐIVANJA PRAVIČNOG SUĐENJA.....	10
5) OBAVEZA IZRICANJA ODGOVARAJUĆIH SANKCIJA MALOLJETNIM PRESTUPNICIMA	13
6) LIŠENJE SLOBODE DJECE	14
IZBOR PRESUDA EVROPSKOG SUDA ZA LJUSKA PRAVA	17
BOCOS-CUESTA PROTIV HOLANDIJE	17
D.G. PROTIV IRSKE	19
E. S. I DRUGI PROTIV SLOVAČKE.....	22
IČIN I OSTALI PROTIV UKRAJINE	25
IGNACCOLO-ZENIDE PROTIV RUMUNIJE.....	27
KEENAN PROTIV UJEDINJENOG KRALJEVSTVA	29
KONTOVÁ PROTIV SLOVAČKE.....	33
KUTZNER PROTIV NJEMAČKE.....	34
MASLOV PROTIV AUSTRIJE	37
M.C. PROTIV BUGARSKE	39
OPUZ PROTIV TURSKE.....	43
RADOVANOVIĆ PROTIV AUSTRIJE	47
R. R. I OSTALI PROTIV MAĐARSKE.....	49
SEDERMAN PROTIV ŠVEDSKE	52
T. PROTIV UJEDINJENOG KRALJEVSTVA	
I V. PROTIV UJEDINJENOG KRALJEVSTVA.....	55
Z. I DRUGI PROTIV UJEDINJENOG KRALJEVSTVA.....	57
SMJERNICE VIJEĆA EVROPE O PRAVOSUĐU PO MJERI DJETETA I KOMENTAR SA OBJAŠNJENJIMA UZ SMJERNICE	60

PREDGOVOR

Uključenost djece u sudske postupke uvijek otvara pitanje zadovoljavanja standarda kojim će se garantirati ne samo prava djece, već osigurati postupanje nadležnih organa na način kojim se neće ugroziti integritet djeteta. Ovo je značajno zbog dobi djeteta koja ga čini posebno osjetljivim s obzirom na činjenicu da se dijete nalazi u procesu razvoja kada svaki vanjski uticaj izvan redovne rutine može imati neželjene posljedice na njegov razvoj.

Potreba definiranja posebnog sistema mjera prema djetetu u pravosudnom sistemu je odraz društvenih procesa koji su vremenom zahtjevali pravno uređenje ovog pitanja u širem kontekstu, kroz međunarodne mehanizme ljudskih prava, prije svega Konvenciju o pravu djeteta na globalnom nivou i Smjernice Vijeća Evrope o pravosuđu po mjeri djeteta na regionalnom nivou Evrope. Iako stepen zaštite prava djeteta u pravosudnom sistemu, a posebno njegovo pozicioniranje, nije detaljnije uređeno Konvencijom o pravu djeteta, principi na kojima počiva Konvencija su osnova koja garantira zaštitu djeteta u sudskom postupku, a posebno načela najboljeg interesa djeteta, slobode izražavanja mišljenja i prava na život i razvoj. Načela Konvencije o pravima djeteta svakom organu ili bilo kojem drugom subjektu uvijek treba da budu okvir (orijentir) za postupanje prema djetetu, a kada se govori o djeci u sukobu sa zakonom i u krivičnom postupku dodatna pažnja treba da bude posvećena članu 37. i 40. Konvencije.

Prepoznata društvena potreba pretočena u normu međunarodnog prava kroz proces ratifikacije ili drugog prihvatanja od strane države se vraća u nacionalni pravni sistem, kao minimalni standardi koje svaka država članica treba osigurati unutar svog pravnog poretka. Ovo ne ograničava državu članicu da prihvaćene minimalne standarde, shodno vlastitim potrebama proširi i dalje razvije.

Pravni poredak države zasnovane na vladavini prava zahtijeva normativno reguliranje određenih društvenih pitanja kroz donošenje zakona i drugih akata, definiranje procedura i uspostavu institucija. Ovo je standardni proces koji se primjenjuje i za pravno uređenje pitanja pravosuđa po mjeri djeteta i koji predstavlja osnov za monitoriranje i izvještavanje o izvršavanju međunarodnih obaveza koje je država preuzela.

Značajan broj ovih izvještaja, ali prije svega praksa ukazuje da u oblasti osiguranja pravosuđa po mjeri djeteta problemi su manje prisutni u usklađivanju nacionalnog zakonodavstva sa međunarodnim standardima, dok su stvarni problemi prisutni u njihovoj implementaciji, što je pokazatelj slabosti i nedorečenosti procedura ili nedovoljno razvijenih institucionalnih kapaciteta, što uključuje i ljudske resurse. Nažalost, i iskustvo Institucije ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine stečeno kroz rad na pojedinačnim žalbama, ali i sprovedena istraživanja ukazuju da zakonodavstvom utvrđeni standardi nisu osigurani u praksi, što ima negativan utjecaj na položaj djeteta u sudskim postupcima u BiH. Generalno, postupanje prema djeci u ovim postupcima

je najvećim dijelom upravljano procesnim zakonima, koji u cilju osiguranja posebnog tretmana djece pretpostavljaju visok stepen osjetljivosti zaposlenih koji rade u pravosudnom sistemu, ali i postojanje tehničke opreme u ovim institucijama. Stav 15. Smjernica upravo ukazuje na obavezu da su svi stručnjaci koji dolaze u neposredan kontakt sa djecom u krivičnim postupcima obučeni vještinama komunikacije sa djecom.

Iako se djeca mogu pojaviti u svim sudskim postupcima u svojstvu stranke, oštećenika ili svjedoka, Priručnik „Pravosuđe po mjeri djeteta u kontekstu krivičnog prava” se ograničava na pregled pojma pravosuđa po mjeri djeteta u kontekstu krivičnog prava, a kao osnova su korištene Smjernice, Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama i praksa Evropskog suda za ljudska prava.

Opšte je poznata činjenica da krivični postupci uključuju i određene subjekte koji nisu stranke u postupku i čije djelovanje svakako može da utiče i na dijete koje se pojavljuje u postupku zbog čega je nužno osigurati da su svi subjekti svjesni obaveze osiguranja zaštite integriteta djeteta u okviru svoga djelovanja, a gdje se prije svega treba voditi računa o najboljem interesu djeteta. To prije svega znači da je važno da se djeci osigura odgovarajuće okruženje u u kojem se mogu osjećati sigurno, zaštićeno i slobodno da daju svoje iskaze.

Teorijski koncepti uvijek otvaraju pitanje praktične primjene i zahtijevaju odgovor na pitanje kako dostići postavljeni standard. Upravo ovaj Priručnik je metodološki koncipiran da odgovori na ovo pitanje kroz tri segmenta kojim se ukazuje na ključne probleme tretmana djece u krivičnom postupku. Prvi segment se odnosi na obaveze koje država ima kroz različite faze postupka sa prikazom relevantne sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava, a što uključuje uspostavu zakonodavnog okvira, sprečavanje povrede prava djeteta, sprovođenje istrage u situacijama u kojima se djeca zlostavljaju, osiguranje pravilnog suđenja, izricanje odgovarajućih sankcija maloljetnim prestupnicima i lišenje slobode djece.

Drugi segment je prikaz određenog broja odluka Evropskog suda vezanih za položaj djeteta u sudskim postupcima uz komentar kojim se ukazuje na značaj određene presude na globalno definiranje pitanja koje je razmatrano u okviru presude. Treći segment je prikaz Smjernica za postupak po mjeri djeteta sa detaljnim obrazloženjem i osvrtom u odnosu na Konvenciju o pravu djeteta i Evropsku konvenciju o ljudskim pravima i osnovnim slobodama.

Posebno treba istaći da Priručnik daje prikaz terminološkog određenja vezanog za položaj djeteta u sudskom postupku i ukazuje na značaj blagovremenog i prikladnog obavještanja djeteta i roditelja od najranijih faza postupka o njihovim pravima, sistemu, procedurama i dostupnim mehanizmima podrške. U konačnici, Priručnik na jedan jednostavan, dostupan i pregledan način, približava praksu Evropskog suda za ljudska prava što je posebno značajno za Bosnu i Hercegovinu s obzirom na član II Ustava BiH prema kojem Evropska konvencija za ljudska prava

i osnovne slobode ima prioritet u primjeni ukoliko je nacionalno zakonodavstvo u suprotnosti s njenim odredbama a na što često ukazuje upravo praksa Evropskog suda.

U cilju osiguranja efikasnije zaštite prava djece u skladu s najvišim međunarodnim standardima u sudskim postupcima, uključujući prije svega krivični postupak nužno je organizirati redovne, specijalizirane treninge za profesionalce uključene u ove postupke, a prije svega policiju, tužioce, sudije i socijalne radnike. Ovaj Priručnik, s obzirom na svoj sadržaj i konceptualni prikaz predstavlja izvanredan instrument za realizaciju edukativnih sadržaja za profesionalne uključene u krivične postupke u kojim učestvuju djeca.

Jasminka Džumhur

ombudsmenka za ljudska prava BiH

UVOD

U ovom priručniku dajemo pregled pojma pravosuđa po mjeri djeteta u kontekstu krivičnog prava. Sam pojam, međutim, ne obuhvata samo krivično pravo već se odnosi i na sve situacije u kojima su djeca uključena u sprovođenje pravde. Ideja pravosuđa po mjeri djeteta u najširem smislu od nacionalnih sistema za sprovođenje pravde iziskuje svijest o posebnim obavezama koje općenito imaju prema djeci. Shodno Smjernicama Vijeća Evrope o pravosuđu po mjeri djeteta (vidi dolje), sistem pravosuđa po mjeri djeteta stoga mora da jamči poštovanje i djelotvorno ostvarenje svih dječijih prava na najvišem mogućem nivou, posvećujući dužnu pažnju stepenu zrelosti i razumjevanja djeteta, kao i okolnostima konkretnog slučaja. Pravosuđe po mjeri djeteta mora biti dostupno, primjereno uzrastu, brzo, savjesno, prilagođeno potrebama i pravima djeteta i usredsređeno na te potrebe i prava, uključujući i pravo na pravično suđenje, na učešće i shvatanje postupka, na poštovanje privatnog i porodičnog života, i na integritet i dostojanstvo.

Pojam pravosuđa po mjeri djeteta se značajno razvio tokom posljednjih decenija. Evropska konvencija o ljudskim pravima (EKLJP), koja je usvojena 1950. godine, ne sadrži nijednu posebnu odredbu o djeci. Premda je ženevska Deklaracija o pravima djeteta usvojena 1924. godine, ona se usredsređivala na materijalne potrebe djece a ne na djecu kao nosioce prava. U Deklaraciji UN o pravima djeteta (usvojenoj 1959. godine, samo devet godina poslije EKJLP) se navodi da najbolji interesi djeteta moraju biti od vrhunskog značaja prilikom donošenja svih odluka koje utiču na dijete. Međutim, taj značaj je sa vrhunskog spao na prvenstven do 1989, kada je usvojena Konvencija UN o pravima djeteta (KPD). Evropski sud za ljudska prava (ESLJP) je 1988. godine, samo godinu dana prije usvajanja KPD, donio odluku u predmetu *Nielsen protiv Danske*. Preovlađujući stav u to vrijeme – koji se odrazio i u presudi koju je donela većina sudija – je da roditelji prilikom vršenja svojih prava mogu djecu lišiti slobode i da djeca sama nisu nosioci prava. Nije se smatralo da su djeca sama nosioci prava. KPD danas predstavlja međunarodni pravni instrument koji je ratifikovao najveći broj zemalja na svijetu. U njoj je predviđeno pravo na podnošenje pojedinačnih predstavki Komitetu za prava djeteta. Pojam prava djeteta se vremenom mijenjao ali se danas - u svjetlu međunarodnih konvencija, preporuka i sve većoj praksi, uglavnom Evropskog suda za ljudska prava ali i drugih međunarodnih tijela za zaštitu ljudskih prava - među najrazličitijim kulturama i na raznim kontinentima uobličava međunarodni konsenzus o djeci kao nosiocima prava.

Cilj ovog priručnika je da pruži pregled konkretnih obaveza nacionalnih vlasti da obezbijede poštovanje prava djece u pogledu krivičnog prava. Pravosuđe po mjeri djeteta se kao pojam, naravno, odnosi i na mnoge druge oblasti osim krivičnog prava, ali se mi njima nećemo baviti u ovom priručniku. U cijelom priručniku ćemo navoditi primjere iz prakse ESLJP i ostalih relevantnih pravnih instrumenata.

UVOD U SMJERNICE VIJEĆA EVROPE O PRAVOSUĐU PO MJERI DJETETA

Smjernice Komiteta ministara Vijeća Evrope o pravosuđu po mjeri djeteta (u daljnjem tekstu: Smjernice) usvojene su novembra 2010. u okviru Programa Vijeća Evrope „Izgradnja Evrope za djecu i sa djecom”. Smjernice državama članicama služe kao praktična alatka za prilagođavanje svojih sudskih i vansudskih sistema konkretnim pravima, interesima i potrebama djece. Smjernice se odnose na sve situacije u kojima djeca dolaze u dodir sa krivičnim, građanskim ili upravnim sudskim sistemima.

U Smjernicama ne postoji poseban odjeljak o sistemu krivičnog pravosuđa i njegovog uticaja na djecu ali se aludira na elemente tog sistema u drugim odjeljcima, kao što su „lišenje slobode”, „djeca i policija” ili u dijelu o minimalnoj starosnoj granici krivične odgovornosti. Stoga se u ovom priručniku usredsređujemo na užu oblast od autora Smjernica i razmatramo položaj djece u dodiru sa sistemom krivičnog prava, bilo djece koje su žrtve (ili potencijalne žrtve) kriminalnog ponašanja bilo djece koja su osumnjičena, optužena ili osuđena za kriminalno ponašanje. U cijelom priručniku navodimo odredbe ovih Smjernica koje je usvojilo svih 47 država članica Vijeća Evrope i koje se u njima primjenjuju. One će biti kontekstualizovane upućivanjem na međunarodne konvencije na kojima su Smjernice utemeljene ili koje su izričito navedene u preambuli.

1) Obaveza obezbjeđivanja zakonodavnog okvira po mjeri djeteta

Države su (shodno članu 1. EKLJP) dužne da obezbijede postojanje odgovarajućeg zakonodavnog okvira kako bi se spriječile povrede prava djeteta, kao i da (shodno članu 13. EKLJP) obezbijede djelotvorne pravne lijekove ako do takvih povreda dođe. To obuhvata zahtjev da inkriminišu ponašanje kojim se teško krše prava djece, kao i da procesnim propisima omogućе djelotvorno gonjenje takvog ponašanja. To može biti od naročitog značaja u pogledu disciplinovanja djece od strane roditelja koji se o njima staraju, s obzirom na to da granica između prihvatljivih roditeljskih disciplinskih mjera i zlostavljanja koje predstavlja krivično djelo u prošlosti nije uvijek bila jasno definisana. Država je dužna da objezbedi djelotvorni zakonodavni okvir koji je precizan i utvrđljiv i kojim se djeca uvijek štite od zlostavljanja, čak i u sopstvenom domu i obrazovnim ustanovama.

Ovu obavezu implicitno sadrže Smjernice, a sve države članice se ohrabruju da „*revidiraju unutrašnje pravo, sektorske politike i praksu kako bi obezbijedile da budu preduzete neophodne reforme radi sprovođenja ovih smjernica*”.

Shodno članu 3. st. 2. Konvencije o pravima djeteta, sve države ugovornice se obavezuju da „*preduzimaju sve potrebne zakonodavne i administrativne mjere*” kako bi djetetu obezbijedile „*zaštitu i brigu koja je neophodna za njegovu dobrobit, uzimajući u obzir prava i obaveze njegovih roditelja, zakonitih staratelja ili drugih pojedinaca koji su pravno odgovorni za dijete*”. Ova Konvencija UN

se eksplicitno pominje u preambuli Smjernica, a pored toga, u členu 53. EKJLP je propisano da „[N]ijedna odredba ove Konvencije neće se tumačiti tako da ograničava odnosno ugrožava ljudska prava i osnovne slobode koji bi bili priznati po zakonima svake Visoke strane ugovornice ili po svakom drugom sporazumu čija je ona strana ugovornica”. Stoga i EKLJP i Smjernice Vijeća Evrope moraju biti tumačene u skladu sa Konvencijom UN o pravima djeteta.

EKLJP je u predmetu *M.C. protiv Bugarske* utvrdio povredu obaveze o djelotvornom zakonu. Po bugarskom zakonodavstvu, bilo je neophodno dokazati primjenu fizičke sile, a njime se nisu štitele žrtve koje su se ukočile od straha, tako da njime nije u dovoljnoj mjeri zaštićena mlada žrtva silovanja koja je i dalje bila dijete iako je već bila dovoljno stara da da pristanak, te je ESLJP utvrdio povredu članova 3. i 8. EKLJP.

2) Obaveza sprječavanja povreda prava djeteta

Obaveza zaštite djece nije ispunjena samim usvajanjem krivičnog zakonodavnog okvira. Taj se okvir mora primjenjivati na praktičan i djelotvoran a ne na teoretski i iluzoran način. Nacionalni organi moraju da preduzmu sve razumne korake kako bi obezbijedili zaštitu prava djeteta. Predmet *Osman protiv Ujedinjenog Kraljevstva* se odnosio na dijete čiji je nastavnik bolovao od teškog psihičkog poremećaja i koji je razvio nezdrav odnos prema tom djetetu. Njegovo je ponašanje predstavljalo opasnost po dijete i njegovu porodicu i na kraju je kulminiralo ubistvom oca i nanošenjem teških povreda djetetu. Sud je prilikom razmatranja odgovornosti vlasti postavio sljedeće pitanje: *Da li je država preduzela sve korake koji su se od nje razumno mogli očekivati da spriječi štetu za koju je znala ili trebalo da zna?*

U predmetu *Z i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* su majka i očuh teško zanemarivali i zlostavljali njeno petoro djece i na kraju su za to krivično gonjeni. Djeci su u krivičnom postupku dosuđene male naknade za povrede koje su pretrpjeli. ESLJP je, međutim, utvrdio da je u tom predmetu prekršen član 13. EKLJP jer nije postojao djelotvoran pravni lijek protiv države zbog njenog propusta da djecu zaštiti od zlostavljanja kojem su bili podvrgnuti tokom dužeg perioda vremena i kojeg su vlasti bile svjesne. To ilustruje da obezbjeđivanje zakonodavnog okvira ne podrazumijeva samo donošenje propisa kojim se zlostavljanje inkriminiše, već i pozivanje vlasti na odgovornost ako nisu djelotvorno primijenile taj zakonodavni okvir. To, također, pravosuđu nalaže da primjenjuje krivični zakonodavni okvir na način po mjeri djeteta, u kojima su najbolji interesi djeteta od prvenstvenog značaja. Tu dolazi do preklapanja prve obaveze (da usvoji zakone) i druge obaveze (da sprječava).

U Odjeljku IVA.3 Smjernica propisane su posebne preventivne mjere koje države članice treba da usvoje. Konkretno, u stavu 12. se navodi da „[s]tručna lica koja rade s djecom i za djecu treba, gdje god je to potrebno, da budu podvrgavana redovnim provjerama, u skladu sa unutrašnjim pravom i bez dovodenja u pitanje nezavisnosti pravosuđa, kako bi se osiguralo da su podobna za rad s djecom.”

3) Obaveza sprovođenja istraga o situacijama u kojima se djeca možda zlostavljaju i preduzimanja koraka radi sprječavanja zlostavljanja

Država je obavezna da obezbijedi potpunu, djelotvornu i u odgovarajućim slučajevima krivičnu istragu svih situacija u kojima postoje sumnje o zlostavljanju djece. Država ima procesnu obavezu da sprovede istragu shodno članu 2, članu 3. i članu 4. EKLJP, kao što gore navedeni predmet *Z i drugi* ilustruje. Nacionalne vlasti moraju s budnošću da vode računa o najboljim interesima djeteta i da čine sve u svojoj moći kako da sprovedu djelotvornu istragu u svakoj situaciji u kojoj se pojavi sumnja o zlostavljanju djeteta, tako i da preduzimaju korake kako bi stale na kraj tom zlostavljanju.

U predmetu *Kontrova protiv Slovačke*, policija nije sprovedla *odgovarajuću djelotvornu istragu* o žalbama – tj. nije vodila propisnu evidenciju niti policajce u narednoj smjeni upozorila na moguću situaciju u svjetlu brojnih žalbi podnositeljice predstavke o tome da su životi njene djece u opasnosti. Policija nije na adekvatan način reagovala na dokaze o opasnosti u kojoj su se djeca nalazila. To je navelo ESLJP da utvrdi povredu člana 2. EKLJP kada je njen suprug ubio djecu.

Ova se obaveza odnosi i na situacije u kojima se djeca iskorištavaju radi sticanja materijalne koristi, poput prostitucije, trgovine djecom i prosjačenja. Trgovina djecom se u Konvenciji Vijeća Evrope o borbi protiv trgovine ljudima definiše kao „*vrbovanje, prijevoz, premještanje, skrivanje ili prihvatanje djeteta radi iskorištavanja [...] čak i ako ne uključuje sredstva [prijetnje ili sile ili drugih oblika prinude]*.” Ta eksploatacija, međutim, nije ograničena na žrtve međunarodne trgovine ljudima ili čak žrtve trgovine ljudima u granicama jedne zemlje - nekada djecu na ovaj način iskorištavaju njihovi roditelji. Ne može se smatrati da djeca uključena u bilo koju vrstu onoga što Međunarodna organizacija rada (MOR) definiše kao „najgore oblike dječjeg rada” postupaju dobrovoljno i moraju se sprovoditi istrage o svim takvim sumnjama na eksploataciju i ona mora biti inkriminisana. Praksa ESLJP u pogledu nasilja protiv žena se analogno primjenjuje na slučajeve zlostavljanja djece.

4) Obaveze djece u krivičnom postupku i obaveza obezbjeđivanja pravičnog suđenja

Nekada su djeca osumnjičena ili optužena za krivično djelo. Nekada su žrtve krivičnog djela i imaju svojstvo građanske strane u krivičnom postupku. Nekada se pojavljuju u ulozi svjedoka. Država u sve tri situacije ima posebne obaveze prema djeci koja učestvuju u postupku, naročito prema onoj osumnjičenoj ili optuženoj za krivično djelo. Država istovremeno ima obavezu da obezbijedi pravično suđenje zajamčeno članom 6. EKLJP kako djeci optuženoj za krivična djela, tako i onima optuženim za krivična djela protiv djece.

Djeca osumnjičena ili optužena za krivično djelo

Donja starosna granica krivične odgovornosti mora biti određena nacionalnim zakonom. U Smjernicama se ne navodi gdje je treba povući, ali je u stavu 23 predviđeno da „[d]onja starosna granica krivične odgovornosti ne treba da bude preniska i treba da bude utvrđena zakonom”. Minimalne starosne granice krivične odgovornosti se u velikoj mjeri razlikuju u zemljama Evrope, od 10. do 18. godine, i državama je prepušteno da je utvrde.

U stavu 15 Smjernica se u pogledu gonjenja maloljetnih izvršilaca ukazuje na obavezu svih stručnjaka koji dolaze u neposredan kontakt sa djecom „da budu obučeni u komunikaciji s djecom svih uzrasta i u svim fazama njihovog razvoja, kao i sa onom djecom koja se nalaze u situacijama u kojima su posebno osjetljiva.” Drugim riječima, važno je da su policija i tužioci posebno obučeni da shvataju složenost razvoja djece. Prema djeci se ne smije postupati na isti način na koji se postupa prema odraslima. To je naročito važno prilikom uzimanja iskaza od djece ili ispitivanja maloljetnika.

Shodno odjeljku III.B.4 Smjernica, nacionalni organi treba da ulažu „usaglašene napore radi utvrđivanja disciplinarnih pristupa u cilju procjene najboljih interesa djece u postupcima u koje su ona uključena”. Ova se smjernica razrađuje u stavu 16, u kojem se navodi da gdje god je to moguće „treba podsticati blisku saradnju između stručnjaka raznih profila kako bi se postiglo sveobuhvatno razumijevanje djeteta, kao i procjena njegovog pravnog, psihičkog, društvenog, emocionalnog, fizičkog i kognitivnog stanja”.

Drugi aspekt koji mora da bude uzet u obzir odnosi se na značaj blagovremenog i prikladnog obavještanja djece i njihovih roditelja od najranijih faza učešća u pravosudnom sistemu o njihovim pravima, sistemu i procedurama, o postojećim mehanizmima i sistemima podrške, optužbama ili koracima preduzetim po njihovim žalbama, itd. Ove su obaveze izložene u Odjeljku IV.A.1 Smjernica. Pored toga, sve informacije i savjeti „treba da budu pruženi djeci na način koji je prilagođen njihovom uzrastu i zrelosti, na jeziku koji ona mogu da shvate i koji je rodno i kulturno osjetljiv” (stav 2 Smjernica). Informacije moraju biti predočene na način kojim se djetetu i njegovim roditeljima jasno stavlja do znanja za šta je ono optuženo i koje su moguće posljedice tih optužbi.

ESLJP je u presudi u predmetu *Salduz protiv Turske*, utvrdio povredu člana 6. EKLJP, prava na pravično suđenje, jer je maloljetnik proveo šest dana u pritvoru i tokom tog perioda nije imao pristup advokatu. S obzirom na to da je podnosilac predstavke imao samo 17 godina, ESLJP je naglasio naročiti značaj brzog pristupa pravnom zastupniku od prvog ispitivanja u policiji, jer maloljetnici treba da uživaju veću zaštitu od punoljetnih lica. Premda maloljetnici imaju široka prava, oni nisu neizostavno u stanju da ih ostvaruju djelotvorno bez pomoći odraslih stručnjaka.

Svi stručnjaci uključeni u postupke protiv maloljetnika treba da budu posebno obučeni za rad sa djecom i da shvataju posljedice činjenice da kognitivne sposobnosti djeteta nisu u potpunosti razvijene. Akteri moraju biti svjesni toga da prema djeci ne mogu i ne treba da postupaju kao prema odraslima. Konkretni zahtjevi u tom pogledu su izloženi u odjeljku IV.D Smjernica (Pravosuđe po mjeri djeteta tokom sudskih postupaka).

ESLJP je u presudama u predmetima *T. protiv Ujedinjenog Kraljevstva* i *V. protiv Ujedinjenog Kraljevstva* napomenuo da djelotvorno učešće maloljetnika u sudnici pretpostavlja da optuženi posjeduje široko razumijevanje postupka suđenja, uključujući i značaj kazne koja može biti izrečena. Stoga optužene maloljetnike u svim slučajevima treba da zastupaju stručni advokati, koji imaju iskustvo u radu sa djecom. Pored toga, suđenje mora da se sprovodi na način koji djeci omogućava da ga prate. Optuženim maloljetnicima u predmetima *T.* i *V.* se sudilo kao da su odrasli, na takav način da oni nisu bili u stanju da razumiju postupak koji se odvijao. Stavljanje djetetu na raspolaganje osobe kojoj veruje predstavlja jedan od načina na koji se ovo može obezbijediti. Načini na koje se može obezbijediti da postupak bude po mjeri djeteta dodatno su razrađeni u stavovima 121-125 Komentara s objašnjenjima Smjernica.

Shodno stavu 24 Smjernica „[a]lternative sudskom postupku, kao što je posredovanje, alternativno postupanje (u odnosu na pravosudne mehanizme) i alternativno rješavanje sporova, treba podsticati kad god mogu na najbolji način služiti najboljim interesima djeteta...” Stoga djelotvorno obezbeđivanje pravičnog suđenja maloljetnim izvršiocima podrazumijeva da se sudskom postupku pribjegava samo u krajnjem slučaju. Važno je, međutim, da sve alternative sudskom postupku „jamče ekvivalentni nivo pravne zaštite. Poštovanje prava djece [...] treba da bude zajamčeno u istoj mjeri i u sudskim i u vansudskim postupcima” (stav 26 Smjernica), jer alternative sudskom postupku mogu sa sobom nositi rizik da u manjoj mjeri poštuju temeljna načela, kao što su pretpostavka nevinosti, pravo na odbranu uz pomoć advokata, itd. Stoga se mora nadzirati kvalitet pravne zaštite koje nudi svaki sistem.

Djeca žrtve i svjedoci

Članom 12, st. 1 Konvencije o pravima djeteta UN se djeci sposobnoj da formiraju sopstveno mišljenje jamči pravo da slobodno izražavaju svoje mišljenje o svim pitanjima koja ih se tiču. Ovo predstavlja jedno od osnovnih načela Konvencije o pravima djeteta... „[M]išljenju djeteta [se] posvećuje dužna pažnja u skladu sa godinama života i zrelošću djeteta”. A u st. 2 člana 12 se propisuje „...djetetu će posebno biti pružena mogućnost da bude saslušano u svim sudskim i administrativnim postupcima koji se tiču djeteta, bilo neposredno ili preko zastupnika ili odgovarajućeg organa, na način koji je u skladu sa procesnim pravilima nacionalnog zakona”. Ovo se pominje i u Odeljku IV.D.3 Smjernice. U Smjernicama se naglašava činjenica da ovo predstavlja pravo a ne obavezu.

U stavovima 114-117 Komentara s objašnjenjima Smjernica se ističe činjenica da sudije često nisu obučene da na odgovarajući način saslušaju i uzimaju u obzir mišljenja djeteta a da se rijetko pozivaju specijalizovani stručnjaci koji bi mogli da pomognu sudijama u tom zadatku. Važno je da dijete bude u mogućnosti da jasno i bez ometanja izrazi svoje mišljenje. Potrebno je voditi računa o tome da je dijete slobodno da izrazi svoje mišljenje na način koji odgovara njegovom uzrastu. Komitet za prava djeteta je pozvao države ugovornice da ne usvajaju simbolične pristupe u kojima djeca bivaju saslušana ali se njihovom mišljenju ne pridaje dužna pažnja. „*Postupci u kojima djeca iznose svoje stavove treba da budu transparentni i informativni, dobrovoljni, puni poštovanja, relevantni, po mjeri djeteta, inkluzivni, treba da ih sprovede stručno obučena lica, treba da budu bezbedni i da vode računa o svim rizicima i, konačno, treba da budu takvi da se mogu odgovorno kontrolisati*”.

U predmetima u kojima su djeca žrtve često postoji razumljiva želja da se ona u najvećoj mogućoj mjeri zaštite od izvršilaca, time što se, na primjer, izbjegava njihovo svjedočenje u sudnici ili ograničava broj ispitivanja. Međutim, od najvećeg je značaja da ovi faktori ne dovedu do situacije u kojoj je pravo izvršioca na pravično suđenje iz člana 6 EKLJP povrijeđeno, jer bi takva povreda mogla da za posledicu ima ukidanje osuđujuće presude. To ne znači da ne treba preduzimati posebne mjere kako bi djeca bila zaštićena od svojih progonitelja u najvećoj mogućoj mjeri. To, zapravo znači da pravda kako za žrtvu tako i za izvršioca mora biti uravnotežena, kako nijedna od tih strana ne bi mogla da tvrdi da je sistem prema njoj nepravično postupao. Ovo se pitanje, na primjer, rješava puštanjem video i audio snimaka iskaza djece u sudnici umjesto njihovog ličnog svjedočenja. Konkretna pravila o dokazima/iskazima djece u sudskom postupku su izložena u Odjeljku IV.D.6 Smjernica, kao i u stavovima 126-133 Komentara s objašnjenjima Smjernica.

Bokos-Cuesta protiv Holandije predstavlja primjer predmeta u kojem je ESLJP utvrdio povredu prava na pravično suđenje izvršioca. U ovom predmetu je do povrede člana 6. EKJLP došlo usljed napora holandskih sudova da zaštite četvoro djece, koje je podnosilac predstavke seksualno zlostavljao, time što nisu dozvoljavali njegovom advokatu da ih ispita, pri čemu ni podnosilac predstavke ni sud koji mu je sudio nisu imali pristupa video snimcima ili sličnom materijalu koji bi im omogućio uvid u ponašanje djece tokom svjedočenja.

5) Obaveza izricanja odgovarajućih sankcija maloljetnim prestupnicima

Države treba da usvoje posebna pravila kojima se uređuje lišenje slobode djece. Ta su pravila izložena u stavovima 19-22 Smjernica i razrađena u stavovima 73-78 Komentara s objašnjenjima Smjernica. Općenito, lišenju slobode kao krivičnoj sankciji treba uvijek pribjegavati samo u krajnjem slučaju, a ono treba da bude što je kraće moguće i u skladu garancijama iz člana 5. st. 1 EKLJP.

6) Lišenje slobode djece

Pored lišenja slobode kao krivične sankcije koju izriče sud, EKLJP dozvoljava lišenje slobode maloljetnika u situacijama u kojima lišenje slobode punoljetnog lica ne bi bilo dozvoljeno. Odredbom u članu 5. st. 1. tačka d) EKLJP dozvoljeno je lišenje slobode maloljetnika u svrhu vaspitnog nadzora ili radi njihovog privođenja nadležnom organu.

Vaspitni nadzor

Ova odredba se ne odnosi na obezbjeđivanje odgovarajućeg obrazovanja za djecu lišenu slobode koja služe kaznu zatvora (u skladu sa članom 5. st. 1. t. a kao krivične sankcije) već o lišenju slobode onih koji ne služe kaznu za krivično djelo. Prvi osnov se primjenjuje kada se maloljetnik, koji je obično od ranije poznat po razuzdanom ponašanju, a možda već ima i krivični dosije, drži u bezbjednoj ustanovi zatvorenog tipa, kao **mjera za dobrobit djeteta** a ne u kontekstu nekog krivičnog postupka. Ova odredba može opravdati lišenje slobode maloljetnika koji su prešli starosnu granicu za obavezno obrazovanje i Sud prihvata da se „vaspitni nadzor” ne mora „rigidno poistovjećivati sa pojmovima nastave u razredu” i da mora obuhvatati mnoge aspekte vršenja roditeljskih prava od strane lokalnog organa radi dobrobiti i zaštite lica o kojem je riječ. Međutim, moraju da postoje odgovarajući objekti koji ispunjavaju vaspitne svrhe. Važno je napomenuti da se ova odredba ne može zloupotrebljavati, kao, na primjer, u predmetu *P. i S. protiv Poljske*, kada je dijete smješteno u centar za socijalni rad kako bi bila spriječena da izvrši abortus.

Nadležni organ

Cilj drugog dijela je da obuhvata situacije u kojima se maloljetnik lišava slobode radi izvođenja pred sud kako bi se obezbijedilo njegovo uklanjanje iz štetne okoline, ali **ne** na osnovu krivične optužbe (te čl. 5. st. 1. t. c) ne važi). Dozvoljeno je lišenje slobode maloljetnika tokom izrade psihijatrijskog izvještaja potrebnog za odlučivanje o krivičnoj optužbi protiv njega, a dozvoljeno je i lišenje slobode djeteta dok sud ne izda nalog o smiještanju djeteta pod starateljstvo. Međutim, lišenje slobode i držanje dvoje maloljetnika koji su priznali krađu u centru za maloljetnike nije bilo u skladu sa članom 5. st. 1. t. d), jer protiv njih nije pokrenut krivični postupak, a u vrijeme njihovog lišenja slobode nije bilo dokaza o namjeri da oni budu izvedeni pred nadležni organ.

Predmet *Bouamar protiv Belgije* odnosio se na maloljetnika koji je patio od poremećaja ličnosti, uglavnom zbog porodičnih problema. Belgija je bila usvojila politiku da pokuša da djecu sa problemima u ponašanju ukloni iz krivičnog sistema i da se njima bavi u okviru sistema socijalne zaštite. Ali nekada su takva djeca morala da budu lišena slobode. Bouamar je bio držan u pritvoru, u kojem nije imao pristup potrebnom vaspitanju i obrazovanju. ESLJP je utvrdio da je to bilo suprotno članu 5. st. 1. t. d) Konvencije. Slično, u predmetu *DG protiv Irske* se radilo o maloljetniku koji je bio držan u zatvoru mjesec dana prije nego što je premješten u terapeutsku jedinicu za

vaspitni nadzor i podršku. U oba ova predmeta je bitno napomenuti da lišenje slobode ne bi na isti način predstavljalo problem da su nalozi o lišenju slobode bili opravdani shodno drugim odredbama člana 5. st. 1 EKLJP a ne izričito u cilju vaspitnog nadzora.

Od najvećeg je značaja da dijete lišeno slobode ne bude smješteno zajedno sa odraslima, jer su djeca lišena slobode posebno ranjiva. To u nekim državama predstavlja izazov, naročito u seoskim sredinama, u kojima je razdvajanje djece od odraslih nemoguće obezbijediti usljed nepostojanja objekata i sredstava. Kada je nemoguće spriječiti takve situacije, autori Smjernica propisuju da „*to treba da bude isključivo iz izuzetnih razloga i zasnovano samo na najboljim interesima djeteta. U svim okolnostima djeca treba da budu pritvorena u prostorijama koje su primjerene njihovim potrebama.*” (stav 20). Stoga je očigledno da sistematski nedostatak sredstava za objekte u koje se smještaju maloljetnici ne predstavlja „izuzetan razlog” i da se ne može koristiti kao opravdanje za smještanje djece lišene slobode zajedno sa odraslima. Ovo važi i u pogledu pritvora, a naročito kada su u pitanju posebno ugrožena djeca, uključujući djecu sa psihičkim problemima ili u opasnosti od samopovrijeđivanja.

ESLJP je u nekoliko navrata osudio pritvor maloljetnika čak i nakratko i utvrdio da je takvo lišenje slobode predstavljalo povredu člana 5. st. 3 EKLJP. ESLJP je u pomenutoj presudi u predmetu *Ichin i drugi protiv Ukrajine* utvrdio povredu člana 5 st. 1. zbog pritvora dvojice dječaka u trajanju od 30 dana, jer je smatrao da je lišenje slobode bilo proizvoljno i da nije bilo u skladu ni sa jednom svrhom navedenom u članu 5. stav 1. tačka c) i zato što su bili lišeni slobode u ustanovi koja nije vršila „vaspitni nadzor” u smislu člana 5. stav 1. tačka d).

Prema Preporuci CM/Rec(2008)11 Komiteta ministara državama članicama o evropskim pravilima za maloljetne prijestupnike kojima su izrečene sankcije ili mjere, državna agencija mora redovno da vrši inspekciju ustanova u kojima su drže maloljetnici lišeni slobode, kako bi obezbijedila da one rade u skladu sa domaćim i međunarodnim pravom. Pored toga, jedno ili više nezavisnih tijela vrši nadzor nad uslovima u takvim ustanovama i nad postupanjem prema maloljetnicima lišenim slobode ili onima kojima su izrečene sankcije ili mjere u zajednici, pri čemu maloljetnici imaju povjerljiv pristup tim tijelima a ona objavljuju svoje nalaze”.

Uvažavanje porodičnih veza je važno radi obezbjeđivanja najbolje moguće reintegracije djece u društvo jer se time maloljetnim prijestupnicima omogućava da održavaju odnose sa svojim roditeljima, porodicom i prijateljima. Ovo se pravo nikad ne smije ograničiti radi kažnjavanja djeteta, već samo da bi se zaštitili njegovi najbolji interesi. Pored toga, djeca treba da imaju pristup programima pripreme za reintegraciju u društvo i obrazovanju (stav 21).

Konačno, bitno je da se krivični dosijei djece „*ne daju nikome van pravosudnog sistema pošto djetete postane punoljetno. Izuzeci u vezi sa objelodanjivanjem takvih informacija mogu biti dozvoljeni u slučajevima teških krivičnih djela, između ostalog iz razloga javne bezbjednosti ili onda kada se*

radi o mogućnosti zaposlenja na radnom mjestu koje podrazumijeva kontakt sa djecom” (stav 83 Smjernica). To važi i u pogledu svih ličnih podataka djece koja su bila ili jesu uključena u sudski postupak, a naročito se odnosi na medije koji bi „mogli da otkriju ili posredno omogućće objelodanjanje identiteta djeteta, uključujući njegovu sliku, podroban opis djeteta ili njegove porodice, ime, odnosno imena ili adresu, audio i video zapise itd” (stav 6 Smjernica). Ova načela postoje kako se ne bi osujetila reintegracija djece u društvo.

Zaključak

U ovom priručniku smo naveli primjere obaveza država članica u pogledu zaštite prava djece uključene u sistem krivičnog pravosuđa. U njemu smo postupno izložili zahtjeve vezane za pravosuđe po mjeri djeteta, po raznim fazama u kojima djeca dolaze u dodir sa sistemom krivičnog pravosuđa, uz upućivanje na Smjernice, praksu ESLJP i ostale pravne instrumente.

Ovaj priručnik ni u kom slučaju ne predstavlja iscrpan vodič za potpuno sprovođenje Smjernica, a kamoli pravosuđa po mjeri djeteta uopšte, već tek opštu ilustraciju mnogobrojnih načina na koje su nacionalne vlasti dužne da vode računa o pravima djeteta. U ovom smo se priručniku usredsrijedili na razne faze – od zakonodavne faze, preko faze istrage i gonjenja, do suđenja i kažnjavanja maloljetnih prijestupnika, kao i onih koji su izvršili krivična djela protiv djece – kako bismo osigurali polaznu tačku za razumijevanje složenosti pravosuđa po mjeri djeteta. Da zaključimo, opšte načelo glasi: nacionalne vlasti moraju s budnom pažnjom da objezbeđuju da se uvijek vodi računa o najboljim interesima djeteta u cijelom sistemu krivičnog pravosuđa i moraju da sprječavaju zlostavljanje djece i kršenje njihovih prava.

IZBOR PRESUDA EVROPSKOG SUDA ZA LJUSKA PRAVA

PRESUDA U SLUČAJU

BOCOS-CUESTA PROTIV HOLANDIJE

10. novembar 2005.

(predstavka broj 54789/00)

1. Činjenično stanje

Podnosilac predstavke, *Martin Bocos-Cuesta*, španski je državljanin rođen 1957. godine i živi u Barceloni u Španiji.

Apelacioni sud u Amsterdamu je 27. aprila 1998. godine proglasio podnosioca predstavke krivim za seksualni napad i nedolične radnje nad četvoro djece starosti između 6 i 11 godina, i osudio ga na zatvorsku kaznu.

Sud je presudu, između ostalog, zasnovao na izjavama četvoro djece datim policiji. Zaključio je da bi saslušanje djece kao svjedoka moglo dovesti do toga da ponovo prežive veoma traumatično iskustvo, i da njihovi interesi u tom pogledu premašuju interese podnosioca. Vrhovni sud je iz istog razloga odbio žalbu podnosioca predstavke.

2. Odluka Suda

Podnosilac predstavke se žalio da nije imao pravično suđenje, jer odbrana nije imala mogućnost da ispita četvoro djece čije izjave su korištene kao ključni dokaz protiv njega. On se pozvao na član 6. stav 1. (pravo na pravično suđenje) i stav 3. (d) (pravo na prisustvo i saslušanje svjedoka) Evropske konvencije.

Član 6.

Evropski sud je primijetio da podnosilac predstavke nije imao mogućnost praćenja načina saslušanja djece u policiji, na primjer, posmatrajući u drugoj prostoriji putem tehničkih uređaja, niti mu je tada ili kasnije data mogućnost da im postavlja pitanja. Dalje, kako izjave djece u policiji nisu bile snimljene na video traku, ni podnosilac ni sudije nisu bili u stanju da posmatraju njihovo držanje tokom ispitivanja i tako stvore sopstveno mišljenje o njihovoj vjerodostojnosti. Iako je tačno da je sud izvršio pažljivo ispitivanje izjava djece, i dao podnosiocu široku mogućnost da ih ospori, Evropski sud je zaključio da to nije zamjena za lično posmatranje svjedoka koje omogućava usmeni iskaz.

U pogledu razloga koji su domaći sudovi dali za odbijanje zahtjeva podnosioca predstavke da

ispita žrtve, naime da su interesi podnosioca nadjačani interesima djece, Evropski sud je bio mišljenja da ovaj razlog nije dovoljno obrazložen i da je u izvjesnoj mjeri spekulativan.

Sud je stoga zaključio da se ne može smatrati da je podnosilac predstavke imao odgovarajuću mogućnost da ospori izjave svjedoka od odlučujućeg značaja za njegovu osudu i da, posljedično, nije imao pravično suđenje.

Evropski sud je utvrdio da je došlo do povrede člana 6. stav 1. uzetog zajedno sa članom 6. stav 3. (d) Evropske konvencije o ljudskim pravima.

Član 41.

Primijetivši da, shodno Zakonu o krivičnom postupku Holandije, podnosilac predstavke na osnovu ove presude ima pravo na ponavljanje postupka, Sud je odbio njegov zahtjev za nadoknadu nematerijalne i materijalne štete, i dodijelio mu 4.190 eura na ime troškova postupka u Strazburu.

3. Komentar

Jamstva pravičnog suđenja u članu 6. Konvencije primjenljiva su na sva lica pri razmatranju krivične optužbe protiv njih, bez obzira na prirodu krivičnog djela za koje su optuženi. Kada su u pitanju dokazi u domaćim sudovima, Sud je više puta naglasio da član 6. Konvencije ne zahtijeva od država da usvoje određena pravila u pogledu prihvatljivosti, relevantnosti ili istinitosti dokaza, jer su to pitanja domaćeg zakona. Zadatak Suda je da preispita da li je postupak uzet u cjelini, uključujući i način pribavljanja dokaza, bio pravičan.

Sud je napomenuo da član 6. stav 3. (d) Konvencije zahtijeva da se optuženom pruži odgovarajuća mogućnost da ospori i ispita svjedoke protiv njega, bilo u vrijeme davanja izjave svjedoka ili u kasnijoj fazi postupka. Međutim, ovo pravo nije apsolutno i, kako je Sud u ovom slučaju istakao, Konvencija državama dozvoljava da pod određenim okolnostima odmjere pravo na pravično suđenje u odnosu na prava žrtava i svjedoka, na primjer u slučajevima seksualnih delikata, naročito kada oni uključuju maloljetnike.

Od ključne važnosti za zaključak Evropskog suda da je došlo do povrede člana 6. u ovom slučaju je činjenica da su izjave četvoro djece imale odlučujući značaj za odluku domaćeg suda o krivici podnosioca predstavke. Kako podnosilac nije imao nikakvu mogućnost da žrtvama postavlja pitanja, njegova prava nisu pravilno uravnotežena sa interesima svjedoka.

PRESUDA U SLUČAJU

D.G. PROTIV IRSKE

16. maj 2002.

(predstavka broj 39474/98)

1. Činjenično stanje

Podnosilac predstavke, D.G., irski je državljanin rođen 9. jula 1980. godine. U relevantno vrijeme je bio maloljetnik sa krivičnim dosijeom, za kog se smatralo da pati od poremećaja ličnosti i da predstavlja opasnost i za sebe i za druge. Dana 14. marta 1997. godine je odlučeno da treba da bude smješten u terapeutsku jedinicu sa visokim obezbjeđenjem za maloljetnike od 16 do 18 godina starosti.

Viši sud je 27. juna 1997. godine odlučio da, pošto ne postoje bezbjedne vaspitne prostorije u Irskoj, D.G. treba da bude pritvoren na tri sedmice u kaznenu ustanovu *St Patrick* (zatvor u Irskoj), koju je sud smatrao 'najmanje nepogodnom' od svih 'neprikladnih' mogućnosti. U međuvremenu je trebalo uložiti napore da se nađe prikladan smeštaj za podnosioca predstavke.

Dana 18. jula 1997. godine Viši sud je produžio pritvor iz istih razloga. Treća odluka o pritvoru od 23. jula 1997. godine produžila je trajanje pritvora sa obrazloženjem da su privremene prostorije za "smještaj i staranje" u pripremi i treba da budu spremne do 28. jula 1997. godine. Pošto je D.G. pobjegao iz prostorija o kojima je riječ, Viši sud je u avgustu 1997. godine naložio dalji pritvor u *St Patrick-u*. D.G. je zatim premješten u privremeni smještaj. Do 16. februara 1998. godine je bio u privremenom smještaju sa 24-satnim nadzorom.

2. Odluka Suda

Podnosilac predstavke se žalio da je pritvor u kaznenoj ustanovi *St Patrick* od 27. juna do 28. jula 1997. godine predstavljao povredu člana 5. stav 1. Konvencije (pravo na slobodu i sigurnost ličnosti). On je dalje tvrdio, po članu 5. stav 5. Evropske konvencije, da nije imao na raspolaganju utuživo pravo na nadoknadu.

Po članu 3. Konvencije (zabrana nečovječnog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja) podnosilac predstavke se žalio da je, iako je bio maloljetnik sa potrebom za specijalnim staranjem, bio zatvoren u kaznenoj ustanovi; i da je zbog svog jedinstvenog položaja (nije bio ni optužen ni osuđen) bio od strane drugih zatvorenika smatran za ozbiljnog seksualnog delinkventa, što je dovelo do toga da bude vrijeđan, ponižavan, zlostavljan i da mu bude prijećeno. Također, svaki put kada je izvođen pred sud bio je liscama vezivan za zatvorski čuvar. On se, također, pozvao na član 8. (pravo na privatni život) i 14. (zabrana diskriminacije) Evropske konvencije o ljudskim pravima.

Član 5. stav 1.

Evropski sud je ispitivao da li se pritvor D.G. može smatrati za privremenu mjeru koja prethodi režimu vaspitnog nadzora, u okviru značenja člana 5. stav 1. Konvencije.

Sud je primijetio da je Viši sud produžio pritvor podnosioca predstavke pošto su privremene prostorije za "smještaj i staranje" bile u pripremi i trebalo je da budu spremne do 28. jula 1997. godine. Kasniji događaji su pokazali da te prostorije nisu bile sigurne (podnosilac predstavke je pobjegao), a Viši sud je očigledno smatrao da te prostorije nisu odgovarajuće pošto je zatim, u avgustu 1997. godine - 18 dana nakon njegovog oslobađanja, naložio dalji pritvor podnosioca predstavke u *St Patrick*-u. Sud nije smatrao da se u takvim okolnostima pritvor podnosioca predstavke u junu i julu 1997. godine u *St Patrick*-u može smatrati privremenom mjerom pritvora koja prethodi režimu odgojnog nadzora. Prva dva naloga za pritvor Višeg suda nisu bila zasnovana ni na kakvom konkretnom prijedlogu za siguran vaspitni nadzor, a treći je bio zasnovan na prijedlogu za privremeni smještaj, koji se u svakom slučaju pokazao i kao nesiguran i kao neodgovarajući, što je neizbježno dovelo do toga da Viši sud izda još jedan nalog za pritvaranje podnosioca predstavke u *St Patrick*. Čak i ako bi se moglo pretpostaviti da je njegov pritvor od februara 1998. godine bio dovoljno bezbjedan i vaspitno odgovarajući, on je organizovan više od šest mjeseci nakon njegovog oslobađanja iz *St Patrick-a* u julu 1997. godine.

Sud je prema tome zaključio da je pritvor podnosioca predstavke u kaznenoj ustanovi *St Patrick* u periodu između 27. juna i 28. jula 1997. godine predstavljao povredu člana 5. stav 1. Evropske konvencije.

Član 5. stav 5.

Zaključivši da je pritvor D.G. predstavljao povredu člana 5. stav 1. Konvencije i da su nalozi za pritvor bili zakoniti po domaćem zakonu, Sud je zaključio da on nije imao na raspolaganju pravo na nadoknadu, što je predstavljalo povredu člana 5. stav 5. Konvencije.

Član 3.

Sud je primijetio da su namjere Višeg suda pri nalaganju pritvora podnosioca predstavke bile da obezbijedi zaštitu i da se ne može zaključiti da je pritvor predstavljao "kaznu" u okviru značenja člana 3. Konvencije.

Sud također nije smatrao da su podnijeti dokazi podržali tvrdnju da je pritvor D.G. (kao maloljetnika koji nije ni optužen ni osuđen za krivično djelo) u kaznenoj instituciji mogao sam po sebi da predstavlja "nečovječno ili ponižavajuće postupanje". Podnosilac predstavke je bio pritvoren u zatvoru koji pruža vaspitne i rekreativne aktivnosti, koji je prilagođen potrebama maloljetnih

zatvorenika i u kome je značajan broj zatvorenika bio njegove starosne dobi. Dalje, činjenica da je podnosilac predstavke bio podvrgnut zatvorskoj disciplini nije sama po sebi dovela u pitanje poštovanje člana 3. Konvencije, ako se ima u vidu njegov krivični dosije, i tendencija samopovređivanja i nasilja prema drugima.

U pogledu postupanja prema podnosiocu predstavke različitom od postupanja prema zatvorenicima u kaznenoj ustanovi *St Patrick*, Sud je primijetio da nije bilo nikakvog psihijatrijskog, medicinskog ili drugog dokaza stručnjaka kojim se potvrđuje psihički ili fizički uticaj na koji se žalio podnosilac predstavke. Štaviše, on nije pružio dokaze za tvrdnju da su drugi zatvorenici prema njemu loše postupali.

Po pitanju vezivanja liscama, Sud nije smatrao da je vezivanje liscama podnosioca predstavke u javnosti - uprkos tome što je bio maloljetnik - predstavljalo povredu člana 3. Konvencije. On je, kao što bilo koje odraslo lice može biti, bio od strane Višeg suda smatran za opasnost po sebe i druge.

Evropski sud je stoga zaključio da nije bilo povrede člana 3. Konvencije.

Član 8.

Sud je zaključio da žalba podnosioca predstavke koja se odnosi na zakonitost pritvora nije postavljala odvojena pitanja po članu 8. Konvencije.

Član 14.

Po mišljenju Suda, postojalo je objektivno i razumno objašnjenje za bilo kakvu razliku u postupanju prema maloljetnicima za koje je neophodan pritvor i vaspitanje od odraslih sa istim zahtjevima i stoga nije došlo do povrede člana 14. Evropske konvencije.

Član 41.

Evropski sud za ljudska prava je podnosiocu predstavke dodijelio 5.000 eura na ime nematerijalne štete i 16.138,96 eura na ime troškova postupka.

3. Komentar

Ovaj značajan slučaj je tek druga presuda koju je Evropski sud za ljudska prava do sada donio po pitanju predstavke u pogledu člana 5. stav 1. (d) Konvencije.

Članom 5. stav 1. (d) se omogućava lišavanje maloljetnika slobode kada ne postoji krivična

optužba ili osuda koja bi to opravdala po članu 5. stav 1. (a) ili (c) Konvencije. Ova presuda definiše odgovornost država prema maloljetnicima čije je poremećeno ponašanje takvo da domaće vlasti smatraju da ne mogu biti ostavljeni na slobodi, ali koji nisu trenutno optuženi za krivično djelo niti su na odsluženju kazne. Nema slične odredbe koja bi opravdala lišavanje slobode odraslih koji se ponašaju na isti način (slučaj *Ciulla protiv Italije*, 22. februar 1989. godine).

Pojedinci - i odrasli i maloljetnici - mogu biti lišeni slobode samo ako je zadovoljen jedan od uslova postavljenih u članu 5. stav 1. (a) do (e) Konvencije. Naravno, obično će maloljetniku koji je pritvoren zbog krivičnog djelovanja pod uslovima člana 5. stav 1. (a) do (c) također biti pružen vaspitni nadzor, ali Konvencija to ne zahtijeva izričito da bi lišavanje slobode bilo zakonito po članu 5. stav 1. Konvencije. Pošto se članom 5. stav 1. (d) Konvencije dozvoljava lišavanje slobode u okolnostima u kojima ono inače ne bi bilo opravdano, Sud insistira da se vaspitni nadzor koji ovaj stav zahtijeva zaista i pruži. Evropski sud je jasno izjavio da je Irska bila pod obavezom da obezbijedi odgovarajuće prostorije koje ispunjavaju sigurnosne i vaspitne zahtjeve koji bi zadovoljili član 5. stav 1. (d) Konvencije. Ako takve prostorije ne postoje, pritvor nije zakonit.

Evropski sud je ranije proglasio neprihvatljivim slučaj (slučaj *Koniarska protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, odluka o prihvatljivosti od 12. oktobra 2001. godine) u kome se podnositeljica predstavke žalila da pritvor ne može biti zakonit po članu 5. stav 1. (d) Konvencije pošto je, iako je još uvijek bila maloljetnik, prešla starosnu granicu za obavezno obrazovanje. Sud je zaključio da to nije relevantno sve dok je potrebni vaspitni nadzor zaista i pružen.

PRESUDA U SLUČAJU E. S. I DRUGI PROTIV SLOVAČKE

15. septembar 2009.

(predstavka broj 8227/04)

1. Osnovne činjenice

Podnosioci predstavke, majka E.S. i njeno troje djece, Er.S., Ja. S. and Já. S., su slovački državljani rođeni 1964, 1986, 1989. i 1988. Svi žive u Slovačkoj.

Marta 2001. godine E.S. je napustila muža S. i podnijela zahtjev za razvod braka. Brak je razveden u maju 2002, a sud joj je naknadno dodijelio starateljstvo nad djecom.

U aprilu 2001. godine E.S. podnosi krivičnu prijavu protiv muža zbog zlostavljanja nje i djece i seksualnog zlostavljanja jedne kćerke. Nakon dvije godine, muž biva osuđen na kaznu zatvora od četiri godine zbog zlostavljanja, nasilja u porodici i seksualnog zlostavljanja.

U maju 2001. godine E.S. podnosi zahtjev za donošenje privremene mjere iseljenja muža iz

zajedničkog stana u kome su oboje bili nosioci stanarskog prava. Domaći sudovi redom odbijaju njen zahtjev, uz obrazloženje da važeći zakoni ne omogućuju da se njenom mužu ograniči pravo korišćenja imovine. U žalbenom postupku se prethodne sudske odluke potvrđuju, uz pouku E.S. da pokrene postupak za oduzimanje stanarskog prava nakon okončanja brakorazvodne parnice, a da u međuvremenu iznese zahtjev za primjenu mjere kojom bi se njenom mužu naložilo da se uzdrži od neprimjerenog ponašanja. Ona se zatim obraća Ustavnom sudu, koji zauzima stav da nema povrede prava, pošto E.S. nije uložila zahtjev za primjenu prethodno pomenute mjere. Ustavni sud je, međutim, bio mišljenja da su niži sudovi propustili da nalože primjenu mjera kojim bi se djeca E.S. zaštitila od zlostavljanja. Sud nije dosudio nikakvu nadoknadu, pošto je smatrao da utvrđivanje povrede prava samo po sebi predstavlja pravičnu nadoknadu.

Nakon izmjene zakona, E.S. ulaže dva nova zahtjeva, koje sud prihvata u julu 2003. i decembru 2004, od kojih se prvi odnosi na primjenu privremene mjere kojom se njenom bivšem mužu zabranjuje ulazak u stan, a drugim se E.S. imenuje za isključivog nosioca stanarskog prava.

U međuvremenu su podnosioci predstavke bili primorani da napuste stan i da odu da žive na drugo mjesto, daleko od porodice i prijatelja, dok su dvoje djece, Er.S. i Ja.S., morali da promijene školu.

2. Odluka Suda

Pozivajući se na član 3. i član 8. Konvencije, podnosioci u svojoj predstavi iznose tvrdnju da ih nadležni organi nisu adekvatno zaštitili od nasilja u porodici.

Članovi 3. i 8.

Država je iznijela argument da E.S. nije iscrpila sve domaće pravne lijekove. Država prihvata da su prava djece prekršena po osnovu članova 3. i 8, ali tvrdi da su domaći sudovi svojim presudama obezbijedili zadovoljenje pravde.

Sud je utvrdio da predložena alternativna mjera države – da se bivšem mužu E.S. privremenom mjerom naloži da se pristojno ponaša – podnosiocima predstavke ne bi obezbijedila odgovarajuću zaštitu od ponašanja muža E.S. i oca njene djece, pa se stoga ne može smatrati djelotvornim domaćim pravim lijekom koji je ona bila u obavezi da iscrpi. E.S. nije bila u mogućnosti da ostvari prijenos stanarskog prava nad dijelom stana koji je pripadao mužu sve do okončanja brakorazvodne parnice maja 2002, odnosno tek nakon što je prošlo skoro godinu dana od kako se žalila nadležnim organima na muževljevo ponašanje. S obzirom na vrstu i težinu njenih žalbi, i E.S. i njenoj djeci je morala odmah biti obiježbeđena zaštita. U tom periodu, znači, nije postojao djelotvorni pravni lijek koji bi bio dostupan E.S. i koji bi omogućio da se i ona i njena djeca zaštite od nasilnog ponašanja njenog bivšeg muža. Što se tiče djece, Sud ne smatra da utvrđivanje povrede

prava predstavlja odgovarajuću nadoknadu za štetu koju su pretrpjeli.

Država se saglasila da su djeca E.S. bila izložena ponašanju koje daleko prevazilazi prag uslova za primjenu članova 3. i 8. Nalazeći da Slovačka nije zaštitila ni prava majke, Sud zaključuje da država nije ispunila obavezu da zaštiti podnosiocima ove predstavke, čime je prekršila odredbe članova 3. i 8.

Član 41.

Sud podnosiocima predstavke dosuđuje naknadu u iznosu od 8.000 eura na ime pretrpljene nematerijalne štete i iznos od 2.000 eura na ime sudskih troškova.

3. Komentar

Slučaj *Opuz protiv Turske* predstavlja prekretnicu u sudskoj praksi u predmetima koji se odnose na nasilje u porodici. Evropski sud u ovoj presudi jasno naznačava kakve su obaveze države kada se radi o nasilju u porodici i dodaje da se i nasilje po osnovu spola smatra jednim oblikom diskriminacije. Kod nasilja u porodici može doći do različitih povreda Konvencije, kao što su prava garantovana članom 2. (pravo na život), članom 3. (zabrana zlostavljanja) i članom 8. (pravo na poštovanje privatnog života). U svakom slučaju ove vrste država ima kako pozitivne, tako i negativne obaveze, a sve sa ciljem da pojedinca zaštiti od ugrožavanja koje je nadležnim organima bilo poznato ili je moralo biti poznato.

U ovom slučaju predstavku su podnijeli žena i djeca kao žrtve nasilja u porodici koje je počinio muž. Država se saglasila da nepreduzimanje mjera za zaštitu djece predstavlja povredu članova 3. i 8. Konvencije, pa se presuda mahom bavi pitanjima da li se pouka Ustavnog suda može smatrati odgovarajućim pravnim lijekom i da li je majka prije obraćanja Sudu iscrpila sve domaće pravne lijekove.

Ovaj slučaj jasno ukazuje na značaj postojanja djelotvornog pravnog lijeka u pravnom sistemu svake zemlje. Budući da E.S. nije mogla da obezbijedi primjenu mjere koju je tražila, a jedina moguća mjera koja joj je ponuđena (da se mužu naloži da se „uzdrži od neprimjerenog ponašanja”) ne bi bila dovoljna da je zaštiti, argument države da ona nije prethodno iscrpila sve domaće pravne lijekove se odbija, pri čemu Sud utvrđuje da su ovdje radi ne samo o povredi prava djece, već i njihove majke.

PRESUDA U SLUČAJU *IČINI I OSTALI PROTIV UKRAJINE*

21. decembar 2010.

(predstavke brojevi 28189/04 i 28192/04)

1. Osnovne činjenice

Predstavku je podnijelo četvero ukrajinskih državljana: dvije majke i njihovi sinovi, rođeni 1990. i 1991. godine; nastanjeni su u Stevastopolju.

Dvojica dječaka su 31. decembra 2003. godine ukrala nešto hrane i kuhinjskog pribora iz školske kantine. Policija ih je ispitivala 5. januara 2004. i oni su tada priznali krađu. Također su vratili dio ukradene robe.

Poslije dva dana pokrenut je krivični postupak povodom te krađe protiv nepoznatih počinitelja. Sud je naložio da oba dječaka budu pritvorena u domu za maloljetnike, jer se smatralo da su u stanju da počine društveno opasna djela, izbjegavajući istragu i miješajući se u pravosudni tok. Dječaci su ostali 30 dana u pritvoru.

U martu 2004. majke dječaka su se obratile sudu i tužilaštvu žaleći se da se sa njihovim sinovima postupalo na ponižavajući način u pritvorskoj jedinici za maloljetnike. Odgovori koji su majke dobile glasili su da sudovi nemaju ovlašćenja da pokrenu krivični postupak protiv zaposlenih u toj pritvorskoj jedinici, kao i da tužilac ne vidi osnov za krivičnu istragu.

Krivični postupak protiv dvojice dječaka prekinut je 26. aprila 2004. budući da su bili u uzrastu u kome još nije mogućna krivična odgovornost. Odlučujući o primjeni obaveznih vaspitnih mjera, sud je presudio da je dovoljno upozoriti obojicu dječaka.

2. Odluka Evropskog suda

Podnosioci predstavke su se pozvali na član 5. i naveli da su dvojica dječaka bila nezakonito pritvorena.

Član 5. stav 1.

Sud je primijetio da su ukrajinske vlasti privede dvojicu dječaka kao svjedoke suda u krivičnom predmetu otvorenom protiv nepoznatih počinitelja, iako je u to vrijeme već bio ustanovljen identitet počinitelja, budući da su obojica priznali i vratili dio ukradene robe. Odluka da se oni zadrže u pritvoru nije, kako izgleda, bila donijeta u vezi sa bilo kojom svrhom navedenom u članu 5. stav 1(c). Dok su dječaci boravili u pritvoru nije preduzeta nikakva istražna radnja, a krivični postupak

protiv njih započeo je 20 dana pošto su pušteni na slobodu, iako, s obzirom na svoj uzrast, nisu mogli snositi krivičnu odgovornost.

Pored toga, maloljetnički pritvorski centar u kome su bili smješteni ne može se smatrati mjestom „vaspitnog nadzora”, kako je to predviđeno članom 5. stav 1(d) da bi boravak u pritvoru pre sudjenja mogao biti smatran zakonitim. Sam taj objekat je centar za privremenu izolaciju maloljetnika, uključujući tu i one koji su počinili krivično djelo. Na osnovu materijala predmeta koji je predodčen sudu čini se da dvojica dječaka nisu učestvovala ni u kakvim obrazovnim aktivnostima tokom svog boravka u toj jedinici. Iz tih razloga, njihov pritvor ne spada ni u dopustive izuzetke shodno članu 5. stav 1(d).

Budući da nije dokazano da se u ovom slučaju može primijeniti ijedan drugi izuzetak shodno članu 5, Sud je zaključio da su dvojica dječaka bila pritvorena proizvoljno, čime je prekršen član 5. stav 1.

Član 41.

Sud je stao na stanovište da Ukrajina treba da isplati svakom dječaku po 6.000 eura na ime nematerijalne štete i po 1.500 eura na ime sudskih i ostalih troškova.

3. Komentar

Ova presuda je rječit primjer koji osvjetljava nekoliko važnih tačaka.

Prvo je to da država može lišiti maloljetnike slobode samo ukoliko to čini iz jednog od razloga navedenih u članu 5. stav 1. Konvencije. Taj spisak je iscrpan. U okolnostima ovog slučaja to je značilo da su dječaci ili morali da budu optuženi za krivično djelo po osnovu člana 5. stav 1(c) *ili da*, ako to nije slučaj, odnosno ako se nad njima ne vodi krivični postupak, budu smješteni u ustanovu koja će im pružiti „vaspitni nadzor” u skladu sa članom 5. stav 1(d). I u jednom i u drugom slučaju pritvor je morao da bude u jasno određene svrhe, morao je da bude neophodan i morao je da bude srazmjern.

Dječaci o kojima je riječ nisu bili u uzrastu za koji je u Ukrajini moguća krivična odgovornost, pa prema tome nisu mogli da budu optuženi za bilo koje krivično djelo, što znači da ne spadaju u opseg člana 5. stav 1(c). Evropski sud je onda *ex proprio motu* odlučio da ispita ovaj slučaj sa stanovišta člana 5. stav 1(d) koji dopušta pritvaranje maloljetnika u okolnostima u kojima odrasla lica ne bi mogla biti pritvorena. Uzrast u kome je moguća krivična odgovornost znatno se razlikuje među zemljama-članicama Vijeća Evrope, tako da član 5. stav 1(d) pruža mogućnost da se pritvore maloljetnici nad kojima se ne vrši krivični postupak (niti je takav krivični postupak moguć). Suštinski element pritvora shodno navedenoj odredbi jeste da jasno iznijeta svrha pritvora

mora da bude vaspitni nadzor, kao i da moraju biti obezbjeđene odgovarajuće obrazovne mjere. U ovom slučaju Sud je ustanovio da pritvor ne ispunjava nijedan od navedenih kriterijuma, te je s tih razloga njime bio prekršen član 5. EKLJP.

PRESUDA U SLUČAJU IGNACCOLO-ZENIDE PROTIV RUMUNIJE

25. januar 2000.

(predstavka broj 31679/96)

1. Činjenično stanje

Podnositeljica predstavke Rita Ignaccolo-Zenide, francuska je državljanka, koja je rođena 1953. i živi u Metz (Francuska).

Nakon razvoda braka, francuski sudovi su donijeli odluku, koja je postala konačna, da se dvoje bračne djece dodijele njoj na čuvanje. Tokom ljetnjeg odmora 1990. godine, djeca su otišla da posjete oca; on je imao dvostruko državljanstvo – francusko i rumunsko, i živio je u Sjedinjenim Američkim Državama. Međutim, na kraju ljetovanja on je odbio da vrati djecu. Nakon što je promijenio nekoliko adresa da bi izmakao američkim vlastima, kojima je slučaj bio podniet u skladu sa Haškom konvencijom o međunarodnoj otmici djece od 25. oktobra 1980. godine, uspeo je da prebjegne u Rumuniju u martu 1994. godine, gdje je od tada živio. Prvostepeni sud u Bukureštu je 14. decembra 1994. izdao nalog da se djeca vrate podnositeljici predstavke. Međutim, napori podnositeljice predstavke da se nalog sprovede bili su neuspješni. Od 1990. godine samo je jednom vidjela svoju djecu, na sastanku, koji su rumunske vlasti organizovale 29. januara 1997.

2. Odluka Suda

Podnositeljica predstavke se žalila da je propuštanje rumunskih vlasti da izvrše nalog, koji je izdao prvostepeni sud u Bukureštu 14. decembra 1994. godine, predstavljalo povredu njenog prava na poštovanje porodičnog života, garantovanog članom 8. Konvencije.

Član 8. Konvencije

Sud je ponovio da, iako je osnovni cilj člana 8. da zaštiti pojedinca od proizvoljnih miješanja od strane javnih vlasti, on, također, nameće pozitivne obaveze, koje su obuhvaćene pojmom efikasnog "poštovanja" porodičnog života. Član 8. uključuje i pravo roditelja da zahtijevaju da se preduzmu mjere da bi bili ponovo zajedno sa svojom djecom, i obavezu javnih vlasti da sprovedu te mjere. Ova obaveza nije безусловna, jer može biti neophodno da se izvrše određene pripreme prije ponovnog ujedinjenja jednog roditelja sa djetetom, koje je tokom dužeg perioda živjelo sa drugim roditeljem. Priroda i obim ovih priprema zavisiće od okolnosti pojedinačnog slučaja, i obaveza

vlasti da primijene prinudu u ovakvoj situaciji je ograničena, jer se moraju uzeti u obzir prava i interesi svih osoba, a tu su najvažniji interesi djeteta i njegova prava prema članu 8. Konvencije. Kada kontakt sa roditeljem može ugroziti ove interese ili se miješati u ova prava, nacionalne vlasti treba da uspostave ravnotežu.

Sud je smatrao da pozitivne obaveze iz člana 8. Konvencije, koje nameću državama obavezu da pomognu ujedninjenje roditelja sa njihovom djecom moraju biti tumačene u svjetlu Haške konvencije o građanskim aspektima međunarodne otmice djece iz 1980. godine. Ovakav pristup je posebno važan u konkretnom slučaju, jer je Rumunija potpisnica ovog međunarodnog instrumenta.

Za Sud je stoga bilo od odlučujućeg značaja da ustanovi da li su nacionalne vlasti preduzele sve razumne mjere da bi omogućile sprovođenje naloga od 14. decembra 1994. Iako su prvi pokušaji da se nalog sprovede učinjeni ubrzo nakon njegovog izdavanja, u decembru 1994, Sud je primijetio da su u periodu od januara 1995. godine učinjena još samo dva pokušaja – u maju i decembru 1995. godine. On je također napomenuo da vlasti nisu primijenile mjere predviđene članom 7. Haške konvencije da bi obezbijedile vraćanje djece podnositeljici predstavke.

Sud je ustanovio da su rumunske vlasti propustile da preduzmu primjerene i dovoljne mjere da bi ostvarile pravo podnosioca predstavke da joj se vrate djeca, i da su stoga povrijedile njeno pravo na porodični život garantovano članom 8.

Član 41. Konvencije

Sud je smatrao da je podnositeljica predstavke zasigurno pretrpjela nematerijalnu štetu i, primjenjujući načelo pravičnosti, dodijelio joj je 100.000 francuskih franaka, kao i 86.000 franaka na ime troškova postupka.

3. Komentar

Ovaj slučaj dalje izgrađuje praksu Suda, u kojoj je on razjasnio da se član 6. odnosi ne samo na sam sudski postupak, već također nameće obavezu državama da obezbijede da se odluke suda i izvrše (vidi posebno presudu *Hornsby protiv Grčke*, 25. februar 1997.). Slučaj je, također, značajan jer, iako je do sada bilo više odluka o prihvatljivosti predstavki, ovo je prvi slučaj u kom je Sud odlučivao, a koji se ticao primjene Haške konvencije o građanskim aspektima međunarodne otmice djece. Haška konvencija iz 1980. godine ima za cilj da obezbijedi da se djeca, koja su nezakonito odvedena na teritoriju koja je van nadležnosti zemlje njihovog prebivališta, što hitnije vrate. Namjera je da se sudovi ne liše, putem nezakonitog postupanja jednog roditelja, nadležnosti da utvrde koji roditelj treba sa dobije dijete na staranje i kako treba urediti susrete sa drugim roditeljem. Povratak djeteta u skladu sa Haškom konvencijom ne utvrđuje koji

roditelj će dobiti starateljstvo nad djetetom niti u kojoj državi će dijete na kraju živeti.

PRESUDA U SLUČAJU

KEENAN PROTIV UJEDINJENOG KRALJEVSTVA

3. april 2001.

(predstavka broj 27229/95)

1. Činjenično stanje

Podnositeljica predstavke, Susan Keenan, britanska državljanka, majka je Mark-a Keenan-a, koji je preminuo u zatvoru *Exeter* (Engleska), u 28-oj godini, od gušenja usljed vješanja koje je sam izvršio.

Mark Keenan je primao povremenu antipsihotičku terapiju od 21-ve godine, a njegova medicinska istorija uključuje simptome paranoje, agresije, nasilja i namjernog samopovrjeđivanja. On je 1. aprila 1993. godine primljen u zatvor *Exeter*, i bio je najprije smješten u zatvorsku bolnicu, da bi odslužio četvoromjesečnu zatvorsku kaznu zbog napada na svoju devojku. Više pokušaja da se preseli u redovan zatvor su ostali neuspješni, pošto se njegovo stanje pogoršavalo svaki put kada bi bio premješten. Dana 1. maja 1993. godine, nakon što mu je predočena mogućnost premještanja u glavnu zatvorsku zgradu, g. Keenan je napao dva zatvorska službenika, od kojih je jedan ozbiljno povrijeđen. On je istog dana smješten u izolovanu jedinicu kaznenog bloka zatvora - samicu. Dana 14. maja je proglašen krivim za napad i njegova ukupna zatvorska kazna je produžena za 28 dana, uključujući dodatnih sedam dana u izolaciji u kaznenom bloku, što je ustvari odložilo datum oslobađanja od 23. maja do 20. juna 1993. godine. U 6.35 poslijepodne 15. maja 1993. godine dva zatvorska čuvara su ga pronašla obješenog o ćelijske šipke uz pomoć poveza sačinjenog od krevetskog čaršava. U 7.05 je proglašen mrtvim.

2. Odluka Suda

Podnositeljica predstavke je tvrdila da je njen sin izvršio samoubistvo u zatvoru, jer zatvorske vlasti nisu zaštitile njegov život, da je pretrpio nečovječno i ponižavajuće postupanje zbog zatvorskih uslova koji su mu nametnuti i da ona nije imala djelotvoran pravni lijek za svoje žalbe. Ona se pozvala na članove 2, 3. i 13. Evropske konvencije o ljudskim pravima.

Član 2.

Pri utvrđivanju da li je došlo do povrede člana 2, Sud je ispitao da li su vlasti znale ili je trebalo da znaju da postoji stvarna i neposredna opasnost da Mark Keenan izvrši samoubistvo i da li su učinile sve što se razumno moglo od njih očekivati, imajući u vidu prirodu ove opasnosti.

Sud je napomenuo da šizofreničari pate od psihičkog stanja u kome je opasnost od izvršenja samoubistva znatna i dobro poznata. Međutim, iako je bilo poznato da je Mark Keenan duševno obolio, Sudu nije podnijeta nikakva zvanična psihijatrijska dijagnoza šizofrenije. Stoga se ne može smatrati da je on tokom pritvora bio u neposrednoj opasnosti, iako je promjenljivost njegovog psihičkog stanja zahtijevala da bude pod pažljivim nadzorom.

Sud je utvrdio da su, sve u svemu, vlasti razumno postupile kada su ga smjestile u zatvorsku bolnicu i pod nadzor kada je pokazivao samoubilačke tendencije. Zatvorski ljekari su ga svakodnevno pregledali, i u dvije prilike su tražili savjet od psihijataru upoznatih sa njegovim slučajem. Ovi ljekari, koji su u svakom trenutku mogli da zahtijevaju njegovo premiještanje iz samice, utvrdili su da je sposoban za boravak u samici. Nije bilo povoda da vlasti 15. maja 1993. godine posumnjaju na to da je vjerovatno da će izvršiti samoubistvo zbog poremećenog stanja uma.

Stoga nije izgledalo da su vlasti propustile bilo koji korak koji je razumno trebalo da bude preduzet, i prema tome nije bilo povrede člana 2. Konvencije.

Član 3.

Pri utvrđivanju da li je g. Keenan bio podvrgnut nečovječnom i ponižavajućem postupanju, u okviru značenja člana 3, Sud je skrenuo pažnju na nepostojanje urednog i detaljnog medicinskog zapisnika o stanju Marka Keenana, koji je bio u očiglednoj opasnosti od samoubistva, a prolazio je kroz dodatne predvidljive stresove usljed izolacije i, kasnije, disciplinske kazne. Od 5. do 15. maja 1993. godine nije ništa bilo upisano u medicinski zapisnik. Imajući u vidu da je veći broj zatvorskih ljekara bio uključen u staranje o njemu, ovo je ukazivalo na nedovoljnu brigu da se vodi pun i detaljan zapisnik o njegovom psihičkom stanju i podrilo je djelotvornost bilo kakvog posmatranja ili nadzorne procedure.

Dalje, iako je viši zatvorski medicinski službenik konsultovao doktora Mark-a Keenan-a pri njegovom prijemu u zatvor, a i psihijatar, koji ga je znao, bio je pozvan da ga pregleda 29. aprila 1993. godine, Sud je primijetio da kasnije psihijatri nisu bili pozivani. Iako je psihijatar 29. aprila upozorio da Mark Keenan treba da bude držan po strani od drugih lica dok njegova paranoična osjećanja ne oslabe, sljedećeg dana mu je predočena mogućnost vraćanja u glavnu zatvorsku zgradu. Kako je njegovo stanje nastavilo da se pogoršava, zatvorski ljekar, nekvalifikovan u domenu psihijatrije, vratio se na prethodnu terapiju koju je Mark Keenan primao bez konsultovanja sa psihijatrom koji je naložio promjenu terapije. Uslijedio je napad na dva zatvorska službenika. Iako je Mark Keenan tražio od zatvorskog ljekara da upravniku zatvora u toku postupka skrene pažnju na to da je do napada došlo nakon promjene u terapiji, od psihijatra nije tražen savjet bilo po pitanju buduće terapije bilo po pitanju njegove sposobnosti za disciplinski postupak i kaznu.

Sud je smatrao da je nedostatak djelotvornog nadzora stanja Mark-a Keenan-a i nedostatak

stručnog medicinskog savjeta pri procjeni njegovog stanja i prepisivanju terapije otkrio značajne nedostatke u medicinskoj njezi pruženoj duševno oboljelom licu za koje se zna da je u opasnosti od samoubistva. U tim okolnostima, naknadno nametanje ozbiljne disciplinske kazne, sedam dana izolacije u kaznenom bloku i dodatnih 28 dana kazne, dosuđene dve sedmice nakon događaja i samo devet dana prije očekivanog oslobađanja, koje je sigurno moglo da ugrozi njegovo fizičko i moralno stanje, nije bilo u skladu sa standardom postupanja zahtjevanim u pogledu duševno oboljelog lica. Evropski sud za ljudska prava je zaključio da je došlo do povrede člana 3. Evropske konvencije.

Član 13.

Sud je primijetio da se po članu 13. postavljaju dva pitanja: da li je Mark Keenan sam imao dostupan pravni lijek u pogledu kazne koja mu je određena i da li je, nakon njegovog samoubistva, podnositeljica predstavke, bilo u svoje ime bilo kao predstavnica svog sina, imala na raspolaganju pravni lijek.

U pogledu Marka Keenana, Sud je primijetio da je kazna produženog zatvora i izolacije određena 14. maja 1993. godine, a da je on izvršio samoubistvo 15. maja 1993. godine. Vlada, kako je Evropska komisija za ljudska prava utvrdila, ne može biti odgovorna zbog propusta da obezbijedi pravni lijek koji bi mu bio na raspolaganju u roku od 24 sata.

Međutim, njemu nije bio na raspolaganju nikakav pravni lijek, koji bi pružio izgleda za osporavanje kazne u okviru sedmodnevne izolacije ili u okviru perioda od 28 dana dodatnog zatvora. Čak i ako se pretpostavi da bi sudsko preispitivanje pružilo mogućnost za osporavanje upravnikove odluke, Mark Keenan ne bi mogao da obezbijedi pravnu pomoć, pravno zastupanje i uloži žalbu za tako kratak vremenski period. Slično tome, unutrašnji postupak žalbe na odluku zatvorskoj upravi je trajao oko šest sedmica. Ako je tačno, kako se tvrdi, da Mark Keenan nije bio u takvom psihičkom stanju da je mogao da iskoristi bilo kakav dostupan pravni lijek, ovo bi ukazalo na potrebu za automatskim preispitivanjem odluke.

Razmatrajući zatim pravne lijekove koji su nakon smrti Mark Keenan bili na raspolaganju, Sud je primijetio da istraga povodom smrti nije pružila pravni lijek za utvrđivanje odgovornosti vlasti za bilo kakvo loše postupanje za koje se tvrdi da se dogodilo, ili za pružanje nadoknade. Podnositeljica predstavke je trebalo da bude u mogućnosti da zahtijeva nadoknadu na ime nematerijalne štete koju je pretrpjela, kao i nematerijalne štete koju je pretrpio njen sin prije smrti. Štaviše, podnositeljici predstavke nije bio dostupan djelotvoran pravni lijek, kojim bi se ustanovilo ko je odgovoran za smrt njenog sina. Po mišljenju Suda, ovo je suštinski element pravnog lijeka za ožalošćenog roditelja po članu 13. Konvencije.

Prema tome, član 13. Evropske konvencije o ljudskim pravima je bio povrijeđen.

Član 41.

Sud je dodijelio podnositeljici predstavke 10.000 £ na ime nematerijalne štete i 21.000 £ na ime troškova postupka.

3. Komentar

Činjenica da je Sud radije ispitivao ovaj slučaj po članu 3, nego po članu 2. Konvencije vjerovatno odražava nevoljnost Suda da proglasi države ugovornice odgovornim za smrt uopšte. U slučaju u kome lice ima istoriju pokušaja samoubistva je teško ustanoviti uzročnu vezu između radnji države i kasnije izvršenog samoubistva. Međutim, ovo ne negira činjenicu da je država obavezna da zaštiti živote svojih građana, a naročito onih pod njenom brigom kao u zatvoru, i presuda Suda ovo potvrđuje i podsjeća na načela utvrđena u slučaju *Osman protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (28. oktobar 1998.).

Razmatranje slučaja od strane Suda u svjetlu člana 3. je izuzetno važno. U prošlosti su organi Konvencije gotovo uvijek procjenjivali činjenice slučaja po članu 3. zahtjevajući visok stepen surovosti i 'dokazivanje' stvarnih posljedica lošeg postupanja po dotično lice. Međutim, ovo je slučaj u kome Sud ne smatra da su stvarne posljedice najvažiji činilac, već da postupanje prema duševno oboljelom licu može biti protivno članu 3, čak i ako lice nije u stanju da identifikuje bilo kakve konkretne loše posljedice. Sud je u ovom slučaju bio više zaokupljen nedostatkom djelotvornog nadzora psihičkog stanja podnosioca predstavke i nedostatkom stručnog psihijatrijskog savjeta u pogledu procjene njegovog stanja i prepisivanja terapije. Sud je dalje bio zabrinut zbog činjenice da je licu sa medicinskom istorijom bolesti, kakvu je imao g. Keenan, produžena zatvorska kazna i da je bilo stavljeno u izolaciju u disciplinskom postupku.

Razmatranje slučaja po članu 13. je također važno utoliko što ponavlja širinu obuhvata pravnih lijekova, koji treba da budu dostupni u slučaju koji uključuje moguću povredu članova 2. i 3. Konvencije. Nije na Sudu da određuje kako će države ugovornice obezbijediti saglasnost sa članom 13. Međutim, djelotvornim pravnim lijekom se mora omogućiti utvrđivanje odgovornosti i, kada je to odgovarajuće, kažnjavanje odgovornih, kao i obezbjeđivanje nadoknade žrtvi i njegovoj/njenoj porodici.

PRESUDA U SLUČAJU KONTROVÁ PROTIV SLOVAČKE

31. maj 2007.

(predstavka broj 7510/04)

1. Osnovne činjenice

Podnositeljica predstavke, Dana Kontrová, slovačka je državljanka rođena 1974. godine i živi u Slovačkoj. Ona je udata i imala je dvoje djece sa suprugom.

Podnositeljica predstavke je 2. novembra 2002. godine podnijela krivičnu prijavu (i priložila lje-karski nalaz) protiv svog supruga, optuživši ga da ju je napao i prebio. Ona je također izjavila je suprug već dugo fizički i psihički zlostavlja.

Ona je kasnije u pratnji muža pokušala da povuče svoju krivičnu prijavu. Po savjetu jednog od policajaca, ona je zatim izmijenila tvrdnje tako da djela njenog supruga budu smatrana za manji prekršaj koji ne zahtijeva daljnju intervenciju.

Tokom noći između 26. i 27. decembra 2002. godine rođaka podnositeljice, a zatim i sama podnositeljica predstavke, su pozvale službu okružnog odjeljenja policije za hitne intervencije da bi prijavile da suprug podnositeljice predstavke ima pušku i prijeti da ubije sebe i djecu. Policijska patrola je došla i našla podnositeljicu predstavke, ali je njen suprug otišao prije njihovog dolaska. Policajci su odveli podnositeljicu predstavke u dom njenih roditelja, i sljedećeg jutra je otišla u policijsku stanicu da bi se sastavio zapisnik o događaju.

Ujutro 31. decembra 2002. godine podnositeljica predstavke i njen brat su otišli u okružnu policijsku stanicu. Ona se raspitivala o nenoj krivičnoj prijavi od 2. novembra 2002. godine, i također podsjetila na događaj u noći između 26. i 27. decembra 2002. godine.

Suprug podnositeljice predstavke je 31. decembra 2002. godine između 11:00 i 11:15h prije podne upucao njihovo dvoje djece i sebe. Domaći sudovi su na kraju utvrdili da je tragedija bila direktna posljedica nedjelovanja policajaca, i oni su osuđeni za nemarno zapuštanje svojih dužnosti. Žalbe podnositeljice predstavke Ustavnom sudu u kojima je tražila nadoknadu na ime, između ostalog, pretrpljene nematerijalne štete bile su neuspješne.

2. Odluka Suda

Podnositeljica predstavke se žalila da država nije zaštitila život njeno dvoje djece. Ona se dalje žalila da joj nije bilo omogućeno da podnese žalbu radi nadoknade pretrpljene nematerijalne štete. Pozvala se na članove 2, 6. i 8. Evropske konvencije. Vijeće je također odlučilo da ispita

slučaj prema članu 13. Konvencije.

Član 2.

U predmetu podnositeljice predstavke, prema primjenljivim odredbama Zakona o krivičnom postupku i pravilima službe, policija je bila obavezna, između ostalog, da: zavede krivičnu prijavu podnositeljice predstavke; odmah pokrene krivičnu istragu i krivični postupak protiv njenog supruga; vodi odgovarajući zapisnik o hitnim pozivima i obavijesti sljedeću smjenu o situaciji; i preduzme mjere u pogledu tvrdnje da suprug podnositeljice ima pušku i da je prijetio da će je upotrijebiti.

Međutim, domaći sudovi su utvrdili da policija nije ispunila te obaveze, i direktna posljedica tog propusta je smrt podnositeljicine djece. U svjetlu gornjih zaključaka, i priznanja slovačke vlade da domaće vlasti nisu preduzele odgovarajuće mjere radi zaštite života podnositeljicine djece, Evropski sud je utvrdio da je došlo do povrede člana 2. Konvencije.

PRESUDA U SLUČAJU KUTZNER PROTIV NJEMAČKE

26. februar 2002.

(predstavka broj 46544/99)

1. Činjenično stanje

Podnosioci predstavke, Ingo i Anette Kutzner njemački su državljani rođeni 1966., odnosno 1968. godine i žive u Nemačkoj. Oni su vjenčani, a njihove dvije kćerke su: Corinna, rođena 11. septembra 1991. godine i Nicola, rođena 27. februara 1993. godine.

Podnosioci predstavke i njihove dvije kćerke od rođenja djece su živeli sa roditeljima g. Kutzner-a i nevjenčanim bratom u staroj seljačkoj kući. Podnosioci predstavke su pohađali posebnu školu sa ljude sa problemima u učenju. Zbog njihovog kasnog fizičkog i konkretnije, mentalnog razvoja, djevojčice su ispitivali doktori u više prilika. Po savjetu jednog od doktora i zahtjevu podnosilaca predstavke, djevojčice su primale obrazovnu pomoć i podršku od veoma malog uzrasta.

Starateljski sud je 27. maja 1997. godine ukinuo roditeljska prava podnosilaca predstavke nad njihove dvije kćerke i naredio njihov smještaj u porodici na osnovu toga da podnosioci predstavke nemaju intelektualne sposobnosti potrebne za gajenje njihove djece, ali i na osnovu toga da su djevojčice veoma zakasnile u svom mentalnom i fizičkom razvoju, te da podnosioci predstavke nisu sarađivali sa socijalnim službama. U presudi od 29. januara 1998. godine Okružni sud je podržao nalog Starateljskog suda za smještaj djevojčica, oslanjajući se na dva izvještaja stručnjaka, jedan koji je naglašavao zaostalost roditelja, a drugi njihovu emocionalnu nerazvijenost.

Djevojčice su smještene u odvojene porodice i podnosiocima predstavke su nametnuta ograničenja prava posjete. Podnosiocima predstavke tokom prvih šest mjeseci nije dozvoljeno da vide svoju djecu; nakon toga su im odobrene posjete u prisustvu treće strane prvo u trajanju od sat vremena mjesečno, a kasnije su produžene na dva sata mjesečno.

2. Odluka Suda

Podnosioci predstavke su tvrdili da je ukidanje roditeljskih prava nad njihovim kćerkama i njihovo smještanje u porodice povrijedilo pravo na poštovanje porodičnog života, jamčeno članom 8. Evropske konvencije o ljudskim pravima.

Član 8.

Sud je priznao da su vlasti mogle biti opravdano zabrinute zbog kasnog razvitka djece, koji su primijetile različite socijalne službe i psiholozi. Međutim, on je zaključio da su sam nalog za smještaj i, iznad svega, njegova primjena bili nezadovoljavajući.

Izgleda da su djeca od veoma malog uzrasta - i na zahtjev podnosilaca predstavke - uživala obrazovnu podršku i da se situacija zaoštrila kao posljedica sukoba između podnosilaca predstavke i socijalnog radnika, koji je Službi za zaštitu omladine podnio veoma negativan izvještaj.

Dalje, mišljenja psihologa čiji je savjet tražen u različitim fazama postupka pred domaćim sudovima bila su protivrječna, ako ne u pogledu njihovih zaključaka, onda bar u pogledu razloga na koje su se oslonili (jedan psiholog se pozvao na nedostatak intelektualne sposobnosti roditelja, dok je drugi pomenuo emocionalnu nerazvijenost, koja ih je učinila nesposobnim da doprinesu razvoju ličnosti djece). Štaviše, drugi psiholozi, koji su bili angažovani kao stručni svjedoci od strane njemačkog Udruženja za zaštitu djece i Udruženja za odbranu prava djeteta, i porodični ljekari, zalagali su se da se djeca vrate u matičnu porodicu. Oni su, konkretno, naglasili da ne postoji opasnost po dobrobit djece i da su podnosioci predstavke u potpunosti sposobni da podignu svoju djecu i emotivno i intelektualno. Oni su rekli da djeci treba da bude data dodatna obrazovna pomoć. Ovi zaključci ne mogu biti odbačeni prosto zato što su njihovi autori radili privatno. Konačno, ni u jednoj fazi nije tvrđeno da su djeca zapostavljena ili da su podnosioci predstavke prema njima loše postupali. Prema tome, iako su se mjere obrazovne pomoći, preduzete u početku, kasnije pokazale za neodgovarajuće, pitanje je da li su domaće izvršne i sudske vlasti dovoljno razmatrale dodatne mjere podrške kao alternativu onome što je daleko najekstremnija mjera, naime razdvajanje djece od njihovih roditelja. Uz to, ne samo da su djeca odvojena od matične porodice, već su smještena u odvojene porodice, dok su tokom prvih šest mjeseci presječene sve veze sa roditeljima. Sudije ni u jednom trenutku nisu saslušale djecu.

Dosije slučaja je također pokazao da su podnosiocima predstavke odobrena prava posjete nakon

zahtjeva sudu, dok je u praksi Služba za zaštitu omladine sistematski ometala posjete, koje su u početku bile ograničene na jedan sat mjesečno u prisustvu osmoro lica koji nisu bili članovi porodice, prije nego što su produžene na dva sata mjesečno (dok je babi i dedi dozvoljena posjeta jednom u dva mjeseca). Imajući u vidu činjenicu da su djeca bila veoma mala, prekidanje veze na taj način i nametanje takvih ograničenja prava posjete je moglo, po mišljenju Suda, da dovede samo do povećanog "otuđenja" od njihovih roditelja i međusobno. Sud je smatrao da, iako su razlozi na koje su se oslonile izvršne i sudske vlasti bili relevantni, nisu bili dovoljni da opravdaju tako ozbiljno miješanje u porodični život podnosioca predstavke. Stoga, uprkos slobodi odlučivanja domaćih vlasti, miješanje nije bilo srazmjerno opravdanim ciljevima kojima se težilo i došlo je do povrede člana 8. Evropske konvencije.

Član 41.

Sud je podnosiocima predstavke dosudio 15.000 eura na ime nematerijalne štete i 8.000 eura na ime troškova postupka.

3. Komentar

Svake godine Sud mora da razmotri mnogo žalbi u vezi sa uzimanjem djece pod javno starateljstvo (vidi na primjer *K. i T protiv Finske*, 27. april 2000.).

Njegov redovni pristup je da prizna da su nacionalne vlasti pri vršenju njihovih ovlaštenja u ovom kontekstu obično u najboljem položaju da procijene situaciju, pod uslovom da postoje i da su poštovana neophodna procesna obezbjeđenja. On usvaja mnogo strožiji stav prema bilo kakvim kasnijim mjerama, koje su usvojene u vezi sa održavanjem odgovarajuće veze sa prirodnim roditeljima. Ova presuda naglašava da odvođenje djeteta od prirodnih roditelja i stroga ograničenja susreta moraju biti ne samo u najboljem interesu djeteta, već također i neophodni. Načelo srazmjernosti koje se provlači kao zlatna nit kroz cijelu sudsku praksu Konvencije neće biti poštovano ako je, kao u ovom slučaju, mogla biti preduzeta neka druga mjera, koja bi mogla obezbijediti interese djeteta bez povrede prava roditelja.

Sud je ponovio da se nalog za starateljstvo mora u načelu smatrati za privremenu mjeru, koja će biti ukinuta čim to okolnosti dozvole, a da bilo koje mjere privremenog starateljstva moraju biti u skladu sa konačnim ciljem ponovnog ujedinjenja prirodnih roditelja i djeteta. Pozitivna obaveza preduzimanja mjera u cilju omogućavanja ponovnog ujedinjenja porodice čim je razumno moguće past će na odgovorne vlasti od početka perioda starateljstva i s vremenom će imati sve veću težinu, uvijek podložno uravnoteženju sa dužnošću zaštite dobrobiti djeteta.

PRESUDA VELIKOG VIJEĆA U SLUČAJU MASLOV PROTIV AUSTRIJE

23. juni 2008.

(predstavka broj 1638/03)

1. Osnovne činjenice

Juri Maslov je Bugarin rođen 1984. godine. U Austriju je stigao 1990. godine kada mu je bilo šest godina i tu je proveo ostatak djetinjstva i period adolescencije; govori njemački. Zajedno sa svojim roditeljima, bratom i sestrom bio je stalno nastanjen u Austriji i dobio je neograničenu dozvolu stalnog boravka u martu 1999. godine. Sada živi u Bugarskoj.

Predstavka se odnosi na rješenje o protjerivanju na deset godina koje je donijeto protiv g. Maslova kada je on imao 16 godina; rješenje je donijela bečka Federalna policija na osnovu Zakona o strancima iz 1997. godine. To rješenje je postalo izvršno onog trenutka kada je g. Maslov postao punoljetan, a još uvijek je živio sa svojim roditeljima.

Rješenje o protjerivanju donijeto je pošto je bečki sud za maloljetnike u septembru 1999. godine, a potom i u maju 2000. godine, osudio g. Maslova za krivično djelo koje je počinio u uzrastu između 14 i 15 godina. Prva presuda izrečena protiv g. Maslova glasila je na 18 mjeseci zatvora, od čega je 13 mjeseci preinačeno u uslovnu kaznu, a izrečena je za niz provalnih krađa, iznudu i fizički napad. G. Maslovu je također sugerisano da krene na liječenje od bolesti zavisnosti (droga). Drugom presudom osuđen je na kaznu zatvora u trajanju od 15 mjeseci za novi niz teških provalnih krađa. Prilikom određivanja kazne maloljetnički sud je kao otežavajuće okolnosti uzео broj krivičnih djela i činjenicu da se g. Maslov brzo vratio kriminalu, poslije prve presude. Budući da se nije podvrgao liječenju od narkomanije, sud je odluku o uslovnoj kazni donijetu prilikom izricanja prve presude poništio i preinačio je bezuslovnu kaznu zatvora.

G. Maslov je pušten iz zatvora u maju 2002. godine da bi konačno bio deportovan u Bugarsku 22. decembra 2003. godine.

2. Odluka Suda

Evropski sud je izrekao presudu Vijeća u ovom slučaju 22. marta 2007. godine. Sud je konstato-
vao da je bio prekršen član 8. Konvencije i da tužena država treba da plati podnosiocu predstavke
5.759,96 eura na ime sudskih i ostalih troškova.

Država je tražila da predmet bude iznijet pred Veliko vijeće shodno članu 43. i Kolegijum Velikog
vijeća je taj zahtjev prihvatio.

G. Maslov se pozvao na član 8. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, kada se obratio Sudu predstavkom zbog izrečene zabrane boravka i potonje deportacije u Bugarsku.

Član 8.

Sud je stao na stanovište da je donošenje i izvršenje rješenja o zabrani boravka protiv podnosioca predstavke predstavljalo miješanje u njegovo pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života, da je to miješanje bilo u skladu sa zakonom i da se njime težilo legitimnom cilju sprječavanja nereda ili kriminala.

Po mišljenju Suda, karakterističnu odliku ovog slučaja predstavlja maloljetnički uzrast u kome je podnosilac predstavke počinio krivična djela kao i nenasilna priroda tih krivičnih djela, uz jedan izuzetak. To jedno nasilno krivično djelo sastojalo se u tome što je gurao, udario i šutirao drugog dječaka. Djela za koja je podnosilac predstavke bio oglašen krivim spadala su u oblast maloljetničke delinkvencije.

Sud je stao na stanovište da, kada se radi o mjeri zabrane boravka za maloljetnog počinioca, obaveza da se uzmu u obzir najbolji interesi djeteta podrazumijeva i obavezu da se olakša njegova reintegracija u društvo. Reintegracija ne može biti postignuta kidanjem porodičnih ili društvenih veza do koga dolazi protjerivanjem, tako da samo protjerivanje mora predstavljati tek poslednju mjeru, kojoj se pribjegava onda kada je riječ o maloljetnom počiniocu. Sud je smatrao da ima malo prostora za opravdanje protjerivanja jednog stalno nastanjenog imigranta po osnovu uglavnom nenasilnih krivičnih djela koja je počinio dok je bio maloljetan.

Sud je također zaključio da se glavne socijalne, kulturne, jezičke i porodične veze podnosioca predstavke ostvaruju u Austriji gdje žive njegovi rođaci, i primijetio je da nema dokazanih veza sa zemljom porijekla.

Konačno, ograničeno važenje odluke o zabrani boravka u zemlji nije nešto što se smatra odlučujućim u ovom slučaju. S obzirom na mladost podnosioca predstavke, desetogodišnja zabrana boravka u Austriji potrajala bi skoro isto onoliko koliko je on u toj zemlji proveo i obuhvatila bi jedan od odlučujućih perioda u njegovom životu.

Sud je zaključio da je izricanje zabrane boravka, čak i uprkos tome što je ta mjera ograničenog trajanja, nesrazmjerna legitimnom cilju sprječavanja nemira ili kriminala kome se težilo te da je, s tih razloga, prekršen član 8.

Član 41.

Sud je dosudio podnosiocu predstavke 3.000 eura na ime nematerijalne štete i 13.097,06 eura na ime sudskih i ostalih troškova.

3. Komentar

Ovaj slučaj predstavlja dobru ilustraciju trvenja koje se javlja između, s jedne strane, penološke teorije i drugih međunarodnih pravnih standarda koji jasno ističu da lica koja su počinila krivična djela u maloljetničkom uzrastu ne treba da budu u svom docnijem životu punoljetnih, odraslih osoba stigmatizovana zbog tih krivičnih djela i, s druge strane, nacionalne imigracione politike koja poseže za mjerom deportacije u svim slučajevima kada je lice koje nije državljanin oglašeno krivim za neko teško krivično djelo.

Sud je u ovom slučaju napravio jasnu distinkciju između krivičnih djela koja je počinio ovaj podnosilac predstavke (riječ je o krivičnim djelima koja spadaju u domen "maloljetničke delinkvencije") i koja *ne mogu* opravdati deportaciju stalno nastanjenog imigranta, i težih krivičnih djela koja sadrže element nasilja i koja, čak i ako ih je počinio maloljetnik, mogu opravdati deportaciju. Iako se presuda poziva na član 40. Konvencije o pravima djeteta, u kome se navodi da je reintegracija (u društvo) cilj kome se teži u sistemu maloljetničkog krivičnog pravosuđa, ona se ne bavi širim pitanjem rehabilitacije maloljetnih počinilaca koje se izričito spominje u članu 14. stav 4. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima. U presudi se, također, ne spominje Preporuka Vijeća Evrope R(88) 6 u kojoj se izričito kaže da države u načelu treba da izbjegavaju protjerivanje počinilaca, u maloljetničkom uzrastu ili kasnije, zbog krivičnih djela koja su počinili dok su bili maloljetnici. Većina sudija smatrala je da je ovdje prekršena Konvencija, ali je austrijski sudija izdvojio mišljenje.

PRESUDA U SLUČAJU M.C. PROTIV BUGARSKE

4. decembar 2003.

(predstavka broj 39272/98)

1. Osnovne činjenice

Podnositeljica predstavke, M.C., bugarska je državljanica, rođena 1980. godine. Ona je tvrdila da su je silovali dva muškarca, A. i P., stari 20, odnosno 21 godinu, kada je imala 14 godina, što je starosno doba kada maloljetno lice može dati pristanak na seksualni odnos u Bugarskoj.

M.C. je tvrdila da je 31. jula 1995. godine sa A. i P. i prijateljicom otišla u diskoteku. Zatim je pristala da ode u drugu diskoteku sa muškarcima. Na povratku, A. je predložio da se zaustave kod

rezervoara za vodu da bi plivali. M.C. je ostala u kolima. P. se vratio prije drugih i, prema njenim tvrdnjama, primorao ju je na seksualni odnos. M.C. je tvrdila da je bila u izuzetno uznemirenom stanju. Rano sljedećeg jutra odvedena je u privatnu kuću gdje ju je, kako tvrdi, A. primorao na seksualni odnos, pri čemu je ona plakala i tokom i nakon silovanja. Kasnije ju je pronašla majka i odvela u bolnicu gdje je medicinskim pregledom utvrđeno da joj je himen probijen. A. i P. su rekli silovanje M.C.

Tokom sprovedene krivične istrage nije prikupljeno dovoljno dokaza o tome da je M.C. bila prisiljena na seksualni odnos sa A. i P. Javni tužilac je 17. marta 1997. godine okončao postupak, zaključivši da korištenje sile ili prijetnji nije utvrđeno van razumne sumnje. Naime, nije dokazano da je podnositeljica predstave pružala otpor ili pokušala da traži tuđu pomoć. Podnositeljica predstave se neuspješno žalila na ovu odluku.

Nalazi stručnjaka koje je M.C. podnijela Evropskom sudu ukazuju na "zaleđenost od straha" (sindrom traumatskog psihološkog infantilizma) kao najčešću reakciju na silovanje, pri čemu se uplašena žrtva silovanja ili pasivno prepusti ili se psihički isključi. Od ispitanih 25 slučajeva silovanja žena od 14 do 20 godina u Bugarskoj, 24 žrtve su reagovala na ovaj način.

2. Odluka Suda

M.C. se žalila da bugarski zakon i praksa nisu pružili djelotvornu zaštitu od silovanja i seksualnog zlostavljanja, pošto se krivični postupak pokreće samo u slučajevima u kojima se žrtve aktivno brane. Ona se također žalila da vlasti nisu sprovele djelotvornu istragu događaja o kojima je riječ. M.C. se pozvala na član 3. (zabrana ponižavajućeg postupanja), član 8. (pravo na poštovanje privatnog života), član 13. (pravo na djelotvoran pravni lijek) i član 14. (zabrana diskriminacije) Evropske konvencije o ljudskim pravima.

Članovi 3. i 8. Konvencije

Sud je ponovio da, prema članovima 3. i 8. Konvencije, države članice imaju pozitivnu obavezu kako da usvoje krivični zakon kojim se djelotvorno kažnjava silovanje, tako i da ovaj zakon primjenjuju putem djelotvorne istrage i krivičnog gonjenja.

Sud je zatim primijetio da je u većem broju zemalja u prošlosti u slučajevima silovanja bio prema domaćem zakonu i praksi ponekad potreban dokaz korištenja fizičke sile od strane počinioca i otpora od strane žrtve. Međutim, izgleda da se u evropskim zemljama ovo više ne zahtijeva. U zemljama anglosaksonske pravne tradicije, bilo kakvo pominjanje fizičke sile je uklonjeno iz zakona i sudske prakse. Iako u većini evropskih zemalja pod uticajem kontinentalne pravne tradicije definicija silovanja sadrži pominjanje korištenja sile ili prijetnji silom od strane počinioca, u sudskoj praksi i pravnoj teoriji je nedostatak pristanka žrtve, a ne fizička sila, ključan za utvrđivanje silovanja.

Sud je, također, primijetio da su se države članice Vijeća Evrope složile da je kažnjavanje seksualnih odnosa bez saglasnosti, bez obzira da li se žrtva opirala, neophodno za djelotvornu zaštitu žena od nasilja i podsticanje sprovođenja daljih reformi u ovoj oblasti. Uz to, Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju u Hagu je nedavno utvrdio da, prema međunarodnom krivičnom pravu, svaki seksualni odnos bez saglasnosti žrtve predstavlja silovanje, što odražava sve zastupljeniji stav da je nepostojanje saglasnosti suštinski činilac silovanja i seksualnog zlostavljanja. Uopšte, zakon i pravna praksa u pogledu silovanja se razvijaju na takav način da odražavaju promijenjene društvene stavove koji zahtijevaju poštivanje seksualne autonomije i jednakosti svih. Imajući u vidu savremene standarde i težnje, pozitivna obaveza država članica prema članovima 3. i 8. Konvencije zahtijeva kažnjavanje i djelotvorno krivično gonjenje svakog seksualnog odnosa bez saglasnosti, čak i kada se žrtva nije fizički opirala.

Podnositeljica predstavke je tvrdila da je postupanje vlasti u ovom slučaju uslovljeno neadekvatnim zakonodavstvom i odražava praksu krivičnog gonjenja počinitelaca silovanja samo kada postoje dokazi o značajnom fizičkom otporu žrtve. Bugarska vlada nije uspjela da priloži kopije presuda ili pravnih komentara kojima bi jasno opovrgla tvrdnje podnositeljice predstavke o restriktivnom pristupu u krivičnom gonjenju silovanja. Njena tvrdnja je stoga bila zasnovana na razumnim dokazima koji nisu osporeni.

Postojanje dvije nepomirljive verzije činjenica očigledno zahtijeva procjenu vjerodostojnosti izjava u kontekstu događaja i potvrđivanje svih okolnosti. Međutim, malo je učinjeno da se ispita vjerodostojnost verzije događaja koju su iznijeli P. i A., vjerodostojnost svjedoka koje su oni pozvali ili tačno vrijeme događaja. Podnositeljica predstavke i njen pravni zastupnik također nisu bili u mogućnosti da ispituju svjedoke, koje je optužila za davanje lažnog iskaza. Vlasti stoga nisu iskoristile dostupne mogućnosti za utvrđivanje svih okolnosti, i nisu na odgovarajući način procijenile vjerodostojnost protivrječnih izjava. Razlog za ovaj propust izgleda da leži u činjenici da su istražitelj i tužilac smatrali da se dogodilo "silovanje na sastanku", i u nedostatku "direktnih" dokaza silovanja, kao što su tragovi nasilja i otpora ili poziva u pomoć, nisu mogli da iz procjene svih okolnosti izvedu dokaz o nepostojanju saglasnosti, i stoga silovanju.

Ne iznoseći svoje mišljenje o krivici P. i A., Sud je zaključio da djelotvornost istrage u slučaju podnositeljice predstavke, a naročito pristup istražitelja i tužioca, nisu ispunili pozitivne obaveze Bugarske prema članovima 3. i 8. Evropske konvencije, posmatrane u svjetlu relevantnih savremenih standarda uporednog i međunarodnog prava - da se ustanovi i djelotvorno primjenjuje krivično-pravni sistem kažnjavanja svih oblika silovanja i seksualnog zlostavljanja.

Članovi 13. i 14.

Sud je zaključio da nije pokrenuto posebno pitanje prema članu 13. Evropske konvencije; kao i da nije neophodno da ispituje žalbu prema članu 14.

Član 41.

Evropski sud za ljudska prava je podnosiocu predstavke dodijelio 8.000 eura na ime nematerijalne štete i 4.110 eura na ime troškova postupka.

3. Komentar

Evropski sud je u ovom slučaju ispitao obuhvat pozitivnih obaveza države prema članovima 3. i 8. Konvencije (za više podataka o pozitivnim obavezama vidi slučaj *Kmetty protiv Mađarske*). Evropski sud je ponovio da član 3, uzet u vezi sa članom 1. Konvencije, zahtijeva od država da preduzmu mjere da obezbijede da niko u njihovoj nadležnosti ne bude podvrgnut lošem postupanju, uključujući loše postupanje čiji su počinioci privatna lica. Što se tiče člana 8. Konvencije, Sud je izjavio da njegova zaštita podrazumijeva obaveze koje mogu uključiti usvajanje mjera čak i u oblasti odnosa između pojedinaca.

Sud se pozvao na slučaj *X. i Y. protiv Holandije* od 26. marta 1985. godine, u kome poznati počinitelj seksualnog napada nije krivično gonjen, pošto je žrtvu, šesnaestogodišnju devojkicu, činjenica da pati od poremećaja psihičkog zdravlja prema danskom zakonu spriječila da podnese krivičnu prijavu. Postojala je mogućnost pokretanja građanskog postupka za nadoknadu štete, ali je Evropski sud za ljudska prava zaključio da zaštita koju je pružao građanski zakon, u slučaju u kome su u pitanju temeljne vrijednosti i suštinski aspekti privatnog života, nije dovoljna. Djelotvorno odvratanje od izvršenja krivičnog djela, Sud je dalje izjavio, neophodno je u ovoj oblasti i može biti postignuto samo odredbama krivičnog zakona.

U ovom slučaju, nakon razmatranja razvoja pojma silovanja u državama članicama Vijeća Evrope i međunarodnom pravu, Sud se okrenuo ispitivanju istrage u slučaju podnositeljice predstavke. On je utvrdio veći broj nedostataka u istrazi, uključujući protivrječne iskaze svjedoka koji nisu ispitani na odgovarajući način, sumnjivu vjerodostojnost iskaza optuženih, i činjenicu da nije uzeta u obzir u dovoljnoj mjeri naročita ranjivost mladih osoba i posebni psihološki činioci u slučajevima silovanja maloljetnika. On je zaključio da država nije ispunila svoje pozitivne obaveze prema članovima 3. i 8. Evropske konvencije o ljudskim pravima. Ovim slučajem Evropski sud je dalje razvio princip uspostavljen slučajem *X. i Y. protiv Holandije* da su odredbe krivičnog prava neophodne za odvratanje od teških krivičnih djela kao što je silovanje - i da te odredbe također moraju biti djelotvorno primjenjivane.

PRESUDA VIJEĆA U SLUČAJU***OPUZ PROTIV TURSKJE****9. juni 2009.*

(predstavka broj 33401/02)

1. Osnovne činjenice

Podnositeljica predstavke Nahide Opuz turska je državljanka koja je rođena 1972. godine i živi u Turskoj. Gđa Opuz je 1990. godine počela da živi sa H. O, inače sinom supruga svoje majke. Gđa Opuz i H. O. vjenčali su se u novembru 1995. godine i dobili su troje djece - 1993, 1994. i 1996. Od samog početka svoje veze imali su ozbiljne svađe a sada su razvedeni.

U periodu između aprila 1995. i marta 1998. godine dogodila su se četiri incidenta u kojima se H. O. nasilno ponašao i prijetio podnositeljici predstavke i njenoj majci; o svakom od tih incidenata obaviještene su vlasti. U incidentima se radilo o teškim premlaćivanjima, jednoj žestokoj svađi tokom koje je H. O. izvadio nož i jednoj situaciji kada je H. O. automobilom jurio te dvije žene. Poslije tih napada obje žene bile su podvrgnute ljekarskim pregledima i u zvaničnim ljekarskim izvještajima potvrđene su razne povrede, uključujući krvarenja, posjekotine, uboje, oderotine i modrice. Medicinski je potvrđeno da su obje žene pretrpjele povrede koje su opasne po život: podnositeljica predstavke jednom prilikom kada je posebno teško pretučena, a njena majka poslije napada automobilom.

Protiv H. O. je u tri slučaja pokrenut krivični postupak zbog prijetnji smrću, nanošenja teških tjelesnih povreda i pokušaja ubistva. Što se tiče incidenta sa potezanjem noža, odlučeno je da se u tom slučaju krivično ne goni, zbog nedostatka dokaza. H. O. je dva puta zadržan u pritvoru da bi potom bio pušten na slobodu do suđenja.

Međutim, pošto su podnositeljica predstavke i njena majka povukle krivične prijave u svakom od tih postupaka, domaći sudovi su obustavili postupak, pošto je po Krivičnom zakonu Turske bilo neophodno da postoji krivična prijava da bi se krivični progon mogao nastaviti. Ipak, nastavljanje krivični postupak koji se vodio zbog incidenta s automobilom u odnosu na majku podnositeljice predstavke, s obzirom na težinu njenih povreda, pa je H. O. na kraju osuđen na tri mjeseca zatvora, što je docnije preinačeno u novčanu kaznu.

H. O. je 29. oktobra 2001. godine sedam puta izbo (nožem) podnositeljicu predstavke i ona je prebačena u bolnicu. H. O. je optužen za napad nožem i osuđen na još jednu novčanu kaznu od skoro 840.000 turskih lira (otprilike 385 eura) koju je mogao da plati u osam rata. Poslije ovog incidenta, majka podnositeljice predstavke zatražila je da H. O. bude zadržan u pritvoru, navodeći da su u ranijim prilikama ona i njena kćerka morale da povuku svoje krivične prijave protiv njega zbog njegovih neprestanih pritisaka i prijetnji smrću.

Majka podnositeljice predstavke je potom odlučila da se preseli u Izmir sa svojom kćerkom; dana 11. marta 2002. godine nalazila se u kombiju za selidbu kada je H. O. prisilio kombi da se zaustavi, otvorio suvozačeva vrata i pucao u nju. Majka podnositeljice predstavke izdahnu je odmah, na licu mjesta.

U martu 2008. godine H. O. je osuđen zbog ubistva i nezakonitog posjedovanja vatrenog oružja na doživotnu robiju, ali je pušten na slobodu do ishoda žalbenog postupka. U aprilu 2008. godine podnositeljica predstavke je podnijela još jednu krivičnu prijavu tužilaštvu, tražeći da vlasti preduzmu mjere da je zaštite, budući da je, otkako je pušten na slobodu, njen bivši muž ponovo počeo da joj prijeti. U maju i novembru 2008. godine zastupnik podnositeljice predstavke obavijestio je Evropski sud za ljudska prava da nije preduzeta nijedna takva mjera, pa je Sud zatražio objašnjenje. Vlasti su otada preduzele konkretne mjere za zaštitu podnositeljice predstavke, prije svega tako što su svim policijskim stanicama dostavili fotografiju i otiske prstiju njenog bivšeg muža uz nalog za hapšenje u slučaju da bude primijećen u blizini stana podnositeljice predstavke.

U međuvremenu je u januaru 1998. godine u Turskoj stupio na snagu Zakon o zaštiti porodice koji predviđa konkretne mjere za zaštitu od nasilja u porodici.

2. Odluka Suda

Podnositeljica predstavke je u predstavi navela da turske vlasti nisu zaštitile pravo na život njene majke i da su se nehatno odnosile prema više puta ponovljenom nasilju, prijetnjama smrću i povredama kojima je ona sama bila podvrgnuta. Pozvala se na članove 2, 3, 6. i 13. Konvencije. Pored toga, u tužbi protiv države Turske ukazala je na to da tursko domaće zakonodavstvo ne predviđa zaštitu žena od porodičnog nasilja, što je kršenje člana 14. Konvencije.

Sud je zauzeo stav da je, u slučaju ove podnositeljice predstavke, novo nasilje, čak i napad sa smrtnim ishodom, bilo ne samo moguće već i sasvim predvidljivo, s obzirom na istorijat nasilničkog ponašanja H. O. i njegov krivični dosije u vezi s ponašanjem prema ženi i njenoj majci, kao i s obzirom na njegove stalne prijetnje po njihovo zdravlje i bezbjednost.

U skladu s uobičajenom praksom u zemljama potpisnicama, što je prekršaj ozbiljniji ili što je veći rizik od novih prekršaja, to je vjerovatnije da se krivični progon nastavi u javnom interesu, čak i u slučaju da žrtve povuku svoje krivične prijave. Međutim, kada su u više navrata odlučile da obustave krivični postupak protiv H. O. vlasti su se isključivo pozivale na potrebu za uzdržavanjem od miješanja u ono što su one tumačile kao "porodičnu stvar". Vlasti očigledno nisu razmotrile motive koji su stajali u osnovi povlačenja tih krivičnih prijava, uprkos izjavi koju je majka podnositeljice predstavke dala tužilaštvu navodeći da su ona i njena kćerka osjećale da to moraju da učine zbog toga što im je H. O. prijetio smrću i vršio pritisak na njih. Uprkos povlačenju krivičnih prijava, zakonski okvir je trebalo da omogući tužilaštvu da nastavi krivičnu istragu protiv H. O. na

osnovu toga što je njegovo nasilničko ponašanje bilo u dovoljnoj mjeri teško i ozbiljno da nalaže krivično gonjenje i zbog toga što je postojala stalna prijetnja fizičkom integritetu podnositeljice predstavke.

Iz tih razloga Sud je zaključio da nacionalne vlasti nisu ispoljile dužnu pažnju i budnost u sprječavanju nasilja protiv podnositeljice predstavke i njene majke, prvenstveno tako što bi preduzele mjere krivičnog progona ili druge adekvatne preventivne mjere protiv H. O. Isto tako, ne može se nikako reći da je istraga ubistva, za koje je čak postojalo priznanje, efikasna, s obzirom na činjenicu da je dosad trajala više od šest godina. Povrh svega toga, sistem krivičnog prava u ovom slučaju nije imao efekat odvratanja. Osim toga, vlasti ne mogu da se pozivaju na ponašanje žrtava pokušavajući da time obrazlože činjenicu da same nisu preduzele odgovarajuće mjere. Iz svih tih razloga, Sud je zaključio da turske vlasti nisu zaštitile pravo na život majke podnositeljice predstavke, čime su prekršile član 2. Konvencije.

Član 3.

Sud je zaključio da je odgovor na ponašanje H. O., s obzirom na težinu njegovih prekršaja, bio izrazito neprimjeren. Sudske odluke, koje nisu imale nikakav vidljivi preventivni efekat ili efekat odvratanja na H. O. bile su nedjelotvorne, pa su čak ukazale i na izvjestan stepen tolerancije prema njegovim postupcima. Tako upada u oči da je poslije incidenta sa automobilom H. O. u zatvoru proveo samo 25 dana, da bi na kraju bio dužan da plati samo novčanu kaznu za teške povrede koje je nanio majci podnositeljice predstavke. Još je karakterističnije to da je za nekoliko ubodnih rana koje je nanio podnositeljici predstavke osuđen samo na malu novčanu kaznu, koju je pritom mogao da plati u ratama.

Isto tako, očigledno je da turski pravni sistem nije obezbijedio konkretne upravne i policijske mjere za zaštitu posebno osjetljivih i ranjivih lica od porodičnog nasilja prije januara 1998. godine, kada je stupio na snagu Zakon o zaštiti porodice. Čak i poslije tog datuma domaće vlasti nisu djelotvorno primjenjivale te mjere i sankcije radi zaštite podnositeljice predstavke.

Konačno, Sud je sa velikom zabrinutošću konstatovao da nasilje čija je žrtva bila podnositeljica predstavke u suštini nije okončano, a vlasti su pritom zadržale svoj indolentan stav. Uprkos zahtjevu podnositeljice predstavke iz aprila 2008. godine, ništa nije učinjeno sve dok Sud nije zatražio od države da dostavi informacije o mjerama zaštite koje je preduzela.

Iz svih tih razloga, Sud je zaključio da se ovdje radi o kršenju člana 3. zbog toga što vlasti nisu preduzele zaštitne mjere u vidu djelotvornog odvratanja i zaštite podnositeljice predstavke čiji je bivši muž ozbiljno ugrožavao njen lični integritet.

Član 14.

Sudeći prema izvještajima koje je podnijela podnositeljica predstavke, a sačinile su ih dvije vodeće nevladine organizacije i koje država nije osporila, najveći broj prijavljenih žrtava porodičnog nasilja nalazi se u Diyarbakiru, upravo onom području u kome je podnositeljica predstavke živjela u vrijeme incidenta. Sve te žrtve su žene, a velika većina njih su pripadnice kurdske etničke zajednice, nepismene ili slabo obrazovane i obično bez nezavisnog izvora prihoda. U stvari, iz izvještaja se može zaključiti da vlasti tolerišu domaće nasilje i da pravni lijekovi na koje država ukazuje ne funkcionišu djelotvorno.

Iz tih razloga, Sud je zaključio da je podnositeljica predstavke dokazala kako su žrtve nasilja u porodici mahom žene i kako opšta i diskriminatorna pravosudna pasivnost u Turskoj stvara klimu koja je podsticajna za porodično nasilje. Imajući sve to na umu, može se zaključiti da je nasilje čije su žrtve bile podnositeljica predstavke i njena majka rodno zasnovano, što je poseban oblik diskriminacije žena. Uprkos reformama koje je turska država preduzela tokom posljednjih nekoliko godina, opšta inertnost pravosudnog sistema i činjenica da nasilnici ostaju nekažnjeni, što je bio slučaj kod ove podnositeljice predstavke, ukazuju na to da nema dovoljno opredjeljenosti i volje da se preduzmu odgovarajuće mjere kako bi se država uhvatila u koštac sa porodičnim nasiljem. Zato je Sud zaključio da je u ovom slučaju bio prekršen član 14, u vezi sa članovima 2. i 3. Konvencije.

Ostali članovi

S obzirom na navedene zaključke, Sud nije smatrao da je neophodno da iste te činjenice razmatra i u kontekstu članova 6. i 13. Konvencije.

Član 41.

Sud je podnositeljici predstavke dosudio iznos od 30.000 eura na ime nematerijalne štete i 6.500 eura za sudske i ostale troškove.

3. Komentar

Ova presuda predstavlja prekretnicu u slučajevima porodičnog nasilja; Evropski sud je u njoj naznačio koje su obaveze država potpisnica u vezi sa porodičnim nasiljem, pa je čak ustanovio i da rodno utemeljeno nasilje predstavlja oblik diskriminacije.

Ova odluka sadrži nekoliko veoma važnih elemenata: prvo, i sa stanovišta člana 2. i sa stanovišta člana 3. Sud je razmatrao činjenicu da turske vlasti nisu pružile zaštitu podnositeljice predstavke i njenoj majci od teškog nasilja kome su one bile podvrgnute. Sud je ustanovio da vlasti nisu preduzele zaštitne mjere u smislu djelotvornog odvracanja - bile su obaviještene o nasilju i morale su

da stupe u akciju, a ne da čekaju da im se žrtve same obrate i zatraže zaštitu. Zaista, sama činjenica da su žrtve povukle svoje krivične prijave ni u kom slučaju nije oslobodila turske vlasti njihove odgovornosti. Turske vlasti su bile dužne da istraže razloge za povlačenje tih prijava i da postupe tako da na odgovarajući način zaštite žrtve - Sud je primijetio da je posebno upečatljivo bilo to što su žrtve povlačile svoje krivične prijave kad god bi muž podnositeljice predstavke bio slobodan ili neposredno pošto bi on bio pušten iz pritvora.

Veoma je interesantno i to što je Sud ustanovio da je prekršena zabrana diskriminacije u članu 14. na osnovu rodne pripadnosti, u vezi sa članovima 2. i 3. Konvencije. Sud se u svom rezonovanju pozvao na jurisprudenciju Komiteta Ujedinjenih nacija za uklanjanje svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) i drugih međunarodnih tijela, zauzevši stav da država, time što ne pruža zaštitu ženama od porodičnog nasilja, krši njihovo pravo na jednakost pred zakonom i pritom je naveo da to kršenje, odnosno to nepreduzimanje mjera zaštite, ne mora nužno biti namjerno. Kada je ustanovio da u jugoistočnom delu Turske, gdje su podnositeljica predstavke i njena majka živjele, opšta i diskriminatorna pravosudna pasivnost stvaraju klimu podsticajnu za nasilje u porodici, Sud je svoje zaključke temeljio na izvještajima organizacije *Amnesty International* kao i lokalnih nevladinih organizacija. On se pozvao na sopstvene presude u slučajevima *D. H. i ostali protiv Češke Republike* (presuda od 13. novembra 2007) u kojoj je navedeno da se mogu koristiti statistički podaci da bi se ustanovilo da li postoji razlika u postupanju prema dvjema grupama.

Ova presuda je značajan napredak u borbi protiv nasilja u porodici, što je problem za koji Sud neprestano navodi da postoji u svim zemljama potpisnicama, ali je istovremeno problem koji ne izbija uvijek na površinu, zato što se često manifestuje u okviru ličnih odnosa i u zatvorenim krugovima, a ne pogađa uvijek samo žene. Konačno, zanimljivo je to što je Sud odbacio primjedbu turske države u pogledu prihvatljivosti; država je, naime, navela da podnositeljica predstavke nije poštovala vremenski rok od šest mjeseci za podnošenje tužbe pred Sudom u Strazburu. Sud je zaključio da su podnositeljica predstavke i njena majka bile žrtve višestrukih napada, tako da, iako je bilo nekih intervala između tih događaja, ukupno nasilje treba sagledati kao neprekinuti lanac nasilja - što znači da zlostavljanje kome su one bile podvrgnute i činjenicu da vlasti nisu preduzele mjere zaštite treba tumačiti kao kontinuirano kršenje Konvencije.

PRESUDA U SLUČAJU RADOVANOVIĆ PROTIV AUSTRIJE

22. april 2004.

(predstavka broj 42703/98)

1. Sažetak činjeničnog stanja i odluka Suda

Podnosilac predstavke, Jovo Radovanović, državljanin je Državne zajednice Srbije i Crne Gore (SCG), rođen u Beču 1979. godine i trenutno živi u SCG.

On je rođen u Austriji gdje je živio tokom prvih sedam mjeseci svog života sa roditeljima, koji su oboje državljani SCG sa urednim boravkom u Beču. On je zatim poslat da živi sa babom i dedom u bivšoj Jugoslaviji, sada SCG, gdje je završio osnovnu školu. Svoje godišnje raspuste je provodio sa roditeljima u Austriji, a kada je bio star 10 godina vratio se da živi sa njima i sestrom u Austriji, gdje je završio srednju školu i trogodišnju obuku za mesara. On je 5. maja 1993. godine dobio dozvolu za boravak u Austriji bez vremenskog ograničenja.

Sud za maloljetnike u Beču je 30. jula 1997. godine proglasio podnosioca predstavke krivim za tešku krađu i provalnu krađu i osudio ga na 30 mjeseci zatvora, pri čemu je 24 mjeseca suspendovano sa uslovnim periodom od tri godine. Zatim je, 30. septembra 1997. godine, podnosiocu predstavke izdata zabrana boravka u Austriji u skladu sa Zakonom o strancima iz 1992. godine.

Podnosilac predstavke je odslužio svoju zatvorsku kaznu do 14. oktobra 1997. godine. Zatim je prebačen u pritvor sa ciljem protjerivanja iz zemlje. Njegove brojne žalbe su bile neuspješne i 4. februara 1998. godine je protjeran u bivšu Republiku Jugoslaviju.

Podnosilac predstavke se žalio da je zabrana boravka bez određenog roka predstavljala povredu člana 8. Konvencije (pravo na poštivanje privatnog i porodičnog života).

Ne zanemarujući ozbiljnu prirodu krivičnih djela podnosioca predstavke, Sud je primijetio da ih je počinio kao maloljetnik, da nije imao prethodni krivični dosije i da je veći dio njegove relativno duge kazne suspendovan. Sud nije stoga bio uvjeren da je podnosilac predstavke predstavljao ozbiljnu opasnost za javni red, koja bi učinila neophodnim nametanje mjere o kojoj je riječ.

Imajući u vidu rođenje podnosioca predstavke u Austriji, gdje je završio i srednju školu i stručnu obuku i živio sa svojom porodicom, i također uzimajući u obzir da je njegova porodica zakonito boravila u Austriji dugo vremena i da je sam podnosilac predstavke imao dozvolu za boravak na neodređeno vrijeme kada je počinio krivično djelo, te utvrdivši da, nakon smrti njegovih babe i dede u SCG tamo nije više imao rođaka, Evropski sud je zaključio da su njegove porodične i društvene veze u Austriji mnogo snažnije od onih u SCG.

Sud je stoga smatrao da je nametanje zabrane boravka bez određenog roka bila prekomjerno stroga mjera. Manje ozbiljna mjera, kao što je zabrana boravka sa ograničenim trajanjem, bila bi dovoljna. Sud je zaključio da austrijske vlasti nisu, nametanjem zabrane boravka bez određenog roka podnosiocu predstavke, uspostavile pravičnu ravnotežu između relevantnih interesa i da su upotrijebljena sredstva bila nesrazmjerna cilju kome se težilo. Sud je stoga bio mišljenja da je došlo do povrede člana 8. Konvencije. Sud je također smatrao da pitanje pravične nadoknade nije spremno za donošenje odluke.

2. Komentar

U ovom slučaju Evropski sud je zaključio da je Austrija odgovorna za jamčenje ljudskih prava građanina SCG. Činjenica da pojedinac ne mora da bude državljanin države protiv koje se žali Evropskom sudu potiče iz obaveze država prema članu 1. Konvencije: da jamče svakom *u svojoj nadležnosti* prava i slobode garantovane Konvencijom. Pojedinci koji tvrde da je država povrijedila njihova ljudska prava ne moraju čak ni biti državljani države članice Vijeća Evrope. Također ne moraju da zaista budu fizički prisutni na teritoriji države protiv koje ulažu predstavku, a i ako jesu, njihovo prisustvo ne mora biti zakonito.

Sada je utvrđena sudska praksa da pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života može biti povrijeđeno kada država protjera sa svoje teritorije lice koje nije njen državljanin, ako to razdvaja postojeću porodicu. Kako je Sud istakao u ovoj presudi, on primjenjuje određene kriterijume u slučaju doseljenika druge generacije, koji još nisu zasnovali sopstvenu porodicu u državi domaćinu. Ovaj kriterijum uključuje prirodu i težinu počinjenog krivičnog djela podnosioca predstavke, dužinu boravka u državi domaćinu, kao i porodične i društvene veze koje je u njoj uspostavio školovanjem i provođenjem u njoj presudnih godina svoje mladosti.

PRESUDA U SLUČAJU

R. R. I OSTALI PROTIV MAĐARSKE

4. decembar 2012.

(predstavka broj 19400/11)

1. Osnovne činjenice

Prvi podnosilac predstavke R. R. državljanin je Srbije sa stalnim boravkom u Njemačkoj. Drugi podnosilac predstavke je gđa H. H., mađarska državljanica, njegova supruga u građanskom braku. Preostalo troje podnosilaca predstavke su njihova maloljetna djeca.

R. R. se svojevremeno bavio krijumčarenjem droge i krio se od srpske mafije i vlasti u Mađarskoj pod lažnim identitetom. Priznao je da je počinio razna krivična djela i pristao je da saraduje sa policijom u istrazi. Zahvaljujući njegovoj saradnji, tužioci su mogli da pokrenu slučajeve protiv drugih pripadnika mafije u Srbiji. Uprkos njegovim pritužbama, mađarski tužioci su spojili njegov slučaj sa slučajevima protiv drugih pripadnika srpske mafije, o kojima je on davao podatke tužilaštvu. Osjećaj toga od R. R. je zahtijevano da se javno pojavi na sudu i objelodani svoj identitet svjedoka saradnika.

Posljedica je bilo to što su u avgustu 2007. R. R. i njegova porodica postali ugroženi zbog mogućnosti odmazde mafije u Srbiji, pa su se prijavili za Program zaštite svjedoka. Program zaštite svjedoka sadrži i odredbu po kojoj bi cijela porodica izgubila pravo na zaštitu u slučaju da R. R. ne

ispuni sve uslove koje mu nalaže sporazum o ulasku u program.

Podnosioci predstavke su u predstavci naveli da jednom od njihove djece, oboljelom od blažeg stepena autizma nije pružena odgovarajuća zdravstvena pomoć, kao i da su vlasti podsticale prvo dvoje podnosilaca predstavke da se rastanu. Neko vrijeme po prijemu u program za zaštitu svjedoka porodica je dobijala mjesečno izdržavanje. To je bilo dovoljno za stanarinu, komunalije i školovanje djece. Prvi podnosilac predstavke bio je u zatvoru za koji se nije tačno znalo gdje se nalazi, ali su porodici bila obezbjeđena sredstva da otputuje i posjeti ga. Budući da je učestvovao u programu zaštite svjedoka, prvi podnosilac predstavke je, također, dobijao određena sredstva svakog mjeseca, na ime hranarine.

Na suđenju je prvi podnosilac predstavke stavio do znanja da je njegova majka napadnuta u svojoj kući u Srbiji. Također je izrazio zabrinutost da je srpska mafija raspisala nagradu za njegovu glavu i da su mu roditelje maltretirali i još uvijek ih maltretiraju pripadnici mafije u Srbiji i srpske vlasti. Mađarske vlasti nisu smatrale da ima dovoljno dokaza kojima bi on potkrijepio postojanje te nagrade koja je raspisana na njegovu glavu. Prvi podnosilac predstavke je sugerisao da tih dokaza nema zato što je istraga slabo vođena.

U februaru 2009. godine podnosilac predstavke je proglašen krivim i osuđen za posjedovanje narkotika, vatrenog oružja i druga krivična djela i osuđen je na devet godina zatvora. Neki od onih koji su, po mišljenju vlasti, predstavljali prijetnju za podnosiocima predstavke osuđeni su u istom postupku. Prvi podnosilac predstavke je 28. februara 2012. uhaćen u svojoj ćeliji s laptopom i mobilnim uređajem za internet, preko koga je koristio VOIP usluge. Nije utvrđeno s kim je prvi podnosilac predstavke komunicirao, ali se moglo zaključiti da je održavao kontakte s poznanicima u kriminalnim krugovima. Zbog teškog kršenja sporazuma o stupanju u program zaštite svjedoka, podnosilac predstavke je isključen iz tog programa. Cijela porodica je isključena iz programa 12. aprila 2012. godine, što je predstavljalo kaznu za njegovo kršenje sporazuma. Vlasti su jasno stavile do znanja da je razlog za isključenje iz programa njegovo kršenje sporazuma, a ne smanjenje opasnosti.

Podnosioci predstavke su prebačeni u program „zaštite ličnosti” koji se, kada je riječ o prvom podnosiocu predstavke, sastojao od toga da ga prebace u zatvor pooštrenog režima bezbjednosti, u dio zatvora koji je odvojen od ostale zatvorske populacije. Smješten je u ćeliju od šest kvadratnih metara s prozorom s kojeg se nije pružao nikakav pogled i imao je samo jedan sat šetnje na vazduhu tokom dana. Druga podnositeljica predstavke i njena djeca morali su da se vrate u školu i da žive pod svojim pravim imenima, s tim što im je dat broj telefona koji bi mogli da pozovu u hitnom slučaju. Svako je mogao da sazna gdje se porodica nalazi.

2. Odluka Evropskog suda

Podnosioci predstavke su naveli da su njihovi životi isključenjem iz programa zaštite svjedoka izloženi opasnosti da im se osveti srpska mafija, što je u suprotnosti sa članovima 2. i 5. EKLJP.

Član 2.

Podnosioci predstavke su tvrdili da je odluka mađarske vlasti da oni budu isključeni iz programa zaštite svjedoka bila u suprotnosti s njihovim pravom na život, po članu 2. EKLJP. Evropski sud je stao na stanovište da se položaj prvog podnosioca predstavke nije u materijalnom smislu promijenio, osim što je prebačen u drugačiji vid zatvorskog objekta. Iz tih razloga zaključeno je da je tvrdnja prvog podnosioca predstavke bila očigledno neosnovana.

Međutim, što se tiče ostalih podnosilaca predstavke, Sud je stao na stanovište da to što im je dat telefonski broj koji bi mogli da okrenu u slučaju opasnosti ni u kom vidu nije pružalo zaštitu porodici. Osim toga, Sud je ponovio da je pravo na život u članu 2. stav 1. formulisano na takav način na koji obavezuje države da preduzmu odgovarajuće korake ne bi li zaštitile živote svih lica u svojoj nadležnosti. Tako je u određenim, dobro definisanim situacijama, potpuno primjereno da države budu u pozitivnoj obavezi da preduzmu preventivne operativne mjere radi zaštite onih čiji su životi ugroženi zbog kriminalne aktivnosti drugih lica.

Pored toga, Sud je primijetio da su vlasti, time što su u prvi mah uključile sve ostale podnosiocete predstavke u program zaštite svjedoka, priznale da postoji realna opasnost po njihove živote, njihov fizički integritet i njihove lične slobode. Otkako su isključeni iz programa zaštite svjedoka, njihovi novi, zaštitni identiteti su oduzeti, pa je Sud stao na stanovište da nije neracionalno pretpostaviti da svako onaj ko želi da im nanese bol lako može da im uđe u trag i to i učini. Sud je stao na stanovište da su odredbe sporazuma o stupanju u program zaštite svjedoka veoma važne, ali da to što se ostali podnosioci predstavke izlažu mogućoj osveti kriminalnih krugova koji su spremni da im ugroze život ne ispunjava standarde koje nalaže član 2. EKLJP.

Članovi 5, 6. i 8.

Sud je ustanovio da su ostali zahtjevi prvog podnosioca predstavke očigledno neosnovani, pa su samim tim i neprihvatljivi.

Član 41.

Sud je zaključio da drugom, trećem, četvrtom i petom podnosiocu treba zajednički da pripadne 10.000 eura na ime nematerijalne štete, kao i 3.000 eura na ime sudskih i ostalih troškova u postupku pred Sudom.

3. Komentar

U tom slučaju Evropski sud je razmotrio položaj u kome se našla porodica pojedinca koji je saradivao s vlastima i dao im informacije o aktivnostima mafije, dok je i sam bio krivično gonjen za ta krivična djela. Njegovu predstavku Sud je proglasio neprihvatljivom, budući da je utvrdio da nije bilo opasnosti za njegov život otkako su on i njegova porodica isključeni iz programa zaštite svjedoka, te je Sud stoga svu svoju pažnju u raspravi posvetio položaju njegove porodice.

Na dan kada je obavještenje o toj predstavi dostavljeno vladi Republike Mađarske, Sud je odlučio da se pozove na pravilo 39. i zahtijeva od vlade da preduzme sve neophodne mjere kako bi jamčila ličnu sigurnost podnosioca predstavke za vrijeme dok Sud razmatra taj slučaj. Budući da je Sud zaista ustanovio da je bio prekršen član 2. u odnosu na majku i njeno troje djece, zanimljivo je ukazati na konkretne pojedinačne mjere koje on sada zahtijeva da vlada preduzme saglasno članu 46. Konvencije, tj. da obezbijedi mjere adekvatne zaštite za njih, uključujući odgovarajuće identitete-legendu koji će im poslužiti kao zaštita ako bude potrebno, sve dok ne nastupi trenutak kada se bude moglo dokazati da je opasnost prestala. Budući da je to slučaj koji se odnosi na najosnovnije ljudsko pravo, pravo na život, Sud je morao da se postara, u mjeri u kojoj je to u mogućnosti da učini, da podnosioci predstavke budu zaštićeni za sve vrijeme postupka po predstavi koju su podnijeli, kao i da se ta zaštita nastavi pošto je utvrđeno da je u njihovom slučaju došlo do kršenja prava po Konvenciji.

U tom slučaju, Evropski sud je ustanovio da državne vlasti nisu zaštitile majku i njeno troje djece kada su ih isključili iz programa zaštite svjedoka – tj. da su vlasti prekršile svoje pozitivne obaveze po osnovu člana 2. Konvencije. Prilikom donošenja te presude, Sud se djelimično oslonio na *Preporuku Rec (2005) 9* Komiteta ministara, u kojoj su utvrđene smjernice koje države treba da slijede kada koncipiraju svoje unutrašnje zakonodavstvo i preispituju svoju krivičnopravnu politiku i praksu, a u kojima se poseban značaj pridaje zaštiti svjedoka i svjedoka saradnika, kao i licima koja su im bliska, kao što su članovi njihovih porodica.

PRESUDA VELIKOG VIJEĆA U SLUČAJU *SEDERMAN PROTIV ŠVEDSKE*

12. novembar 2013.

(predstavka broj 5786/08)

1. Osnovne činjenice

Podnosilac predstavke Eliza Sederman (Söderman), rođena je 1987. godine i živi u mjestu Ludvika, u Švedskoj.

U septembru 2002, kada je imala 14 godina, otkrila je da je njen očuh sakrio video-kameru u

kupatilu u korpi za prljavo rublje; kamera je bila podešena na snimanje i usmjerena ka mjestu na kome se ona svlačila prije nego što bi stala pod tuš. Neposredno poslije incidenta film je spaljen, a da ga niko prije toga nije vidio.

Majka Elize Sederman prijavila je incident policiji poslije otprilike dvije godine. Očuh je krivično gonjen zbog seksualnog uznemiravanja, a Eliza Sederman je podnijela tužbu za naknadu štete nastale ugrožavanjem njenog integriteta i taj postupak je pridružen krivičnom postupku. Godine 2006. očuh, koji je priznao da je pokušao da snimi pastorku pomoću skrivene kamere, osuđen je pred prvostepenim sudom za seksualno uznemiravanje i naređeno mu je da plati odštetu. U žalbenom postupku oslobođen je 2007. godine. Apelacioni sud je utvrdio da, uprkos tome što je njegov motiv za snimanje djevojke bio seksualne prirode, sam čin ne može biti svrstan pod odredbu o seksualnom uznemiravanju budući da on nije namjeravao da joj to otkrije. Sud je istakao da u švedskom pravnom poretku ne postoji opšta zabrana snimanja pojedinca bez njegovog pristanka. Iako je čin o kome je riječ predstavljao povredu ličnog integriteta te djevojke, očuh nije mogao biti smatran krivično odgovornim za izolovani čin snimanja pastorku bez njenog znanja. Apelacioni sud je također primijetio da je očuhov postupak mogao, teorijski gledano, da predstavlja pokušaj dječje pornografije, ali takva optužba nije bila navedena u optužnici, pa sud stoga nije ni razmatrao da li je optuženi mogao biti smatran odgovornim za to krivično djelo. Kasacionu žalbu odbacio je Vrhovni sud u decembru 2007. godine.

2. Odluka Evropskog suda

Podnositeljica predstavke je obraćajući se Evropskom sudu navela da Švedska nije ispunila svoju obavezu iz člana 8. Konvencije i nije joj obezbijedila pravna sredstva kojima bi se zaštitila od povrede koju je njen očuh nanio njenom integritetu. Također se pozvala na član 13. Konvencije. Vijeće Evropskog suda je u svojoj presudi od 21. juna 2012. prvobitno zaključilo da nije povrijeđen član 8. EKLJP. Slučaj je potom iznijet pred Veliko vijeće.

Evropski sud je smatrao da se pritužba podnositeljice predstavke odnosi isključivo na pravna sredstva koja su joj bila na raspolaganju za odbranu od očuha, a ne na pravna sredstva koja su joj bila na raspolaganju da bi pomoću njih primorala Državu da na nacionalnom nivou sprovede i zaštiti njena prava. Iz tih razloga, Evropski sud je odlučio da slučaj razmatra isključivo sa stanovišta člana 8, a ne sa stanovišta člana 13.

Član 8.

Pred Evropskim sudom postavilo se pitanje da li je, u konkretnim okolnostima ovog slučaja, Švedska ispunila svoje pozitivne obaveze po osnovu člana 8. Konvencije i da li je uspostavila odgovarajući pravni okvir za zaštitu Elize Sederman od postupaka njenog očuha, i u krivičnompravnom i u građanskopravnom smislu.

Razmatrajući da li je očuh mogao da bude proglašen krivim zbog toga što je pokušao da snimi dječju pornografiju, Evropski sud je stao na stanovište da je malo vjerovatno da bi snimak predstavljao pornografski materijal u zakonskom smislu. Namjera zakonodavca nije bila da kriminalizuje svaki vid prikazivanja obnažene djece, čak i ako takvi snimci djeluju podsticajno na seksualne instinkte nekih ljudi. Stoga mogućnost da je taj vid krivičnog djela mogao otvoriti pitanje zaštite podnositeljice predstavke zaista djeluje prilično akademski.

Kada je riječ o optužbi za seksualno uznemiravanje, podnositeljica predstavke je osporila tumačenja Apelacionog suda po kome snimanje iz potaje samo po sebi nije seksualno uznemiravanje u zakonskom smislu ako lice koje snima ne namjerava da to otkrije onaj koga on snima – podnositeljica predstavke. Evropski sud se saglasio sa Elizom Sederman da njen očuh nije bio oslobođen optužbe za seksualno uznemiravanje zbog nedostatka dokaza, već zbog toga što, u predmetnom vremenu, njegov postupak nije mogao da predstavlja seksualno uznemiravanje. U međuvremenu je zakonska odredba o seksualnom uznemiravanju izmijenjena i dopunjena, u aprilu 2005. godine. Iako nije sasvim jasno da li bi ta izmijenjena i dopunjena zakonska odredba mogla da se primijeni na potajno snimanje, i ovo je bilo dovoljno da se zaključi da odredba onako kako je bila formulisana prije aprila 2005. nije mogla u zakonskom smislu da pokrije postupak o kojem je riječ, što znači da nije pružila zaštitu Elizi Sederman od nepištovanja njenog privatnog života.

Kada je riječ o eventualnim građanskopravnim sredstvima koja bi bila na raspolaganju Elizi Sederman, Evropski sud je primijetio da je Apelacioni sud, kada je donio odluku o oslobađanju očuha optužbi, istovremeno odbacio i njen parnični tužbeni zahtjev za naknadu štete. Kako je istakla Država, saglasno Zakonu o sudskom postupku, kada se krivičnoj tužbi pridruži parnični zahtjev za naknadu štete, zaključak koji sudovi donesu o pitanju krivične odgovornosti istovremeno je obavezujući za odlučivanje po parničnoj tužbi za naknadu štete. Zapravo ne postoji nijedan drugi pravni osnov na koji bi Eliza Sederman mogla da se pozove u svom zahtjevu za naknadu štete. Posebno se od njenog advokata nije moglo očekivati da se pozove na nemar ili nepažnju, budući da sam očuh nije tvrdio da je slučajno u kupatilu ostavio video-kameru naštelovanu na snimanje. Konačno, Evropski sud nije bio uvjeren da su švedski sudovi mogli da joj dodijele naknadu na osnovu samo toga što bi ustanovili da je Konvencija za zaštitu ljudskih prava bila prekršena.

U zaključku, Evropski sud nije mogao da bude uvjeren u to da je Elizi Sederman pružena puna zaštita njenog prava na porodični život saglasno članu 8, te je iz tih razloga ustanovio da se ovdje radilo o kršenju Konvencije.

Član 41.

Sud je stao na stanovište da Švedska treba da isplati Elizi Sederman iznos od 10.000 eura na ime nematerijalne štete i 29.700 eura na ime sudskih i ostalih troškova.

3. Komentar

Očuh podnositeljice predstavke tajno je snimao podnositeljicu predstavke dok se nalazila u kupatilu, naga, i to je činio u seksualne svrhe, ali je taj očuh u žalbenom postupku oslobođen zato što je domaći sud ustanovio da nisu postojali svi sastavni elementi konkretnog krivičnog djela koje mu je stavljeno na teret – prije svega, on nije namjeravao da podnositeljica predstavke ikada sazna da je tajno snimana. Ona je bila parnična stranka u krivičnom postupku, ali zbog toga što je očuh na kraju oslobođen, nije bilo moguće da joj se dodijeli bilo kakva naknada štete. Po švedskom zakonu nije postojalo nijedno krivičnopravno ni građanskopravno sredstvo koje bi joj omogućilo da dobije djelotvornu zaštitu od nasrtaja na svoj integritet u konkretnim okolnostima njenog slučaja. Ovaj slučaj je izvorno pokrenut pred Evropskim sudom po osnovu članova 8. i 13. Konvencije, ali su i vijeće i Veliko vijeće zaključili da slučaj treba razmatrati isključivo sa stanovišta člana 8. EKLP (iako je predstavka proglašena prihvatljivom i dio pritužbe koji je podniet po osnovu člana 13. nije proglašen neprihvatljivim). Evropski sud je ustanovio da se pritužba odnosila na pravna sredstva koja su podnositeljici predstavke bila na raspolaganju protiv očuha, a ne protiv Države, ne bi li na taj način obezbijedila zaštitu suštine prava po Konvenciji na nacionalnom nivou.

Kada je postupak na nacionalnom nivou već bio u toku, švedska Vlada je 2004. formirala Odbor za zaštitu integriteta ličnosti da bi razmotrila potrebu za donošenjem opštih zakonskih odredaba u cilju zaštite ličnog integriteta. Odbor za zaštitu integriteta je 2008. godine predložio da u Krivični zakon bude unesena opšta odredba o nezakonitom fotografisanju, a 1. marta 2012. Vlada je odobrila da se Pravnom vijeću podnese na razmatranje prijedlog pod naslovom „Intruzivna fotografija”. Poslije svega toga, dana 1. jula 2013. na snagu je stupio novi zakon kojim je tajno snimanje nekog lica bez njegovog pristanka kada se ono nalazi pod tušem ili u kupatilu zabranjeno i kažnjivo po zakonu.

PRESUDE U SLUČAJEVIMA

T. PROTIV UJEDINJENOG KRALJEVSTVA

I V. PROTIV UJEDINJENOG KRALJEVSTVA

16. decembar 1999.

(predstavke brojevi 24724/94 i 24888/94)

1. Činjenično stanje

Podnosioci predstavke, britanski državljani rođeni avgusta 1982. godine, osuđeni su u novembru 1993. godine za djelo otmice i ubistva dvogodišnjeg dječaka. U vrijeme izvršenja krivičnog djela imali su deset godina, a jedanaest u vrijeme suđenja, koje se odvijalo u javnosti pred redovnim sudom i izazvalo je veliku medijsku pažnju. Nakon donošenja presude, podnosioci predstavke su osuđeni na kaznu zatvora na neodređeno vrijeme. Prema engleskom pravu i praksi, djeca i maloljetnici osuđeni na kaznu zatvora na neodređeno vrijeme moraju prvo odslužiti period određen

“tarifom”, koji određuje državni ministar, da bi se zadovoljili zahtjevi kažnjavanja i odvracanja od budućih činjenja. Nakon isteka tarife, osuđeno lice se mora osloboditi izuzev ako, prema mišljenju Odbora za oslobađanje, predstavlja opasnost za javnu bezbjednost. Državni ministar je za svakog od podnositelaca predstavke odredio tarifu od 15 godina. Ova odluka je poništena 12. juna 1997. u postupku sudske revizije od strane Vijeća lordova. Od tog dana još nije određena nova tarifa.

2. Odluka Suda

Podnosioci predstavke su se žalili da su, zbog njihovih godina, javni postupak pred redovnim sudom u kome se sudi punoljetnim licima i kaznena priroda sankcije predstavljali povredu njihovog prava da ne budu izloženi nečovječnom i ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju, kako je jamčeno članom 3. Evropske konvencije. Pored toga su se žalili da im nije bilo osigurano pravično suđenje, što je suprotno zahtjevima člana 6. Konvencije. Osim toga, smatrali su da je kazna zatvora na neodređeno vrijeme predstavljala povredu njihovog prava na slobodu ličnosti, jamčenog članom 5. Konvencije i da je činjenica da je državni ministar, a ne sudija, bio odgovoran za određivanje tarife bila protivna članu 6. Konvencije. Napokon, žalili su se da, protivno članu 5. stav 4, nije bilo mogućnosti da se zakonitost njihovog boravka u zatvoru ispita pred sudskim organom, kao što je Odbor za oslobađanje.

Sud je utvrdio da nije došlo do povrede člana 3. i člana 5. stav 1, ali da su povrijeđeni član 6. stav 1. u pogledu sudskog postupka i u pogledu utvrđivanja tarife od strane državnog ministra, član 5. stav 4. zbog nepostojanja bilo kakve mogućnosti, od trenutka osude podnositelaca predstavke, da se zakonitost njihovog boravka u zatvoru ispita pred sudskim organom.

Član 41.

Sud je na ime troškova postupka dodijelio 18.000 britanskih funti prvom podnosiocu predstavke i 32.000 funti drugom podnosiocu predstavke.

3. Komentar

Ova presuda se prevashodno bavi veoma kompleksnim i specifičnim pravilima engleskog prava, koja se tiču maloljetnih lica optuženih za izvršenje teških krivičnih djela, kao što je ubistvo. Međutim, od opšteg interesa su dvije tačke: prvo, Sud je podsjetio na važnost toga da maloljetna lica ne smiju u sistemu krivičnog prava biti u toj mjeri zastrašena pravilima postupka da to šteti njihovoj sposobnosti da se djelotvorno brane; drugo, državni ministri ne bi trebalo da imaju ovlaštenja ni da utvrđuju krivične sankcije niti da odlučuju koji dio kazne osuđeno lice treba da odsluži. Ovo su pitanja o kojima treba da odlučuju isključivo sudovi.

PRESUDA U SLUČAJU***Z. I DRUGI PROTIV UJEDINJENOG KRALJEVSTVA****10. maj 2001.*

(predstavka broj 29392/95)

1. Činjenično stanje

Podnosioci predstavke, četvero braće i sestara, Z. - djevojčica rođena 1982. godine, A. - dječak rođen 1984. godine, B. - dječak rođen 1986. godine i C. - djevojčica rođena 1988. godine, svi su britanski državljani.

Oktobra 1987. godine, zdravstveni nadzornik je uputio porodicu podnosilaca predstavke socijalnoj službi zbog zabrinutosti za djecu, između ostalog i zbog prijave da je Z. krala hranu. Tokom sljedeće četiri i po godine, socijalna služba je nadzirala porodicu i roditeljima pružala različite oblike pomoći. Tokom ovog perioda problemi su se nastavili. Oktobra 1989. godine, tokom istrage provale u njihovu kuću, policija je našla dječje sobe u veoma prljavom stanju: na primjer, madraci su bili natopljeni urinom. Marta 1990. godine izviješteno je da Z. i A. uzimaju otpatke hrane iz kanti za đubre u školi. Septembra 1990. godine, A. i B. su prema prijavi imali modrice na licu. U više prilika, izviješteno je da su djeca bila zatvarana u svoje sobe i razmazivala izmet po prozorima. Konačno, 10. juna 1992. godine djeca su smještena pod "hitnu starateljsku brigu" na zahtjev njihove majke, koja je rekla da će ih "ubiti od batina" ako ne budu odvedena iz njenog starateljstva. Psiholog-savjetnik, koja je ispitala djecu, utvrdila je da starije troje pokazuju znake ozbiljnih psihičkih poremećaja i primijetila da je to najteži slučaj nebrige i emocionalnog zlostavljanja koji je ikad vidjela.

Zvanični tužilac je u ime podnosilaca predstavke pokrenuo postupak protiv lokalne vlasti traživši nadoknadu, jer vlast nije pokazala odgovarajuću brigu za dobro djece i nije preduzela djelotvorne korake da ih zaštiti. Nakon postupka koji je okončan u Gornjem domu parlamenta, zahtjevi podnosilaca predstavke su odbačeni. U presudi donesenoj 29. juna 1995. godine, koja se odnosila na tri slučaja, lord Browne-Wilkinson je smatrao, između ostalog, da su obziri javne politike takvi da lokalne vlasti ne treba smatrati odgovornim za nebrigu u pogledu vršenja njihovih zakonskih dužnosti u obezbjeđivanju dobrobiti djece.

2. Odluka Suda

Podnosioci predstavke su tvrdili da lokalna vlast nije preduzela odgovarajuće zaštitne mjere u pogledu ozbiljne nebrige i zlostavljanja koje su trpili zbog lošeg postupanja njihovih roditelja, o čemu je bila obaviještena, i da nisu imali nikakav pristup sudu ili djelotvoran pravni lijek u tom pogledu. Oni su se pozvali na članove 3, 6, 8. i 13. Evropske konvencije o ljudskim pravima.

Član 3.

Član 3. pohranjuje jednu od najtemeljnijih vrijednosti demokratskog društva, apsolutnu zabranu mučenja ili nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja. Države koje su ratifikovale Evropsku konvenciju o ljudskim pravima treba da poduzmu mjere da bi osigurale da pojedinci u okviru njihove nadležnosti ne budu podvrgnuti nečovječnom ili ponižavajućem postupanju, uključujući i takvo loše postupanje sprovedeno od strane privatnih lica. Ove mjere treba da pruže djelotvornu zaštitu naročito djece i drugih lica kojima je potrebna zaštita i uključuju razumne korake da se spriječi loše postupanje za koje vlasti znaju ili bi trebalo da znaju. Nije sporno da su nebriga i zlostavljanje koje su četvoro djece podnosilaca predstavke pretrpjela dostigli prag nečovječnog i ponižavajućeg postupanja. Vlada nije osporila zaključak Komisije da je ovo postupanje dostiglo nivo ozbiljnosti zabranjen članom 3. i da država nije ispunila svoju pozitivnu obavezu po članu 3. Konvencije da podnosiocima predstavke pruži odgovarajuću zaštitu od nečovječnog i ponižavajućeg postupanja. Na ovo postupanje je skrenuta pažnja lokalne vlasti, prvi put oktobra 1987. godine, koja je imala zakonsku obavezu da zaštiti djecu i širok izbor sredstava, kojima je to mogla postići, uključujući i njihovo odvođenje iz doma. Djeca su, međutim, bila odvedena "pod hitno starateljstvo" tek na insistiranje njihove majke, 30. aprila 1992. godine.

Tokom razmatranog perioda od četiri i po godine, djeca su u svom domu bila izložena, po riječima dječijeg psihijatra-savjetnika, koja ih je ispitala, zastrašujućim iskustvima. Odbor za nadoknadu za krivične povrede također je utvrdio da su djeca bila podvrgnuta užasavajućoj nebrizi tokom dužeg perioda i pretrpjela psihičke i fizičke povrede direktno pripisive krivičnom djelu nasilja. Sud je imao razumijevanja za teške i osjetljive odluke sa kojima se suočila socijalna služba i za važno načelo poštovanja i očuvanja porodičnog života. Ovaj slučaj, međutim, ne ostavlja mjesto nikakvoj sumnji o tome da je došlo do propusta sistema da zaštiti podnosiocima predstavke od ozbiljne dugoročne nebrige i zlostavljanja. Prema tome, došlo je do povrede člana 3. Konvencije.

Član 8.

Imajući u vidu svoj zaključak o povredi člana 3, Sud je smatrao da ne postoji posebno pitanje po članu 8. Konvencije.

Član 6.

Razmatrajući primjenljivost člana 6, Sud se uvjerio da je, na početku postupka, postojao ozbiljan i istinski spor po pitanju postojanja prava na koja su se pozvali podnosioci predstavke po domaćem pravu u vezi sa nevršenjem dužnosti vlasti i da su podnosioci predstavke imali pravo žalbe po domaćem zakonu. Član 6. Konvencije je stoga primjenljiv na domaći postupak koji su podnosioci predstavke pokrenuli.

U pogledu saglasnosti sa članom 6. Konvencije, Sud je utvrdio da je ishod domaćeg postupka bio da podnosioci predstavke, i druga djeca sa žalbama kao što su njihove, ne mogu da tuže lokalnu vlast za nebrigu da bi dobila nadoknadu, ma kako očigledne i ozbiljne povrede su pretrpjela i ma kako nerazumno bilo ponašanje lokalnih vlasti koje su propustile da preduzmu korake da spriječe te povrede. Međutim, ovo nije proisteklo iz bilo kakve procesne prepreke ili primjene nekog imuniteta koja bi ograničavala pristup sudu. Odbijanje žalbi podnosilaca predstavke posljedica je primjene suštinskih pravnih načela od strane domaćih sudova i nije na ovom Sudu da odlučuje o odgovarajućem sadržaju domaćeg zakona. I pored toga, podnosioci predstavke su imali pravo tvrdeći da je praznina u domaćem pravu na koju su ukazali bila ona koja je dovela do postupka po Konvenciji, ali po viđenju Suda to je bilo pitanje po članu 13, ne članu 6. stav 1. Smatrajući da pravo podnosilaca predstavke na pravni lijek treba biti ispitano po članu 13, Sud nije utvrdio povredu člana 6. Evropske konvencije.

Član 13.

Pri odlučivanju da li je bilo povrede člana 13, Sud je primijetio da, kad je riječ o navodnom propustu vlasti da zaštiti lica od radnji drugih, žrtvi ili porodici žrtve treba da bude na raspolaganju mehanizam za utvrđivanje eventualne odgovornosti državnih službenika ili tijela za djela ili propuste u vezi sa povredom njihovih prava po Konvenciji. Dalje, u slučaju povrede članova 2. i 3, koji se svrstavaju u najtemeljnije odredbe Konvencije, nadoknada za nematerijalnu štetu proisteklu iz povrede treba u načelu da bude dostupna kao dio obeštećenja.

Podnosioci predstavke su tvrdili da je u njihovom slučaju djelotvoran pravni lijek mogao da pruži samo sudski postupak protiv javnog tijela odgovornog za povredu. Sud je primijetio da je vlada priznala da je izbor pravnih lijekova na raspolaganju podnosiocima predstavke bio nedovoljno djelotvoran i da će u budućnosti, po Zakonu o ljudskim pravima iz 1998. godine, žrtve povreda ljudskih prava biti u mogućnosti da pokrenu postupak u sudovima ovlaštenim da dodjeljuju odštete. Sud je utvrdio da podnosioci predstavke nisu imali na raspolaganju ni odgovarajuća sredstva za dobijanje odluke po pitanju njihovih tvrdnji da su lokalne vlasti propustile da ih zaštite od nečovječnog i ponižavajućeg postupanja niti mogućnost da dobiju nadoknadu štete, koju su zbog toga pretrpjeli. Kao posljedica toga, nije bio obezbeđen djelotvoran pravni lijek u pogledu povrede člana 3. Evropske konvencije i stoga je došlo do povrede člana 13.

Član 41.

Po članu 41. Konvencije, Evropski sud je u pogledu materijalne štete dodijelio sljedeće iznose: za Z. 8.000 britanskih funti, za A. 100.000 funti, za B. 80.000 funti i za C. 4000 funti. Sud je također dodijelio 32.000 funti svakom podnosiocu predstavke za nematerijalnu štetu i ukupnu sumu od 39.000 funti na ime troškova postupka.

SMJERNICE VIJEĆA EVROPE O PRAVOSUĐU PO MJERI DJETETA I KOMENTAR SA OBJAŠNENJIMA UZ SMJERNICE

Smjernice Komiteta ministara Vijeća Evrope o pravosuđu po mjeri djeteta

(Dokument koji je usvojio Komitet ministara 17. novembra 2010. na 1.098. zasjedanju zamjenika ministara) - Redigovana verzija od 31. maja 2011. (dostupno na www.coe.int/childjustice)

Preambula

Komitet ministara,

Imajući u vidu da je cilj Vijeća Evrope postizanje većeg jedinstva među svim zemljama-članicama, posebno promovisanjem usvajanja zajedničkih pravila u pravnim stvarima;

Imajući također na umu potrebu da se obezbijedi djelotvorna primjena postojećih obavezujućih univerzalnih i evropskih standarda kojima se štite i promovišu prava djece, uključujući tu, prije svega:

- Konvenciju Ujedinjenih nacija o statusu izbjeglica iz 1951;
- Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima iz 1966;
- Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima iz 1966;
- Konvenciju Ujedinjenih nacija o pravima djeteta iz 1989;
- Konvenciju Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa invaliditetom iz 2006;
- Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (1950, ETS br. 5);
- Evropsku konvenciju o ostvarivanju dječjih prava (1996, ETS br. 160);
- Revidiranu Evropsku socijalnu povelju (1996, ETS br. 163);
- Konvenciju Vijeća Evrope o kontaktima u vezi s djecom (2003, ETS br. 192);
- Konvenciju Vijeća Evrope o zaštiti djece od seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja (2007, CETS no. 201);
- Evropsku konvenciju o usvajanju djece (revidiranu) (2008, CETS br. 202);
-

Imajući na umu da je, kako je to zajamčeno na osnovu EKLJP i u skladu sa sudskom praksom Evropskog suda za ljudska prava, pravo svakog lica da ima pristup pravdi i pravičnom suđenju u svim njegovim komponentama (uključujući prije svega pravo da bude informisan, pravo da se njegov glas čuje, pravo na obaveznu odbranu i pravo da ga zastupa branilac) neophodno u demokratskom društvu i podjednako važi za djecu, uzimajući, međutim, u obzir njihovu sposobnost da formiraju vlastite stavove;

Podsjećajući na relevantnu sudsku praksu Evropskog suda za ljudska prava, odluke, izvještaje ili druge dokumente drugih institucija i organa Vijeća Evrope, uključujući preporuke Evropskog komiteta za sprječavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT), kao i izjave i mišljenja komesara za ljudska prava Vijeća Evrope raznovrsne preporuke Parlamentarne skupštine Vijeća Evrope;

Ukazujući na razne preporuke Komiteta ministara zemljama-članicama u oblasti prava djeteta, uključujući Preporuku Rec(2003)5 o mjerama pritvora lica koja traže azil, Preporuku Rec(2003)20 o novim načinima rješavanja problema maloljetničke delinkvencije i ulozi maloljetničkog pravosuđa, Preporuku Rec(2005)5 o pravima djece koja žive u ustanovama kolektivnog smještaja, Preporuku Rec(2006)2 o Evropskim zatvorskim pravilima, Preporuku CM/Rec(2008)11 o Evropskim pravilima za maloljetne učiniocice koja podliježu sankcijama ili mjerama i Preporuku CM/Rec(2009)10 o političkim smjernicama o integrisanju nacionalnih strategija za zaštitu djece od nasilja;

Podsjećajući na Rezoluciju br. 2 o pravosuđu po mjeri djeteta, usvojenu na 28. Konferenciji evropskih ministara pravde (Lancarote, oktobar 2007);

Imajući na umu važnost očuvanja prava djeteta instrumentima Ujedinjenih nacija, kao što su:

- Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za maloljetničko pravosuđe („Pekinska pravila”, 1985);
- Pravila Ujedinjenih nacija za zaštitu maloljetnika lišenih slobode („Pravila iz Havane”, 1990);
- Smjernice Ujedinjenih nacija za sprječavanje maloljetničke delinkvencije („Smjernice iz Rijada”, 1990);
- Smjernice Ujedinjenih nacija o pravosuđu u stvarima u kojima su djeca žrtve i svjedoci krivičnih djela (ECOSOC Res 2005/20, 2005);
- Uputstvo generalnog sekretara Ujedinjenih nacija: pristup Ujedinjenih nacija maloljetničkom pravosuđu (2008);
- Smjernice Ujedinjenih nacija za odgovarajuću primjenu i uslove alternativnog staranja o djeci (2009);
- Načela u vezi sa statusom i radom nacionalnih ustanova za zaštitu i unaprijeđenje ljudskih prava („Pariska načela”);

Podsjećajući na potrebu da bude zajamčena djelotvorna primjena postojećih obavezujućih normi koje se odnose na prava djeteta, čime se zemlje-članice ne spriječavaju da uvedu ili da primjenjuju više standarde ili povoljnije mjere;

Pozivajući se na Program Vijeća Evrope „Izgradnja Evrope za djecu s djecom”;

Priznajući napredak koji je postignut u zemljama-članicama u pravcu razvoja pravosuđa po mjeri djeteta;

Zapažajući, uprkos tome, i prepreke s kojima se suočavaju djeca u sistemu pravosuđa, kao što je, između ostalog, to da zakonsko pravo djece na pristup pravdi ne postoji, da je djelimično ili uslovno, da su postupci raznorodni i složeni i da je moguća diskriminacija djece po različitim osnovima; Podsjećajući na potrebu da se spriječi moguća sekundarna viktimizacija djece u postupcima pravosudnog sistema koji uključuju djecu ili utiču na njih;

Pozivajući zemlje-članice da istraže sve pravne praznine (lacunae) i probleme i da utvrde oblasti u koje bi bilo moguće uvesti načela i praksu pravosuđa po mjeri djeteta djeci;

Priznajući stavove i mišljenja konsultovane djece u zemljama-članicama Vijeća Evrope;

Primjećujući da je cilj ovih smjernica doprinos utvrđivanju praktičnih lijekova za nedostatke u pravu i praksi;

Usvaja sljedeće smjernice koje treba da posluže kao praktično sredstvo zemljama-članicama u prilagođavanju njihovih pravosudnih i vansudskih sistema konkretnim pravima, interesima i potrebama djece i poziva zemlje-članice da obezbijede da te smjernice budu široko prihvaćene i primijenjene među organima vlasti koji su nadležni za prava djeteta u pravosuđu ili su na neki drugi način uključeni u tu oblast.

I. Obim i svrha

1. Ove smjernice se bave pitanjem mjesta i uloge, kao i stavova, prava i potreba djeteta u pravosudnim postupcima i u alternativama takvim postupcima.
2. Smjernice treba da budu primijenjene na sve načine na koje je moguće da djeca budu, iz bilo kog razloga i u bilo kom svojstvu, dovedena u kontakt sa svim nadležnim organima i službama koje se bave sprovođenjem krivičnog, parničnog ili upravnog prava.
3. Cilj ovih smjernica je da se obezbijedi da u svakom takvom postupku budu u potpunosti poštovana sva prava djeteta, uključujući pravo na to da ono bude informisano, da ima pravnog zastupnika, da učestvuje i da bude zaštićeno u takvim postupcima, da se dužna pažnja posveti nivou njegove zrelosti i sposobnosti da razumije postupak, kao i okolnostima samog predmeta. Poštovanje prava djeteta ne smije da ugrozi prava ostalih učesnika u postupku.

II. Definicije

U smislu ovih smjernica o pravosuđu po mjeri djeteta (u daljnjem tekstu: Smjernice):

- a) „dijete” je svako lice mlađe od 18 godina;
- b) „roditelj” je svako lice s roditeljskom odgovornošću, shodno unutrašnjem pravu. To može biti staratelj ili naimenovani pravni zastupnik ako roditelj više ne snosi roditeljsku odgovornost ili ako je odsutan;
- c) „pravosuđe po mjeri djeteta” označava pravosudne sisteme koji jamče poštovanje i djelotvorno sprovođenje svih prava djeteta na najvišem mogućem nivou, vodeći računa o dole naznačenim načelima i posvećujući dužnu pažnju nivou zrelosti i razumijevanja djeteta i okolnostima samog predmeta. To je prije svega pravosuđe koje je dostupno, primjereno uzrastu, brzo, marljivo, prilagođeno potrebama i pravima djeteta i usredsrijeđeno na te potrebe i prava, uz poštovanje prava djeteta, uključujući pravo na ispravan postupak, pravo da učestvuje u postupku i da razumije postupak, na poštovanje privatnog i porodičnog života i na integritet i dostojanstvo.

III. Osnovna načela

1. Ove smjernice su zasnovane na postojećim načelima sadržanim u instrumentima navedenim u preambuli i u praksi Evropskog suda za ljudska prava.
2. Ta načela su dodatno razrađena u narednim odjeljcima i primjenjuju se na sva poglavlja ovih smjernica.

A. Učešće

1. Pravo sve djece da budu obaviještena o svojim pravima, da im se ukaže na odgovarajuće puteve koji su im obezbijedjeni radi pristupa pravosuđu i da budu konsultovana i saslušana u postupcima u kojima sama učestvuju ili koji utiču na njih treba da bude poštovano. To obuhvata i pridavanje dužne pažnje stavovima djece, imajući na umu stepen njihove zrelosti i sve teškoće u komunikaciji s kojima se ona mogu suočavati, u nastojanju da to učešće bude sadržajno.
2. Djecu treba smatrati punim nosiocima prava i tako treba postupati prema njima; ona treba da budu ovlaštena da ostvaruju sva svoja prava na način koji uzima u obzir njihovu sposobnost da formiraju vlastite poglede i okolnosti samog predmeta.

B. Najbolji interes djeteta

1. Zemlje-članice treba da jamče djelotvorno ostvarivanje prava djece da njihovi najbolji interesi budu osnovna briga u svim stvarima koje ih se tiču ili utiču na njih.
2. Prilikom procjene najboljih interesa djece koja su u to uključena ili djece na koju to utiče:
  - a) njihovim stavovima i mišljenja treba pridati odgovarajuću težinu;
  - b) sva druga prava djeteta, kao što je pravo na dostojanstvo, slobodu i ravnopravno postupanje treba u svakom trenutku da budu poštovana;

- c) svi nadležni organi vlasti treba da usvoje sveobuhvatan pristup kako bi na odgovarajući način uzeli u obzir sve interese o kojima se tu radi, uključujući psihološko i fizičko blagostanje i pravne, socijalne i ekonomske interese djeteta;
3. Najbolji interesi sve djece koja su uključena u isti postupak ili predmet treba da budu očišćeni i odmjereni za svako od te djece ponaosob, u nastojanju da se pomire eventualni sukobljeni interesi te djece.
4. Iako pravosudne vlasti imaju poslednju riječ u pogledu stručnosti i odgovornosti za donošenje konačnih odluka, zemlje-članice bi trebalo, tamo gdje je to potrebno, da usaglase napore radi utvrđivanja multidisciplinarnih pristupa kako bi se ostvario cilj procjene najboljih interesa djece u svim onim postupcima u koje su ta djeca uključena.

C. Dostojanstvo

1. Prema djeci treba postupati s pažnjom, osjećajno, pravično i s poštovanjem sve dok traje postupak ili rasprava o predmetu, a posebnu pažnju treba posvećivati njihovom ličnom položaju, blagostanju i konkretnim potrebama, uz puno poštovanje njihovog fizičkog i psihičkog integriteta. Na taj način treba postupati prema djeci, bez obzira na to kako su došla u dodir sa sudskim ili vansudskim postupkom ili kakvom drugom intervencijom, i bez obzira na njihov pravni status i svojstvo u bilo kom postupku ili predmetu.
2. Djeca ne smiju biti podvrgnuta mučenju ili nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju.

D. Zaštita od diskriminacije

1. Prava djece treba da se obezbeđuju bez ikakve diskriminacije po bilo kom osnovu, kao što su pol, rasa, boja kože ili etničko porijeklo, uzrast, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno poreklo, socioekonomsko porijeklo, status roditelja (jednog ili oba), veza s nekom nacionalnom manjinom, imovno stanje, rođenje, rodni identitet ili drugi status.
2. Ranjivijoj djeci, kao što su djeca migranti, izbjeglice ili djeca koja su podnijela zahtjev za azil, djeca bez pratnje odraslih, djeca sa invaliditetom, djeca beskućnici ili djeca sa ulice, romska djeca i djeca smještena u ustanove za stacionarni boravak možda će biti potrebno da se obezbijedi konkretna zaštita i pomoć.

E. Vladavina prava

1. Načelo vladavine prava treba da bude primijenjeno na svu djecu, u potpunosti, isto onako kao i na odrasle.
2. Elementi valjanog (pravosudnog) postupka, kao što su načela zakonitosti i srazmjernosti, pretpostavka nevinosti, pravo na pravično suđenje, pravo na pravni savjet, pravo na pristup

sudu i pravo na žalbu, treba da budu zajamčeni djeci na isti način na koji su zajamčeni odraslima i ne smiju biti umanjeni ili uskraćeni pod izgovorom najboljih interesa djeteta. To važi za sve sudske i vansudske i upravne postupke.

3. Djeca treba da imaju pravo pristupa odgovarajućim nezavisnim i djelotvornim mehanizmima za ulaganje žalbe.

IV. Pravosuđe po mjeri djeteta prije, za vrijeme i nakon pravosudnih postupaka

A. Opšti elementi pravosuđa po mjeri djeteta

1. Informacije i savjeti

1. Od svog prvog uključenja u pravosudni sistem i kontakta s njim ili s drugim nadležnim organima vlasti (kao što su policija, imigraciono odeljenje, prosvjetne vlasti, socijalne ili zdravstvene službe) i sve dok traje taj proces, djeca i njihovi roditelji treba da budu bez odlaganja i na odgovarajući način obaviješteni, inter alia, o sljedećem:
  - a) o svojim pravima, prije svega o konkretnim pravima koja djeca imaju u vezi sa sudskim ili vansudskim postupcima u koje su uključena ili bi mogla da budu uključena, kao i o instrumentima koji im stoje na raspolaganju za ispravljanje eventualnih kršenja njihovih prava, uključujući mogućnost da posegnu bilo za sudskim, bilo za vansudskim postupkom ili da preduzmu kakvu drugu intervenciju; to može obuhvatiti informacije o vjerovatnom trajanju postupaka, mogućem pristupu procesnim apelacionim mehanizmima i nezavisnim žalbenim mehanizmima;
  - b) o sistemu i postupcima koje to učešće podrazumijeva, uzimajući u obzir posebno mjesto koje će dijete imati i ulogu koju bi ono moglo da igra u tom postupku, kao i u različitim procesnim koracima;
  - c) o postojećim mehanizmima podrške djetetu koje učestvuje u sudskim ili vansudskim postupcima;
  - d) o primjerenosti i mogućim posljedicama datih sudskih ili vansudskih postupaka;
  - e) gdje je to primjereno, o optužbama ili o onome što slijedi poslije njihovog tužbenog zahtjeva ili pritužbe;
  - f) o vremenu i mjestu održavanja sudskog postupka i drugih relevantnih zbivanja, kao što su ročišta, ako se to tiče djeteta lično;
  - g) o opštem napretku i ishodu postupka ili intervencije;
  - h) o raspoloživosti zaštitnih mjera;
  - i) o mehanizmima koji stoje na raspolaganju za reviziju odluka koje utiču na dijete;
  - j) o mogućnostima za dobijanje naknade od počinioca ili od države kroz pravosudni postupak, kroz alternativne parnične postupke ili kroz neke druge postupke;
  - k) o raspoloživosti usluga (zdravstvenih, psiholoških, socijalnih, prevodilačkih i drugih organizacija ili organizacija koje pružaju podršku) i o načinima pristupa takvim uslugama, kao

i o načinima pristupa hitnoj finansijskoj potpori, gdje je to primjenljivo;

- 1) o svim posebnim aranžmanima koji stoje na raspolaganju kako bi se u najvećoj mogućoj mjeri zaštitili najbolji interesi (djeteta) u slučaju da ono stalno boravi u nekoj drugoj državi.
2. Informacije i savjeti treba da budu pruženi djeci na način koji je prilagođen njihovom uzrastu i zrelosti, na jeziku koji ona mogu da shvate i koji je rodno i kulturno osjetljiv.
3. Po pravilu, i djeca i roditelji ili zakoniti zastupnici treba neposredno da dobiju sve informacije. Davanje informacija roditeljima ne može biti alternativa davanju informacija djetetu.
4. Materijal po mjeri djeteta koji sadrži relevantne pravne informacije treba da bude dostupan i široko distribuiran, i treba uspostaviti posebne informativne službe namijenjene djeci, kao što su specijalizovani sajtovi na internetu i telefonske službe za slučaj im je hitno potrebna pomoć (helpline).
5. Informacije o bilo kakvoj optužbi protiv djeteta moraju biti date bez odlaganja i neposredno, odmah pošto su te optužbe iznijete. Te informacije treba dati i djetetu i roditeljima na način koji će im omogućiti da shvate šta je tačan sadržaj optužbe i kakve su moguće posljedice.

2. Zaštita privatnog i porodičnog života

6. Privatnost i lični podaci o djeci koja su uključena ili su bila uključena u sudske ili vansudske postupke i druge intervencije moraju biti zaštićeni u skladu sa unutrašnjim pravom. To po pravilu podrazumijeva da nikakve informacije ni podaci o ličnosti ne mogu biti stavljeni na uvid javnosti niti objavljeni, posebno u medijima, ako bi ti podaci mogli da otkriju ili indirektno omogućće objelodanjivanje identiteta djeteta, uključujući njegovu sliku, podroban opis djeteta ili njegove porodice, ime, odnosno imena ili adresu, audio i video zapise itd.
7. Zakonodavnim mjerama ili nadzorom nad medijskom samoregulacijom zemlje-članice treba da spriječe medijsku povredu prava na privatnost iz smjernice 6, gore.
8. Zemlje-članice treba da uredе ograničen pristup celokupnoj evidenciji ili dokumentima koji sadrže podatke o ličnosti ili osjetljive podatke u vezi s djecom, posebno u postupcima u koje su ta djeca uključena. Ako je potreban prijenos podataka o ličnosti i osjetljivih podataka, zemlje-članice treba da uredе taj transfer imajući na umu najbolje interese djeteta, a u skladu s relevantnim zakonodavnim mjerama u vezi sa zaštitom podataka.
9. Kad god djeca daju iskaze ili svjedoče u sudskim ili vansudskim postupcima ili drugim intervencijama, to bi, gdje god je to moguće, trebalo da se odvija iza zatvorenih vrata. Po pravilu, tada treba da su prisutni samo oni koji su neposredno uključeni, pod uslovom da ne opstruiraju djecu u davanju iskaza svjedoka.
10. Stručna lica koja rade s djecom i za djecu dužna su da poštuju stroga pravila povjerljivosti, osim u onim slučajevima kada postoji opasnost od nanošenja štete djetetu.

3. Bezbjednost (posebne preventivne mjere)

11. U svim sudskim i vansudskim postupcima ili drugim intervencijama, djeca treba da budu zaštićena od nanošenja bilo kakve štete, uključujući zastrašivanje, represalije i sekundarnu viktimizaciju.
12. Stručna lica koja rade s djecom i za djecu treba, gdje god je to potrebno, da budu podvrgavana redovnim provjerama, u skladu sa unutrašnjim pravom i bez dovođenja u pitanje nezavisnosti pravosuđa, kako bi se osiguralo da su podobna za rad s djecom.
13. Posebne preventivne mjere treba da budu primijenjene u odnosu na onu djecu gdje je navodni počinitelj jedan od roditelja, neko iz (uže) porodice ili lice koje neposredno brine o djetetu.

4. Obuka stručnih lica

14. Sva stručna lica koja rade s djecom i za djecu treba da dobiju odgovarajuću neophodnu interdisciplinarnu obuku o pravima i potrebama djece različitih starosnih grupa, kao i o postupcima koji su prilagođeni djeci.
15. Stručnjaci koji su u neposrednom kontaktu sa djecom također treba da budu obučeni u komunikaciji s djecom svih uzrasta i u svim fazama njihovog razvoja, kao i sa onom djecom koja se nalaze u situacijama u kojima su posebno osjetljiva.

5. Multidisciplinarni pristup

16. Uz puno poštovanje prava djeteta na privatni i porodični život, treba podsticati blisku saradnju između stručnjaka raznih profila kako bi se postiglo sveobuhvatno razumijevanje djeteta, kao i procjena njegovog pravnog, psihološkog, socijalnog, emocionalnog, fizičkog i kognitivnog statusa.
17. Za stručna lica koja rade s djecom ili za djecu (kao što su advokati, psiholozi, ljekari, policajci, imigracioni zvaničnici, socijalni radnici i posrednici) u postupcima u koje su djeca uključena ili koja se neposredno odražavaju na djecu treba obezbijediti zajednički okvir za ocjenjivanje koji će pružiti neophodnu podršku svima onima koji donose odluke, omogućujući im da na najbolji način služe interesima djeteta u svakom datom predmetu.
18. Prilikom primjene multidisciplinarnog pristupa treba dosljedno poštovati profesionalna pravila o povjerljivosti odnosno tajnosti.

6. Lišenje slobode

19. Svaki vid lišenja slobode djece treba da bude samo krajnja mjera i treba da traje najkraće moguće.
20. Ako je određeno da dijete bude lišeno slobode, ono, po pravilu, treba da budu držano

razdvojeno od odraslih. Kada se djeca drže na istom mjestu sa odraslima, to treba da bude isključivo iz izuzetnih razloga i zasnovano samo na najboljim interesima djeteta. U svim okolnostima djeca treba da budu pritvorena u prostorijama koje su primjerene njihovim potrebama.

21. S obzirom na ranjivost djece lišene slobode, važnost porodičnih veza i podsticanje na reintegraciju u društvo, nadležni organi treba da obezbijede poštovanje i aktivnu podršku za ostvarenje prava djeteta onako kako su ona propisana univerzalnim i evropskim instrumentima. Pored ostalih prava, djeca prije svega treba da imaju pravo na:
  - a) redovne i sadržajne kontakte s roditeljima, porodicom i prijateljima kroz posjete i prepisku, osim onda kada su potrebna ograničenja u interesu pravde ili interesu djeteta, ali ograničenja tog prava nikada ne treba da budu korištena kao kazna;
  - b) odgovarajuće obrazovanje, profesionalno osposobljavanje i obuku, zdravstvenu zaštitu, kao i pravo na slobodu misli, savjesti i veroispovijesti i na mogućnost da aktivno provode slobodno vrijeme, uključujući tjelesni odgoj i sport;
  - c) pristup programima koji unaprijed pripremaju djecu za povratak u lokalne zajednice, s tim što se u tim programima puna pažnja posvećuje poštovanju njihovih emocionalnih i psihičkih potreba, njihovim porodičnim odnosima, stambenom smještaju, mogućnostima obrazovanja i zapošljavanja i društveno-ekonomskom statusu.
22. Motiv za lišavanje slobode maloljetnika bez pratnje, uključujući tu i azilante, kao i za odvajanje djece nikada ne smije da bude isključivo to što nemaju status lica sa stalnim boravkom.

B. Pravosuđe po mjeri djeteta prije sudskog postupka

23. Donja starosna granica krivične odgovornosti ne treba da bude preniska i treba da bude utvrđena zakonom.
24. Alternative sudskom postupku, kao što je posredovanje, alternativno postupanje (u odnosu na pravosudne mehanizme) i alternativno rješavanje sporova, treba da budu podsticani kad god mogu na najbolji način služiti najboljim interesima djeteta. Ako se takve alternative primjenjuju prije sudskog postupka, to ne treba da bude korišteno kao prepreka za mogućnost djetetovog pristupa pravdi.
25. Djeca treba da budu detaljno informisana i konsultovana o mogućnosti da se oslone ili na sudski postupak ili na alternativna vansudska rješenja. U tim informacija također treba bude i objašnjenje mogućih posljedica svake od tih opcija. Na temelju odgovarajućih informacija, kako pravnih, tako i onih drugih, treba da postoji mogućnost izbora da se primijeni ili sudski postupak ili alternativa tom postupku, kad god takve alternative postoje. Djeci treba omogućiti da dobiju pravni savjet i drugu pomoć u ocjenjivanju primjerenosti i poželjnosti predloženih alternativa. Kada se donosi ta odluka, treba uzeti u obzir mišljenje djeteta.
26. Alternative sudskom postupku treba da jamče ekvivalentni nivo pravne zaštite. Poštovanje

prava djece, onako kako je opisano u ovim smjernicama i u svim relevantnim pravnim instrumentima o pravima djeteta treba da bude zajamčeno u istoj mjeri i u sudskim i u vansudskim postupcima.

C. Djeca i policija

27. Policija treba da poštuje lična prava i dostojanstvo sve djece i da vodi računa o njihovoj ranjivosti, što znači da uzima u obzir njihov uzrast i zrelost i sve posebne potrebe onih koji mogu biti u stanju fizičke ili mentalne invalidnosti ili koji imaju teškoća u komunikaciji.
28. Kad god policija privede neko dijete, to dijete treba da bude obaviješteno o razlozima zbog kojih je pritvoreno i to na način i jezikom koji su prilagođeni njegovom uzrastu i nivou njegovog razumijevanja. Djeci treba omogućiti pristup advokatu i mora im se pružiti prilika da stupe u kontakt s roditeljima ili nekom osobom u koju imaju povjerenja.
29. Osim u izuzetnim okolnostima, roditelj (roditelji) treba da budu obaviješteni o djetetovom boravku u policijskoj stanici, treba da budu upoznati s razlogom zbog koga je dijete odvedeno u pritvor i od njih treba da bude zatraženo da dođu u stanicu.
30. Dijete koje je dovedeno u pritvor ne treba ispitivati u odnosu na kriminalno ponašanje, niti se od njega može tražiti da sačini ili potpiše izjavu u vezi s takvom svojom umiješanošću, osim u prisustvu advokata ili jednog roditelja ili, ukoliko nema mogućnosti da jedan roditelj dođe, nekog drugog lica u koje dijete ima povjerenje. Roditelj ili to lice mogu biti isključeni ukoliko su osumnjičeni za učešće u krivičnom ponašanju ili za postupke koji se svode na opstrukciju pravosuđa.
31. Policija treba da se postara da, koliko je god to moguće, nijedno dijete koje se nalazi u policijskom pritvoru ne boravi u prostoriji zajedno sa odraslim licima.
32. Vlasti treba da se postaraju da djeca u policijskom pritvoru borave u uslovima koji su bezbjedni i prilagođeni potrebama djece.
33. U zemljama-članicama u kojima to spada u njihove dužnosti, tužioci treba da obezbijede da se za sve vrijeme istražnog postupka koriste pristupi koji su sačinjeni po mjeri djeteta.

D. Pravosuđe po mjeri djeteta tokom sudskih postupaka

1. Pristup sudu i pravosudnom postupku

34. Kao nosioci prava, djeca treba da imaju mogućnost posezanja za pravnim lijekovima kako bi djelotvorno ostvarila svoja prava ili preduzela korake ukoliko su ta njihova prava povrijeđena. Unutrašnje pravo treba da obezbijedi djeci, gdje god je to primjereno, mogućnost da pristupe sudu ako u dovoljnoj mjeri razumiju svoja prava i korištenje pravnih lijekova radi zaštite tih prava, na temelju adekvatno pruženih pravnih savjeta.
35. Treba otkloniti sve prepreke koje djeci stoje na putu pristupa sudu, kao što su troškovi postupka ili odsustvo pravnog zastupnika.

36. U slučaju nekih specifičnih krivičnih djela počinjenih nad djecom, ili izvjesnih aspekata parničnog ili porodičnog prava, djetetu treba odobriti da pristupi sudu pošto ono postane punoljetno, gdje je to neophodno. Zemlje-članice se time podstiču da preispitaju svoje zakonske rokove zastarjevanja.

2. Pravno zastupanje i odbrana

37. Djeca treba da imaju pravo na vlastitog pravnog zastupnika i branioca, koji će djelovati u njihovo ime, u postupku u kome postoji ili bi mogao da postoji sukob interesa između djeteta i roditelja ili drugih zainteresovanih strana.
38. Djeca treba da imaju pristup besplatnoj pravnoj pomoći, pod istim uslovima kao i odrasli ili pod povoljnijim uslovima od odraslih.
39. Advokati koji zastupaju djecu treba da budu obučeni i upoznati s pravima djece i pitanjima koja se na njih odnose, treba da dobijaju stalnu i temeljnu obuku i da budu kadri da komuniciraju s djetetom na njegovom nivou razumijevanja.
40. Djecu treba smatrati punopravnim klijentima koji imaju svoja prava i advokati koji zastupaju djecu treba da iznose mišljenje te djece, odnosno djeteta.
41. Advokati treba da pruže djetetu sve neophodne informacije i objašnjenja u vezi s mogućim posljedicama djetetovih stavova i/ili mišljenja.
42. U slučajevima kada postoje sukobljeni interesi između roditelja i djece, nadležni organ treba da imenuje ili staratelja ad litem (staratelj za posebne slučajeve) ili drugog nezavisnog zastupnika da zastupa stavove i interese djeteta.
43. Treba jamčiti odgovarajuće zastupanje djeteta i njegovo pravo da bude zastupano nezavisno od roditelja, posebno u postupcima u kojima su roditelji, članovi porodice ili staratelji navodni počinioци (krivičnog djela).

3. Pravo djeteta da se njegovo mišljenje čuje i da izrazi svoje stavove

44. Sudije treba da poštuju pravo djece da se njihova mišljenja čuju u svim pitanjima koja se tiču njih samih ili barem da se čuju onda kada se smatra da imaju dovoljan nivo razumijevanja pitanja o kojima je riječ. Sredstva koja se u te svrhe koriste treba prilagoditi nivou razumijevanja djeteta i njegovoj sposobnosti komunikacije i pritom treba uzeti u obzir sve okolnosti predmeta. Djecu treba konsultovati na način na koji ona žele da se njihovo mišljenje čuje.
45. Treba pridati odgovarajuću težinu stavovima i mišljenjima djeteta u skladu sa njegovim uzrastom i zrelošću.
46. Pravo da se čuje glas djeteta je pravo, a ne dužnost djeteta.
47. Dijete ne može biti spriječeno da se njegov glas čuje isključivo na osnovu njegovog uzrasta. Kad god dijete pokrene inicijativu da se njegov glas čuje u predmetu koji ga se neposredno tiče, sudija ne bi trebalo, osim ukoliko je to u najboljem interesu djeteta, da odbije da

saslušati dijete, već treba da čuje njegove stavove u mišljenjima o pitanjima koja ga se u datom predmetu tiču.

48. Djeci treba pružiti sve neophodne informacije o tome kako da djelotvorno koriste pravo da se čuje njihov glas. Treba im, međutim, objasniti da njihovo pravo da se čuje njihov glas i da njihovi stavovi budu uzeti u razmatranje ne mora nužno odrediti konačnu odluku.
49. Presude i odluke suda koje se tiču djece treba da budu propisno obrazložene i objašnjene djeci na jeziku koji ta djeca mogu da razumiju, posebno one odluke koje nisu u skladu sa stavovima i mišljenjima djeteta.

4. Izbjegavanje nepotrebnog odlaganja

50. U svim postupcima u koja su uključena djeca treba primijeniti načelo hitnosti kako bi se brzo odgovorilo na okolnosti i zaštitili najbolji interesi djeteta, uz istovremeno poštovanje vladavine prava.
51. U predmetima koji se tiču porodičnog prava (na primjer roditeljstva, starateljstva, otmice djeteta koju izvrši roditelj), sudovi treba da pokažu posebnu budnost kako bi izbjegli svaki rizik od negativnih posljedica po porodične odnose.
52. Kad god je potrebno, sudske vlasti treba da razmotre mogućnost donošenja privremenih odluka ili izricanja preliminarnih (prethodnih) presuda čije sprovođenje bi trebalo nadzirati izvjesno vrijeme da bi se docnije pristupilo njihovom preispitivanju.
53. U skladu sa zakonom, sudska vlast treba da ima mogućnost da donosi odluke koje odmah, bez odlaganja postaju izvršne, tamo gdje je to u najboljem interesu djeteta.

5. Organizacija postupka, okruženje po mjeri djeteta i jezik prilagođen djetetu

54. U svim postupcima, prema djeci treba postupati poštujući njihov uzrast, njihove posebne potrebe, njihovu zrelost i nivo razumijevanja, i vodeći računa o svim teškoćama u komunikaciji s kojima bi se ona mogla suočiti. Slučajevi u koja su uključena djeca treba da se rješavaju u okruženju koje nije zastrašujuće, već je prilagođeno djetetu i njegovim potrebama.
55. Prije početka postupka, djeca treba da budu upoznata sa sudnicom i rasporedom u njoj ili s drugim odajama (u kojima se postupak održava), kao i sa ulogama i identitetom zvaničnika koji su uključeni u postupak.
56. Treba koristiti jezik koji je primjeren uzrastu djeteta i nivou razumijevanja.
57. Kada djeca daju iskaze ili se saslušavaju u sudskom i vansudskom postupku i tokom drugih intervencija, sudije i druga stručna lica treba da se odnose prema njima s poštovanjem i pažljivo.
58. Djeci treba dopustiti da budu u pratnji roditelja ili, gdje je to primjereno, druge odrasle osobe po vlastitom izboru, osim ukoliko je u odnosu na to lice donijeta obrazložena odluka u suprotnom smislu.

59. Treba koristiti takve metode saslušanja kao što je video ili zvučni zapis ili pretpretresno saslušanje iza zatvorenih vrata, i takve iskaze i svjedočenja treba smatrati prihvatljivim dokazima.
60. Djeca treba da budu zaštićena, koliko je god to moguće, od slika ili informacija koje bi mogle djelovati štetno za njihovo blagostanje. Prilikom odlučivanja o tome da li će djetetu biti prikazane potencijalno štetne slike ili će mu biti predočene takve informacije, sudija treba da traži savjet od drugih stručnih lica, kao što su psiholozi i socijalni radnici.
61. Sjednice suda u kojima učestvuju djeca treba da budu prilagođene tempu i rasponu pažnje same djece; treba planirati redovne pauze i ročišta ne smiju previše dugo da traju. Da bi se olakšalo učešće djece u njihovom punom kognitivnom kapacitetu i da bi se podržala njihova emocionalna stabilnost, treba na najmanju moguću mjeru svesti sve ono što bi za vrijeme sjednice suda moglo da im poremeti ili odvuče pažnju.
62. Koliko je god to moguće i primjereno, prostorije u kojima se odvijaju saslušanja djece ili u kojima djeca čekaju treba da budu uređene tako da predstavljaju okruženje po mjeri djeteta.
63. Koliko je god to moguće, treba osnivati specijalne sudove (ili sudska vijeća/odjeljenja) postupke i ustanove za djecu koja dođu u sukob sa zakonom. To bi moglo da obuhvati i formiranje specijalizovanih jedinica u policiji, pravosuđu, sistemu sudova i tužilaštava.

6. Dokazi/iskazi djece

64. Koliko je god to moguće, djecu treba da saslušavaju i uzimaju iskaze od njih obučena stručna lica. Treba uložiti sve moguće napore da djeca daju iskaze kao svjedoci u najpovoljnijoj atmosferi i u najpogodnijim uslovima, uz vođenje računa o njihovom uzrastu, zrelosti i nivou razumijevanja, kao i o svim eventualnim teškoćama u komunikaciji koje bi mogla da imaju.
65. Audio-vizuelni iskazi djece koja su žrtve ili svjedoci treba da budu podsticani kao metod, uz istovremeno poštovanje prava drugih stranaka da ospore sadržaj takvih iskaza.
66. Kada je potrebno više od jednog saslušanja (razgovora), bilo bi poželjno da ih vodi isto lice da bi se osigurala koherentnost pristupa u najboljem interesu djeteta.
67. Broj saslušanja treba da bude što je moguće više ograničen, a dužina tih razgovora treba da bude prilagođena uzrastu djeteta i rasponu pažnje djeteta.
68. Koliko je god to moguće treba izbjegavati neposredni kontakt, suočavanje ili interakciju između djeteta koje je žrtva ili svjedok i navodnih počinioca, osim ukoliko do toga dolazi na zahtjev djeteta-žrtve.
69. Djeca treba da imaju mogućnost da svjedoče u krivičnim predmetima bez prisustva navodnog počinioca.
70. Postojanje manje strogih pravila o svjedočenju, kao što je odsustvo zahtjeva za polaganje zakletve ili neke slične izjave, ili postojanje nekih drugih procesnih koraka koji su u potpunosti prilagođeni djetetu, samo po sebi ne treba ni u najmanjoj mjeri da umanjí vrijednost koja se pripisuje iskazu djeteta kao svjedoka ili dokaznom materijalu koji od djeteta potiče.

71. Protokoli saslušanja koji uzimaju u obzir različite etape razvoja djeteta treba da budu koncipirani i primijenjeni, jer će na taj način moći da bude potkrijepljena valjanost dokaznog iskaza djeteta. U tim protokolima treba da bude izbjegnuto postavljanje sugestivnih pitanja, jer će se na taj način povećati pouzdanost.
72. Kada je riječ o najboljim interesima i blagostanju djeteta, trebalo bi da sudija bude u mogućnosti da dozvoli djetetu da ne svjedoči.
73. Iskazi i dokazi koje daje neko dijete nikada ne treba da budu unaprijed predstavljeni kao nevaljani ili nepouzdana samo zbog djetetovog uzrasta.
74. Trebalo bi ispitati mogućnost uzimanja iskaza od djeteta-žrtve i djeteta-svjedoka u posebno projektovanim objektima koji su napravljeni po mjeri djeteta i u okruženju koje je u potpunosti prilagođeno djeci.

E. Pravosuđe po mjeri djeteta poslije sudskih postupaka

75. Djetetov advokat, staratelj ad litem ili pravni zastupnik treba da komuniciraju s djetetom i da mu objasne određenu odluku ili presudu na jeziku koji je prilagođen njegovom nivou razumijevanja i treba da mu pruže neophodne informacije o eventualnim mjerama koje je moguće poduzeti, kao što su ulaganje žalbe ili posezanje za nezavisnim apelacionim mehanizmima.
76. Nacionalne vlasti treba da poduzmu sve potrebne korake da bi olakšale neodložno izvršenje sudskih odluka/presuda kada se te odluke, odnosno presude odnose na djecu ili na bilo koji način utiču na njih.
77. Kada odluka nije izvršena, djecu treba obavijestiti, ako je to moguće, preko njihovog advokata, staratelja ad litem ili pravnog zastupnika o tome koji im pravni lijekovi stoje na raspolaganju, bilo kroz pristup pravosuđu, bilo tako što će posegnuti za vansudskim mehanizmima.
78. Izvršenje presuda silom treba da bude samo krajnja mjera u porodičnim predmetima u koja su umiješana djeca.
79. Poslije donošenja presude u izrazito konfliktnom postupku, trebalo bi ponuditi usmjerenje i podršku, u idealnim uslovima besplatno, djeci i njihovim porodicama; tu podršku treba da pruže specijalizovane službe.
80. Treba obezbijediti posebnu zdravstvenu njegu i odgovarajuće socijalne i terapeutske programe intervencije ili mjera posebno namijenjenih žrtvama zanemarivanja, nasilja, zlostavljanja ili drugih krivičnih djela; u idealnim uslovima ta njega ili programi intervencije i odgovarajuće mjere trebalo bi da budu besplatni; djecu i one koji se o njima brinu treba bez odlaganja i na odgovarajući način obavijestiti o raspoloživosti takvih usluga.
81. Advokat, staratelj ili pravni zastupnik djeteta treba da bude ovlašten da preduzme sve neophodne mjere kako bi podnio zahtjev za isplatu naknadu štete tokom krivičnog postupka u kome je dijete bilo žrtva ili po okončanju tog postupka. Ako je to primjereno, troškove bi trebalo da pokrije država i da ih potom naplati od počinioca.

82. Mjere i sankcije namijenjene djeci koja dođu u sukob sa zakonom uvijek treba da budu konstruktivni i individualizovani odgovori na počinjena djela, s tim što se neprestano mora imati na umu načelo srazmjernosti, pored uzrasta, fizičkog i mentalnog blagostanja djeteta, stepena njegovog razvoja i svih okolnosti datog predmeta. Pravo na obrazovanje, profesionalnu obuku, zapošljavanje, rehabilitaciju i reintegraciju treba da bude zajamčeno.
83. Da bi se podstakla reintegracija u društvo, a u skladu s unutrašnjim pravom, krivični dosijei djece ne treba da se daju nikome van pravosudnog sistema pošto dijete postane punoljetno. Izuzeci u vezi s objelodanjivanjem takvih informacija mogu biti dozvoljeni u slučajevima teških krivičnih djela, inter alia iz razloga javne bezbjednosti ili onda kada se radi o mogućnosti zaposlenja na radnom mjestu koje podrazumijeva kontakt sa djecom.

7. Promovisanje drugih koraka po mjeri djeteta

Ohrabruju se zemlje-članice da:

- a) podržavaju istraživanja koja će obuhvatiti sve aspekte pravosuđa po mjeri djece, uključujući tehnike vođenja razgovora (saslušanja) koje su potpuno prilagođene djeci i širenje informacija o takvim tehnikama i obuku iz njih;
- b) razmjenjuju u međunarodnim okvirima praksu i promovišu međunarodnu saradnju u oblasti pravosuđa po mjeri djece;
- c) podržavaju objavljivanje i najsveobuhvatnije moguće upoznavanje javnosti s verzijama svih relevantnih pravnih instrumenata koje su sročene tako da budu sasvim po mjeri djeteta;
- d) osnivaju ili održavaju i, tamo gdje je potrebno, pojačavaju i unaprijeđuju informativne biroe specijalizovane za oblast dječjih prava, vjerovatno povezanih sa advokatskim udruženjima (komorama), socijalnim službama, ombudsmanom za prava djeteta, nevladinim organizacijama (NVO) itd.;
- e) olakšaju pristup djece sudovima i apelacionim mehanizmima i u još većoj mjeri priznaju i olakšaju ulogu nevladinih organizacija i drugih nezavisnih tijela ili ustanova, kao što su zaštitnici građana za prava djeteta (dječji ombudsmeni) u pružanju podrške djelotvornom pristupu djece sudovima i nezavisnim apelacionim mehanizmima, kako na nacionalnom, tako i na međunarodnom nivou;
- f) razmotre mogućnost uspostavljanja sistema specijalizovanih sudova i advokata za djecu i još više razviju i unaprijede sudove u kojima se mogu preduzimati i pravne i socijalne mjere u korist djece i njihovih porodica;
- g) razrade, unaprijede i olakšaju - djeci i ostalima koji postupaju u njihovo ime – korištenje univerzalnih i evropskih mehanizama za zaštitu ljudskih prava i posebno dječjih prava u traženju pravde i zaštiti prava onda kada ne postoje domaći pravni lijekovi ili pošto su oni već iscrpljeni;
- h) učine da ljudska prava, uključujući tu prava djece postanu obavezni deo nastavnog plana i

- programa i obuke stručnih lica koja rade s djecom;
- i) razviju i podrže sisteme čiji je cilj podizanje nivoa svijesti roditelja o pravima djece;
  - j) osnivaju interdisciplinarne međuresorne centre koji su potpuno prilagođeni djeci, a namijenjeni su djeci žrtvama i svjedocima (krivičnih djela); u tim centrima bi se mogla saslušavati djeca žrtve i svjedoci u forenzičke svrhe, mogla bi se obavljati sveobuhvatna njihova procjena i moglo bi im se omogućiti da upravo u tim centrima dobiju sve relevantne terapijske usluge odgovarajućih stručnih osoba;
  - k) osnivaju specijalizovane i dostupne informativne službe i službe podrške, kao što su on line konsultacije, linije za pružanje neodložne pomoći (helplines) i službe na nivou lokalne zajednice, a sve te usluge treba da budu besplatne;
  - l) obezbijede da svi zainteresovani stručnjaci koji rade u kontaktu s djecom u pravosudnim sistemima dobiju odgovarajuću podršku i obuku, kao i praktične smjernice za rad kako bi se prava djece mogla jamčiti i ostvarivati na odgovarajući način, posebno onda kada se ocjenjuju najbolji interesi djeteta u svim vidovima postupaka u koje su djeca uključena ili koja ih se tiču.

8. Nadzor i ocjena

Zemlje članice se također podstiču da:

- a) revidiraju unutrašnje pravo, sektorske politike i praksu kako bi obezbijedile da budu preduzete neophodne reforme radi sprovođenja ovih smjernica;
- b) bez odlaganja ratifikuju (potvrde), ako to dosad nisu učinile, relevantne konvencije Vijeća Evrope u vezi s pravima djeteta;
- c) periodično preispitaju i ocijene svoje metode rada u kontekstu pravosuđa po mjeri djeteta;
- d) održavaju ili uspostave okvir, uključujući okvir koji će činiti jedan ili više nezavisnih mehanizama, zavisno od situacije, radi promovisanja i nadzora nad sprovođenjem postojećih smjernica, u skladu sa svojim pravosudnim i upravnim sistemima;
- e) obezbijede da civilno društvo, a posebno one organizacije, institucije i tijela kojima je cilj promovisanje i zaštita prava djeteta, u potpunosti učestvuju u postupku nadzora.

Tumačenje i komentari

Opšti komentari

Zašto novi instrumenti?

1. Za Vijeće Evrope zaštita prava djece i promovisanje pravosuđa po mjeri djece predstavlja prioritet. Pitanje zaštite djece zauzima istaknuto mjesto u Akcionom planu Trećeg samita

- šefova država ili vlada Vijeća Evrope, koji je održan u Varšavi 2005. godine.
- Iako na međunarodnom i evropskom planu, kao i na planu pojedinačnih država postoji izvjestan broj pravnih instrumenata, i u pravu i u praksi i dalje postoje velike praznine, a vlade i stručna lica koja profesionalno rade s djecom zahtijevaju smjernice koje bi mogle da im obezbijede djelotvornu primjenu standarda ustanovljenih u tim pravnim instrumentima. U poznatom predmetu *V. i T. protiv Ujedinjenog Kraljevstva* dvojica desetogodišnjih dječaka kidnapovala su i na smrt pretukla jednog dvogodišnjaka, pa im je suđeno kao odraslima, pod budnim okom medija koji su podrobno izvještavali o tome. Evropski sud za ljudska prava docnije je ustanovio da je tim dječacima suđenje bilo nerazumljivo i zastrašujuće, te da oni stoga nisu mogli djelotvorno da učestvuju u postupku koji je protiv njih vođen, pa je presudio da je u tom slučaju bio prekršen član 6. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava, koja jamči pravo na pravično suđenje. U predmetu *Sahim protiv Nemačke* Sud je ustanovio da je došlo do suštinskog kršenja prava po Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava zbog toga što nisu saslušani stavovi samog djeteta, i ukazao je na to da je domaći sud trebalo da preduzme znatne korake kako bi obezbijedio neposredan kontakt s djetetom jer su, isključivo na taj način, mogli da budu utvrđeni najbolji interesi djeteta.
  - Ti slučajevi su se mogli dogoditi u gotovo svakoj zemlji-članici Vijeća Evrope. Oni ilustruju potrebu za pojačanim pristupom pravdi i za poboljšanjem postupanja prema djeci u sudskim i vansudskim postupcima, kao što svjedoče o povišenju nivoa znanja i svijesti stručnih lica koja profesionalno rade s djecom u takvim postupcima i važnost toga da se tim licima obezbijedi prilagođena obuka da bi bila u stanju da jamče najbolje interese djeteta, što će sve zajedno pogodovati boljem ostvarivanju pravosudne funkcije.

Predhistorija

- Ove smjernice predstavljaju neposredan odgovor Vijeća Evrope na rezoluciju br. 2 o pravosuđu po mjeri djeteta koja je usvojena na 28. konferenciji evropskih ministara pravde (Lancarote, 25–26. oktobar 2007), kojom su za zemlje-članice zahtijevane konkretne smjernice u toj oblasti. Komitet ministara je tada dao uputstvo za četiri organa Vijeća Evrope u kojem im je naložio da izrade smjernice o pravosuđu po mjeri djeteta (u daljnjem tekstu: smjernice) u kojima će biti predložena rješenja za pružanje pomoći zemljama-članicama u formiranju takvih pravosudnih sistema koji će odgovarati konkretnim potrebama djece, a sve radi toga da se djeci obezbijedi djelotvoran i odgovarajući pristup pravosuđu uz djelotvorno i primjereno postupanje prema njima u toj oblasti, svejedno da li se radi o građanskoj, upravnoj ili krivičnoj oblasti prava.

Metod rada

- Imajući na umu tu transferzalnu perspektivu, Vijeće Evrope je usvojilo jedan inovativni integrisani pristup tako da je povezao tri svoja ključna međuvladina komiteta koja se bave

građanskim i upravnim pravom (Evropski komitet za pravnu saradnju – CDCJ), krivičnim pravom (Evropski komitet za probleme kriminala – CDPC), opštim ljudskim pravima (Nadzorni komitet za ljudska prava – CDDH) i Evropsku komisiju za efikasnost pravosuđa (CEPEJ). Ove smjernice su također izrađene i u tijesnoj saradnji s programom „Izgradnje Evrope za djecu i s djecom”, koji je pravosuđe po mjeri djeteta postavio kao jedan od osnovnih stubova Strategije Vijeća Evrope za poštovanje prava djece u periodu 2009–2011.

6. Vijeće Evrope je ovu aktivnost započelo 2008. godine pripremom četiri ekspertska izvještaja u kojima su ocijenjeni izazovi i prepreke sa kojima se djeca suočavaju kada je riječ o pristupu pravdi na nivou vlastite države u svim sektorima pravosudnog sistema. Ti izvještaji su predstavljani i potom su korišteni kao osnova za diskusiju na visokim konferencijama Vijeća Evrope održanim pod pokroviteljstvom švedskog predstavnika koji je predsjedavao Komitetu ministara, „Izgradnja Evrope za djecu i sa djecom – ka Strategiji za 2009–2011”, koja je održana u Štokholmu od 8. do 10. septembra 2008, kao i pod predsjedavanjem španskog predstavnika u Komitetu ministara, „Zaštita djece u evropskim pravosudnim sistemima”, Toledo, 12. i 13. marta 2009. godine. Zaključci tih izvještaja i pomenutih dviju konferencija utrljali su put izradi ovih smjernica i pružili dragocjeni materijal Grupi specijalista za pravosuđe po mjeri djeteta (CJ-S-CH) koja je osnovana da bi pripremila smjernice u periodu 2009–2010.

Izrada teksta

7. Grupa je bila sastavljena od 17 nezavisnih stručnjaka koje je odabralo Vijeće Evrope u konsultacijama sa CDCJ, CDPC i CDDH na osnovu njihovog iskustva koje su stekli u oblasti prava djeteta, poštujući ravnotežu njihovih specijalističkih sektora (između građanskopravnog i upravnopravnog sektora, krivičnog sektora i sektora ljudskih prava), kao i geografsku ravnotežu i ravnotežu među spolovima. Predsjedavajući grupe bio je Somus Karo (Seamus Carroll) (Irska), inače predsjednik CDCJ, potpredsjednica je bila Ksenija Turković (Hrvatska), koju je imenovao CDPC, dok je naučni ekspert bila gđa Anki Vandekerkova (Ankie Vandekerckhova), specijalista za prava djeteta iz Belgije.
8. U sastav grupe ulazile su sudije, advokati, tužioci, pravnici-naučnici, psiholozi, policajci, socijalni radnici i predstavnici zemalja-članica, te je ona samim tim bila multidisciplinarna po svome sastavu. Njenom radu je također doprinio profesionalno širok spektar posmatrača, uključujući predstavnike vodećih međunarodnih međuvladinih i nevladinih organizacija.
9. Nacrt smjernica i njihova tumačenja razmotrio je i odobrio CDCJ na svom 85. plenarnom sastanku koji je održan od 11. do 14. oktobra 2010, prije nego što je sve preneseno na Komitet ministara radi usvajanja 17. novembra 2010. Pre toga su CDPC i CDDH razmotrili tekst i podržali ga na svojim plenarnim sjednicama (7–10. juna, odnosno 15–18. juna 2010).

Konsultacije aktera

10. Konsultacije raznih aktera o Nacrtu smjernica odvijale su se za sve vrijeme izrade nacрта teksta u vidu kontinuiranih konsultacija s javnošću o nekoliko verzija teksta koje su jedne za drugom izrađivane od oktobra 2009. do maja 2010. godine. U Strazburu je 7. decembra 2009. održana posebna rasprava u kojoj su učestvovalе vodeće međunarodne nevladine organizacije i drugi akteri koji su specijalizovani u oblasti prava djeteta. Četvrta verzija teksta Nacrta smjernica dostavljena je, u periodu između januara i maja 2010, zemljama-članicama i nacionalnim organizacijama zaduženim za koordinaciju, kako bi sve one poslale svoje komentare. Te komentare je kasnije, prilikom izrade konačne verzije teksta, uzela u obzir Grupa stručnjaka, čime je osiguran transparentan i inkluzivan proces njegovog usvajanja.

Konsultacije s djecom i omladinom

11. U skladu sa uslovima rada postavljenim Grupi stručnjaka, Vijeće Evrope je također organizovalo neposredne konsultacije s djecom i omladinom o pravosuđu u 2010. godini. Tom procesu je doprinijelo oko 30 partnera iz cijele Evrope koji su učestvovali u izradi, prevođenju i dijeljenju jednog upitnika na 11 jezika i u organizaciji fokus-grupa. Dr Ursula Kilkeli (Kilkelly), stručnjak za prava djeteta iz Irske, analizirala je tačno 3.721 odgovor iz 25 zemalja i tu analizu je uzeo u obzir CJ-S-CH prilikom izrade konačne verzije Smjernica. Ključne teme obuhvatale su porodicu, problem povjerenja, odnosno nepovjerenja u autoritete, potrebu za poštovanjem djece i omladine i važnost toga da se saslušaju mišljenja djece i omladine.
12. Te konsultacije su predstavljale prvi pokušaj Vijeća Evrope da neposredno uključi djecu i omladinu u izradu teksta nekog pravnog instrumenta i one će biti proširene na nove slične aktivnosti da bi se obezbijedilo sadržajno učešće djece i mladih u normativnom radu Organizacije. Sve je to obavljeno uz finansijsku podršku finske vlade.
13. Tokom izrade teksta, unijete su mnogobrojne promjene da bi se osiguralo da smjernice budu u potpunosti usaglašene s potrebama djece i da odgovaraju onome što su djeca navela u svojim mišljenjima o pravosudnom sistemu. Ukupno uzevši, učinjen je istinski i sasvim autentičan napor da se obezbijedi da svi ti stavovi budu uzeti u obzir i da se odraze u podrobnostima, obimu i snazi formulacije samih smjernica.
14. Stavovi djece su prije svega korišteni da bi se:
  - podržali obim i način na koji se u Smjernicama priznaje pravo djece da se čuje njihov glas, da budu obaviještena o svojim pravima, da uživaju mogućnost nezavisnog zastupanja i da djelotvorno učestvuju u odlukama koje se o njima donose; formulacije u svim relevantnim odjeljcima posebno su pojačane upravo u tim aspektima, na primjer, sada se u tekstu Smjernica zahtijeva od sudija da poštuju pravo sve djece da se čuje njihov glas u svim stvarima koje ih se tiču i zahtijeva se da sredstva koja se pritom koriste budu prilagođena

razumijevanju djece i mogućnosti komunikacije i da uzmu u obzir sve okolnosti datog predmeta;

- obezbijedilo da se u Smjernicama nađe odgovarajuća odredba zahvaljujući kojoj će djeca moći da shvate i dobiju povratnu informaciju o značaju koji se pridaje njihovim mišljenjima;
- pojačala formulacija one odredbe u Smjernicama koja se odnosi na podršku djeci prije, za vrijeme i poslije kontakta s pravosudnim sistemom, pritom je posebna pažnja pridana ulozi roditelja i onih u koje djeca imaju puno povjerenje (na primjer, u odjeljku o djeci i policiji);
- podržala ona odredba u Smjernicama koja se odnosi na neopozivo pravo pristupa nezavisnim i djelotvornim apelacionim mehanizmima u svim dijelovima pravosudnog sistema, podržala specijalizacija među stručnim osobama i zahtjev za odgovarajućom obukom svih stručnih osoba koje profesionalno dolaze u kontakt s djecom u pravosudnom sistemu; sva ta pitanja su smatrana pitanjima od centralnog značaja za rješavanje problema nedostatka povjerenja u autoritete na koji su djeca ukazala tokom konsultacija;
- pooštrila odredba koja se odnosi na povjerljivost, odnosno čuvanje tajnosti u profesionalnim kontaktima s djecom;
- promovisale konsultacije i partnerstvo s djecom gdje god je to primjereno, u vezi s funkcionisanjem sistema pravosuđa za djecu i u vezi s razvojem i preispitivanjem zakona, sektorske politike i prakse.

Struktura i sadržaj

15. Ove smjernice predstavljaju neobavezujući instrument. Mada se u njima često koristi formulacija „trebalo bi” tamo gdje su relevantna načela preuzeta iz nekog obavezujućeg pravnog instrumenta, svejedno da li instrumenta Vijeća Evrope ili nekog drugog međunarodnog pravnog instrumenta, uloga kondicionala se ne treba shvatiti kao smanjenje pravnog dejstva obavezujućeg instrumenta o kojem je riječ.
16. Smjernice se temelje na postojećim međunarodnim, evropskim i nacionalnim standardima i nadograđuju te standarde. Njihovo rukovodno načelo predstavljaju najbolji interesi djeteta, budući da one uzimaju u obzir osnovna načela utvrđena Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i odgovarajućom praksom Suda i Konvencijom Ujedinjenih nacija o pravima djeteta. Smjernice promovišu i štite, između ostalog, pravo na informisanje, zastupanje i učešće djece u sudskim i vansudskim postupcima, dajući mjesto djetetu i omogućavajući da se čuje njegov glas u pravosuđu u svim fazama postupka. Kao praktično sredstvo, ove smjernice predstavljaju dobru praksu i predlažu praktična rješenja za ispravljanje pravnih nedosljednosti i pravnih praznina. Na primjer, one se bave pitanjem konkretnih tehnika koje omogućuju da se dijete stvarno čuje (uključujući i sve ono što se odnosi na okruženje u samoj sudnici). U tom smislu, ove smjernice nisu samo deklaracija načela, već teže ka tome da budu praktični vodič za primjenu i širenje međunarodno usaglašanih i obavezujućih standarda.
17. U skladu s pravilima CJ-S-CH, tekst smjernica je strukturiran oko različitih načela koja su

primjenljiva prije, za vrijeme i po završetku postupka.

18. Pažnja onih zemalja-članica Vijeća Evrope koje razmatraju mogućnost izrade zakona koji će se baviti djecom u sudskim i vansudskim postupcima skreće se na relevantna načela, standarde i uočenu dobru praksu sadržanu u ovim smjernicama.

Uvod

19. Tokom proteklih nekoliko decenija, mnoge javne i privatne organizacije, ombudsmeni, subjekti političkog odlučivanja i ostali nastojali su da osiguraju da djeca budu svesna svojih prava i da ta prava budu jasno naznačena u njihovom svakodnevnom životu. Nedavno smo obilježili 60 godina Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i 20 godina Konvencije UN o pravima djeteta, ali realnost na nacionalnom, regionalnom i međunarodnom nivou isuviše često svjedoči o tome da se prava djeteta i dalje krše.
20. Djeca mogu doći u kontakt sa sudskim i vansudskim postupcima na mnogo različitih načina: onda kada se njihovi roditelji razvode ili kada se vodi bitka za starateljstvo oko djece, kada sami počine kakvo krivično djelo, kada budu svjedoci krivičnih djela ili žrtve izvršenja nekog krivičnog djela, kada traže azil itd. Djeca su nosioci prava i u tom kontekstu je neophodno da svi postupci budu u većoj mjeri prilagođeni djeci, kako bi im se na najbolji način pružila podrška, ukoliko budu morala da se oslone na neki sudski ili vansudski postupak da bi njihova prava bila zaštićena.
21. Kada je riječ o djeci, postoje mnoge pravne, socijalne, kulturne i ekonomske prepreke njihovom pristupu sudu, a najvažnija među tim preprekama vjerovatno je odsustvo pravne i poslovne sposobnosti. Veoma često roditelji ili staratelji pravno zastupaju djecu. Međutim, onda kada pravni zastupnik ne želi da postupa u ime djece, ili kada nije kadar da to učini, a nadležni organi javne vlasti ne pokrenu postupak, djeca često nemaju nikakvu mogućnost da odbrane svoja prava ili da spriječe kršenja (tih prava). U takvim slučajevima, i ukoliko nadležni organ nije imenovao specijalnog zastupnika, djeca ne mogu da uživaju osnovno pravo i pokrenu neko pitanje pred sudom, iako Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava sadrži nekoliko temeljnih načela u tom smislu (vidi član 6, koji, između ostalog, predviđa pravo na pravično suđenje). I mada Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava jamči ljudska prava „svakome”, pokretanje nekog pitanja pred sudom posebno je teško upravo za djecu. Uprkos činjenici da Sud u svojoj praksi ima nekoliko predmeta u kojima se bavio pravima djeteta, činjenica je da su i domaći i međunarodni sudovi rijetko dostupni djeci i da su obično odrasli ti koji pokreću postupke u njihovo ime. Iz tih razloga, bilo je potrebno da se Smjernice o pravosuđu po mjeri djeteta upravo pozabave tom potrebom djece za pristupom pravosuđu.
22. Smjernice o pravosuđu po mjeri djeteta nastoje da se bave statusom i položajem djece i načinima na kojima se prema njima postupa u sudskim i vansudskim postupcima. Međutim, prije nego što neki slučaj bude iznijet pred sud, može se pokazati da je u najboljem interesu djeteta da se posegne za metodima alternativnog rješavanja sporova, kao što je

posredovanje. Ove smjernice obuhvataju i postupke koji se vode pred sudom, i one koji se odvijaju van suda.

23. Svrha ovih smjernica je da se podstakne diskusija o pravima djece u praksi i da se ohrabre zemlje-članice da preduzmu daljnje korake kako bi ta prava pretvorile u stvarnost i kako bi ispunile postojeće pravne praznine. Nije svrha ovih smjernica da utiču na pitanja supstancijalnog prava ili supstancijalnih prava djece, niti su one obavezujuće po svojoj prirodi. Većina ovih smjernica nalaže samo promjenu pristupa u postupanju prema mišljenjima i potrebama djece.
24. Također, svrha ovih smjernica je da posluže kao praktično sredstvo pomoću koga zemlje-članice mogu da prilagode svoje sudske i vansudske sisteme konkretnim potrebama djece u krivičnim, upravnim i građanskopravnim postupcima, bez obzira na status ili svojstvo djece. Smjernice također treba da se koriste u veoma specifičnim oblastima prava, kao što je zakonska regulativa o zaštiti mladih koja postoji u nekoliko zemalja-članica.
25. U tom kontekstu, smjernice nastoje da olakšaju primjenu rukovodnih načela sadržanih u Konvenciji Ujedinjenih nacija o pravima djeteta. Isto tako, sva prava koja su ustanovljena Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i koja je potvrdio Sud podjednako se primjenjuju na djecu kao što se primjenjuju na odrasle.
26. Budući da postoji zapanjujuće veliki jaz između ovih odredaba i stvarnih prava djeteta, ovaj memorandum koji sadrži tumačenja i objašnjenja često se poziva na dobru praksu, pravnu i faktičku, u zemljama-članicama i u sudskoj praksi. To može da posluži kao korisna informacija i inspiracija.

Preambula

27. Vodeće međunarodne organizacije koje se bave ljudskim pravima, kao što su Ujedinjene nacije i Vijeće Evrope, već su razradile značajne standarde i smjernice u vezi s pravima djeteta. Te smjernice i standarde razmotrićemo na odgovarajućem mjestu. U preambuli se spominju oni standardi koji su posebno relevantni za tu oblast, čime se zemlje-članice ne spriječavaju da uvedu ili primijene još više standarde ili još povoljnije mjere. U preambuli se, također, pozivaju zemlje-članice da što pre ratifikuju relevantne konvencije Vijeća Evrope koje se tiču prava djeteta. To je praktična mjera, budući da nekoliko takvih instrumenata još nije ratifikovao veliki broj država.

I. Obim i svrha

28. Obim i svrha ovog instrumenta naznačeni su u stavovima 1–3. Kao što je već istaknuto, ove smjernice važe za krivično, građansko ili upravno pravo, a cilj im je da se osigura da sva prava djeteta u takvim postupcima budu u potpunosti poštovana, a da se istovremeno uspostavi valjana ravnoteža s pravima svih ostalih učesnika u postupku.

II. Definicije

29. Definicija „djeteta” formulisana je u skladu sa članom 1. Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima djeteta, kao i sa članom 1.1. Evropske konvencije o ostvarivanju dječjih prava (ETS br. 160). Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava jamči prava „svakome” i ne isključuje lica mlađa od 18 godina. Mogu postojati slučajevima u kojima se lice mlađe od 18 godina ne smatra djetetom, kao što su, na primjer, slučajevi emancipacije koji postoje u nekoliko zemalja-članica.
30. Definicija „roditelja” u stavu b obuhvata sva lica s roditeljskim odgovornostima, koja ne moraju uvijek biti biološki roditelji, ali i druga lica koja snose roditeljsku odgovornost, kao što su staratelji ili imenovani pravni zastupnici.
31. Iako je pravosuđe „po mjeri djeteta” definisano u stavu c, u tekstu se također insistira na tome da je obim tog pojma širi od pravosudnog sistema i sudskog postupka. Time se teži da se obuhvate sva stručna lica koja imaju kontakt s djecom u sudskim i vansudskim postupcima. Sektori kao što su policija, socijalne službe i službe za zaštitu mentalnog zdravlja također su odgovorni za to da pravosuđe bude u većoj mjeri prilagođeno djeci, odnosno da bude više „po mjeri djeteta”. Ovim smjernicama se nastoji osigurati da ta stručna lica istinski poznaju prava djeteta i da ih sasvim skrupulozno poštuju.

III. Osnovna načela

A. Učešće

32. Načelo učešća, koje podrazumijeva da djeca imaju pravo da iskažu svoje mišljenje i da iznesu svoje stavove o svim pitanjima koja na njih utiču jedno je od rukovodnih načela Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima djeteta. Iako to ne znači da će njihovo mišljenje uvijek biti prihvaćeno i da će se po njemu postupati, smjernice zahtjevaju da se mišljenja djece ozbiljno uzmu u obzir i da im se posveti dužna pažnja, u skladu s njihovim uzrastom, zrelošću i okolnostima samog predmeta, shodno unutrašnjem procesnom pravu.
33. Pominjanje formulacije (o djetetu) „koje je sposobno da formira sopstveno mišljenje” ne treba tumačiti kao ograničenje, već prije kao dužnost vlasti da u potpunosti procijene, koliko je god to moguće, odgovarajuću sposobnost djeteta. Umjesto da olako zaključuje da dijete nije kadro da formira sopstveno mišljenje, države treba da pođu od pretpostavke da dijete, u suštini, posjeduje tu sposobnost. Nije dijete dužno to da dokazuje. U skladu sa zakonodavstvom o pravima djeteta, tekst Dijela III A.2 naglašava upravo tu suštinsku poruku da su djeca nosioci prava.
34. Državama se savjetuje da ne uvode standardizovane starosne granice. Smjernice Ujedinjenih nacija o pravosuđu u stvarima u kojima su djeca žrtve i svjedoci krivičnih djela također ukazuju na to da „uzrast ne treba da predstavlja prepreku za pravo djeteta da u potpunosti učestvuje u pravosudnom postupku”.

35. U porodičnim predmetima, djeca treba da budu uključena u diskusije prije nego što bude donijeta bilo koja odluka koja utiče na njihovo sadašnje i/ili buduće blagostanje. Sve mjere koje se poduzimaju da bi se osiguralo da djeca budu uključena u pravosudni postupak treba da predstavljaju odgovornost sudije, koji je dužan da provjeri da li su djeca djelotvorno uključena u postupak i da li su odsutna samo onda kada sama ta djeca odbiju da učestvuju ili su na takvom stepenu zrelosti i razumijevanja da njihovo učešće nije moguće. Volonterske organizacije i ombudsmeni koji se bave djecom također treba da ulože sve moguće napore kako bi se obezbijedilo da djeca budu uključena u porodičnopravne postupke i da ne budu dovedena pred svršen čin (*fait accompli*).

U jednom slučaju u kojem se radilo o optuženom maloljetniku sa niskim nivoom razumijevanja, Sud je ustanovio da „djelotvorno učešće u ovom kontekstu polazi od pretpostavke da optuženi ima široko poimanje prirode sudskog procesa i onoga o čemu se tu za njega radi, uključujući značaj bilo koje kazne koja bi mu mogla biti izrečena. To znači da optuženi ili optužena, ako je potrebno uz pomoć, na primjer, sudskog tumača, advokata, socijalnog radnika ili prijatelja treba da bude kadar da shvati opštu intenciju onoga što je na sudu rečeno. Optuženi treba da bude kadar da prati ono što izlažu svjedoci optužbe i da, ako koristi usluge pravnih zastupnika, objasni svojim advokatima svoju verziju događaja, da ukaže na sve dijelove iskaza s kojima se ne slaže i da ih upozna sa svim činjenicama koje bi trebalo da se iznesu u njegovu odbranu.” Osim toga, „od suštinskog je značaja da se optuženome sudi pred specijalizovanim tribunalom koji je sposoban da u potpunosti sagleda i na odgovarajući način uzme u obzir sve hendikepe s kojima je optuženi suočen i da svoj postupak tome na odgovarajući način prilagodi”.

Slično tome, u predmetu *Sahim protiv Nemačke*, Sud je zaključio u predmetu koji se ticao starateljstva da bi „otišao predaleko ako bi kazao da se od domaćih sudova uvijek zahtijeva da saslušaju dijete na sudu kada se radi o pitanjima pristupa roditelja koji nije dobio starateljstvo, ali to pitanje zavisi od specifičnih okolnosti svakog pojedinačnog predmeta, s tim što se dužna pažnja mora posvetiti uzrastu i zrelosti djeteta o kome je riječ”.

Konačno, u još jednom predmetu koji se ticao starateljstva, *Hokanen protiv Finske (Hokkannen)*, Sud je presudio da je dvanaestogodišnja djevojčica „dovoljno zrela da njeni pogledi budu uzeti u obzir i da iz tih razloga pristup (roditelju) ne treba propisati protivno njenim željama”.

36. U svim predmetima koji se tiču djece najbolji interesi djeteta treba da budu glavna briga. Treba napraviti tačnu i preciznu procjenu situacije. Ove smjernice podstiču razvoj

multidisciplinarnih metoda za ocjenu najboljih interesa djeteta, uz priznanje da je to veoma složen poduhvat. Ocjena najboljih interesa djeteta još je teža kada te interese treba uravnotežiti s interesima drugih učesnika u postupku, kao što su druga djeca, roditelji, žrtve itd. Sve to treba obaviti stručno, i baviti se svakim predmetom pojedinačno.

37. Najbolji interesi djeteta uvijek moraju biti sagledavani u kombinaciji s pravima druge djece, na primjer, pravom djeteta da se njegov glas čuje, pravom djeteta da bude zaštićeno od nasilja, pravom djeteta da ne bude odvojeno od roditelja itd. Sveobuhvatan pristup mora biti pravilo.
38. Zapanjujuće je koliko se malo koristi načelo „najboljih interesa” u maloljetničkim predmetima, što je potpuno suprotno situaciji koja postoji u porodičnopravnim predmetima. U mnogim zemljama-članicama Vijeća Evrope postoji zabrinjavajuća tendencija da se maloljetni učinioci krivičnih djela sve češće tretiraju kao odrasli. Podrazumijeva se da se prava sve djece moraju poštovati, uključujući i prava one djece koja prekrše zakon. Isključivo kazneni pristup nije u skladu s rukovodnim načelima maloljetničkog pravosuđa onako kako su ona formulisana u članu 40. Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima djeteta. Intervencije koje su po svojoj prirodi više društveno-obrazovne znatno su više u skladu s ovim instrumentom, a u praksi se pokazalo da su i djelotvornije.

U nekoliko porodičnopravnih predmeta, Evropski sud za ljudska prava je stao na stanovište da domaći sudovi treba da procijene teško pitanje najboljih interesa djeteta na temelju obrazloženog, nezavisnog i ažuriranog psihološkog izvještaja, kao i da to dijete, ako je to moguće i u skladu s njegovim uzrastom i nivoom zrelosti, treba da saslušaju psiholog i sud u svim pitanjima koja se tiču pristupa (roditelja), stalnog boravka djeteta i starateljstva nad njim.

U predmetu *Bronda protiv Italije*, smatralo se da interesi djeteta nadilaze interese svih ostalih učesnika u postupku: („[...] iako treba uspostaviti pravičnu ravnotežu između interesa S. da ostane sa svojim usvojiteljima i interesa njene prirodne porodice da ona živi s njima, Sud pridaje poseban značaj pretežnim interesima djeteta, sada djevojčice od 14 godina, koja je oduvijek odlučno naglašavala da ne želi da napusti dom svojih usvojitelja. U ovom predmetu, interesi S. nadilaze interese njenih bake i dede.”

Slično saopštenje Sud je dao i u već pomenutom predmetu *Sahim protiv Nemačke*: „Član 8. zahtijeva da domaće vlasti uspostave pravičnu ravnotežu između interesa djeteta i interesa roditelja i da, u tom procesu odmjeravanja, poseban značaj pridaju najboljim interesima djeteta koji, zavisno od svoje prirode i ozbiljnosti, mogu nadjačati interese roditelja. To prije svega znači da roditelj ne može, prema članu 8, imati pravo na preduzimanje takvih mjera koje bi mogle nanijeti štetu zdravlju i razvoju djeteta.”

U predmetu *Cini i ostali protiv Rumunije*, koji se odnosio na slučaj usvajanja, Sud je presudio sljedeće u pogledu odbijanja djeteta da ga usvoji jedna strana porodica: „u takvim pitanjima [...] interesi djeteta mogu, zavisno od svoje prirode i ozbiljnosti, da nadjačaju interese roditelja.”

C. Dostojanstvo

39. Poštovanje dostojanstva je jedan od osnovnih zahtjeva na planu ljudskih prava, koji je naglašen u mnogim postojećim pravnim instrumentima. Iako su u ovom kontekstu relevantne razne odredbe Smjernica Ujedinjenih nacija o pravosuđu u predmetima u kojima su djeca žrtve i svjedoci krivičnih djela, posebnu pažnju treba posvetiti stavu koji glasi da je „svako dijete jedinstveno i dragocjeno ljudsko biće i kao takvo ima individualno dostojanstvo, posebne potrebe, interese i privatnost koji treba da budu poštovani i zaštićeni”.
40. U tekstu C.2 ponovljena je odredba iz člana 3. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava.

D. Zaštita od diskriminacije

41. Zabrana diskriminacije je, također, čvrsto ukorijenjeno načelo u međunarodnom pravu ljudskih prava. Član 2. Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima djeteta smatra se jednim od njegovih rukovodnih načela. Tekst D.1 pominje nekoliko poznatih osnova za diskriminaciju.
42. Kada je riječ o konkretnom pitanju „rase”, Evropska komisija za borbu protiv rasizma i netolerancije Vijeća Evrope (ECRI) u svojoj opštoj političkoj preporuci br. 7. o nacionalnom zakonodavstvu u borbi protiv rasizma i diskriminacije ukazuje na sljedeće: „Budući da sva ljudska bića pripadaju istoj vrsti, ECRI odbacuje teorije zasnovane na postojanju različitih 'rasa'. Međutim, u svojoj Preporuci, ECRI ipak koristi taj termin kako bi se postarala da ona lica koja se uopšteno i pogrešno doživljavaju kao lica koja pripadaju 'drugoj rasi' ne budu isključena iz djelovanja mehanizma zaštite koji zakonodavstvo pruža”.
43. Nekim kategorijama posebno ranjive djece može biti potrebna posebna zaštita na ovom planu. U tekstu se navode neke od tih kategorija; sam tekst, međutim, ne pretenduje na to da bude iscrpan, jer se ne mogu isključiti drugi osnovi za diskriminaciju.
44. Još jedan važan činilac diskriminacije u oblasti prava djece jeste uzrast i sposobnost. Sasvim mala djeca ili djeca koja nemaju punu sposobnost da se bore za svoja prava ipak su nosioci prava. Za tu djecu treba razraditi alternativne sisteme zastupanja kako bi se izbjegla diskriminacija.

E. Vladavina prava

45. Bez pokušaja da se definiše pojam „vladavine prava”, nekoliko njegovih elemenata istaknuto je u E.1 i E.2. Na cio tekst uticalo je mišljenje Suda da je „vladavina prava” jedno od osnovnih načela demokratskog društva, inherentno svim članovima Konvencije za zaštitu ljudskih prava. Iz tih razloga, uticaj vladavine prava treba da se osjeti i u svim postupcima u koja su uključena djeca.
46. Vladavina prava između ostalog utvrđuje temeljno načelo po kome je svako odgovoran pred jasno ustanovljenim i objavljenim zakonima i svako ima utuživa prava. To načelo važi bez obzira na uzrast, tako da se od zemalja-članica očekuje da poštuju i podržavaju osnovna prava svih, uključujući djecu. Primjena vladavine prava u odnosu na djecu između ostalog nalaže i ostvarivanje prava na pretpostavku nevinosti i prava na pravično suđenje, što obuhvata i nezavisnu pravnu pomoć, djelotvoran pristup advokatu ili nekoj drugoj ustanovi ili entitetu koji je, u skladu sa unutrašnjim pravom, odgovoran za odbranu prava djeteta.
47. Kada je riječ o djeci, načela nullum crimen sine lege i nulla poena sine lege važi isto onoliko koliko važe i za odrasle i predstavljaju kamen-temeljac krivičnog sistema u demokratiji. Međutim, kada je riječ o rješavanju problema antisocijalnog – mada ne i krivičnog – ponašanja djece, u nekim zemljama-članicama tendencija je da se primjenjuju dalekosežne intervencije, uključujući mjeru lišenja slobode. Pod izgovorom zaštite društva od antisocijalnog ponašanja, djecu uključuju u programe intervencije na način koji ne bi bio tolerisan kad bi se primijenio prema odraslima. Tako ne postoje uvijek standardna pravna jamstva, kao što je teret dokazivanja koji leži na državi i pravo na pravično suđenje. U mnogim zemljama, osnovna načela krivičnog prava ne primjenjuju se potpuno kada je riječ o djeci kao što se primjenjuju kada je riječ o odraslima. Djeca se još uvijek kažnjavaju zbog takozvanih „krivičnih djela stanja” (djela koja zakonom nisu utvrđena kao krivična djela i ostala bi nekažnjena kada bi ih počinilo odraslo, punoljetno lice).
48. Da bi se vladavina prava djelotvorno i na odgovarajući način poštovala, posebno u odnosu na djecu, od zemalja-članica se u E.3 traži da uvedu i/ili održavaju nezavisne i djelotvorne žalbene mehanizme, vodeći računa o tome da ti mehanizmi budu primjereni uzrastu i nivou razumijevanja u djece.

IV. Pravosuđe po mjeri djeteta prije, za vrijeme i po okončanju sudskih postupaka

A. Opšti elementi pravosuđa po mjeri djeteta

49. Ovi elementi pravosuđa po mjeri djeteta relevantni su za sve moguće aktere u sudskim postupcima i van njih i primjenjuju se bez obzira na status djeteta, kao što se primjenjuju i na specifične grupe posebno ranjive djece.

1. Informacije i savjeti

50. U svakom pojedinačnom predmetu od trenutka prvog kontakta s pravosudnim sistemom pa dalje, svakim korakom na tom putu, djetetu treba dati sve relevantne i potrebne informacije. Ovo prvo podjednako važi za djecu kao žrtve, djecu kao navodne počiniocce krivičnih djela ili djecu koja imaju status bilo kog učesnika u sporu ili lica koga se lično tiče taj predmet. Iako nije uvijek praktično pružati informacije na samom početku učešća djeteta u kontaktima s nadležnim organima vlasti, to bi trebalo učiniti što je prije moguće. Mogu, međutim, iskrsnuti situacije u kojima djeci ne treba davati informacije (onda kada je to u suprotnosti s njihovim najboljim interesima).
51. Djeca treba da budu obaviještena o svojim pravima, ali isto tako treba da budu obaviještena o instrumentima koje mogu koristiti kako bi zaista ostvarila svoja prava ili kako bi, kada je to potrebno, odbranila ili zaštitila ta prava. To je prvi uslov za zaštitu tih prava. U Dijelu IV A.1., Smjernica 1. iznesen je podroban, ali ne i iscrpan spisak informacija koja bi trebalo pružiti djeci i njihovim roditeljima.
52. Djeca se mogu suočiti s nedostatkom objektivnih i potpunih informacija. Roditelji ne dijele uvijek s njima sve informacije koje su u datom trenutku i za dati problem značajne, a i ono što iznesu djeci može biti neobjektivno, obojeno predrasudama. U tom kontekstu, uloga advokata specijalizovanih za djecu, ombudsmana koji se bave zaštitom prava djece i pravnih službi namijenjenih djeci postaje posebno važna.
53. Smjernica br. 2. reaffirmira pravo djeteta da dobije informacije i savjete na jeziku koji može da razumije, koji je prilagođen njegovom uzrastu, zrelosti i sposobnostima.
54. Informacije o proceduralnom sistemu obuhvataju potrebu za detaljnim informacijama o tome kako će se odvijati ceo postupak, kakav će biti položaj i kakva će biti uloga djeteta, na koji način će se odvijati ispitivanje, šta se očekuje, kada će do toga doći, kolika je važnost i koliki je mogući uticaj bilo kog svjedočenja, kakve su posljedice određenog čina itd. Djeca treba da shvate šta se događa, kako će se stvari dalje razvijati ili kako bi mogle dalje da se razvijaju, koje opcije imaju pred sobom i kakve su posljedice svake od tih opcija. Ona treba da budu informisana o mogućim alternativama postupku. U nekim slučajevima može se pokazati pogodnijim pribjegavanje posredovanju nego sudskoj intervenciji, dok u nekim drugim okolnostima obraćanje sudu može ponuditi više jamstava djetetu. Različite posljedice takvog izbora treba jasno objasniti djetetu da bi ono moglo da donese odluku na temelju dovoljne količine raspoloživih tačnih informacija, iako dijete ne mora nužno biti subjekt odlučivanja u svakom takvom predmetu. Te informacije također mogu biti pružene kroz najrazličitije vrste materijala formulisanog po mjeri djeteta koji sadrži relevantne pravne informacije (Smjernica br. 4.)
55. Smjernica br. 5. uvodi obavezu da se i djetetu i roditeljima pruže informacije o svim optužbama protiv djeteta, da se to učini bez odlaganja i neposredno, kao i da se pruže informacije o pravima koja dijete uživa u takvim slučajevima. Djetetu također treba dati i informacije o tužilačkim odlukama, o relevantnim zbivanjima po završetku sudskog postupka i o tome

na koji će način biti određen ishod samog predmeta. Također mu treba dati informacije u vezi s mogućim žalbenim mehanizmima, raspoloživim sistemima pravne pomoći, pravnim zastupanjem, kao i sve ostale moguće savjete na koje bi dijete moglo imati pravo. Kada presuda bude izrečena, njeno obrazloženje treba da bude formulirano na način koji dijete može u potpunosti da shvati. To postaje još važnije kada je riječ o djeci s posebnim obrazovnim potrebama ili niskim nivoom pismenosti.

56. U slučaju prekograničnih građanskopravnih ili porodičopravnih sporova, zavisno od nivoa zrelosti i sposobnosti razumijevanja, djetetu treba pružiti stručne informacije u vezi s pristupom pravdi u raznim jurisdikcijama i o implikacijama koje takav postupak ima po njegov život. Djeca su suočena s posebnim izazovima onda kada postoji porodična istorija sukoba i/ili zlostavljanja.

I u predmetima *V. protiv Ujedinjenog Kraljevstva* i *T. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, Sud je primijetio da djelotvorno učesće u sudnici podrazumijeva da optuženi u cjelini gledano shvata prirodu sudskog postupka, uključujući razumijevanje značaja svake kazne koja bi mogla biti izrečena. Iz tih razloga, maloljetne optužene moraju, u svakom slučaju, zastupati vješti advokati koji imaju iskustvo u radu s djecom.

U nekim zemljama-članicama Vijeća Evrope djeci i omladini na raspolaganju su privatne ili subvencionisane službe u kojima oni mogu dobiti informacije o dječjim pravima u cjelini, ili osnovne informacije o pravnim pitanjima karakterističnim za njihov neposredni predmet ili njihov položaj. U izvjesnim zemljama-članicama, kao što su Belgija i Holandija, postoje „prodavnice dječjih prava”, u kojima će djecu uputiti na nekog advokata, pružiti im pomoć u ostvarivanju njihovih prava (na primjer, napisace pismo sudiji kojim dijete zahtijeva da se njegov glas čuje u datom predmetu) itd.

2. Zaštita privatnog i porodičnog života

57. Može se pokazati da su anonimnost i zaštita podataka o ličnosti u odnosu na medije masovnog informisanja neophodni za dijete, kao što je to propisano i putem nekoliko instrumenata. U tom smislu, trebalo bi posebno ukazati na Konvenciju Vijeća Evrope o zaštiti pojedinca u pogledu automatske obrade podataka o ličnosti (ETS br. 108.), koja sadrži spisak zajednički prihvaćenih standarda prije svega u vezi s prikupljanjem i obradom podataka i kvalitetom tih podataka. Kao i kada je riječ o Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava, i po navedenoj konvenciji djeca uživaju sva prava, čak i ako se izričito ne govori o pravima djece. Pored toga, član 6. navedene konvencije predviđa posebne mehanizme zaštite kada je riječ o osjetljivim podacima, kao što su podaci o ličnosti u vezi s krivičnim optužbama. Druge kategorije podataka mogu se unutrašnjim pravom definisati

kao osjetljive ili ih javne vlasti mogu tretirati kao osjetljive radi bolje zaštite privatnosti djece. Kao primjer možemo navesti instrument u kome su navedene sljedeće kategorije: disciplinski postupci, evidentiranje slučajeva nasilja, liječenje (medicinske intervencije) u školi, profesionalna orijentacija, specijalno obrazovanje za lica sa invaliditetom i socijalna pomoć đacima iz siromašnih porodica.

58. U svom Opštem komentaru br. 10. o dječjim pravima u maloljetničkom pravosuđu, Komitet Ujedinjenih nacija o pravima djeteta između ostalog preporučuje da se postupci odvijaju iza zatvorenih vrata, da se čuva tajnost evidentiranih podataka, da se prilikom izricanja presude ne otkriva identitet djeteta itd. Sud prihvata mogućnost suđenja iza zatvorenih vrata onda kada interesi djeteta ili njegove privatnosti to nalažu, a Smjernica br. 9. podsjeća zemlje-članice na tu dobru praksu. To načelo treba, međutim, uskladiti s načelom slobodnog pristupa sudskom postupku, koje postoji u mnogim zemljama-članicama.
59. Drugi mogući načini zaštite privatnosti u medijima između ostalog se odnose na prihvatanje anonimnosti ili pseudonima, korištenje paravana ili prikriivanje glasova, izostavljanje iz svih dokumenata imena i drugih elemenata na osnovu kojih bi se moglo identifikovati dijete, zabranu bilo kakvog vida snimanja (fotografskog, zvučnog ili video-zapisa) itd.
60. Zemlje-članice imaju pozitivne obaveze u tom smislu. Smjernica br. 7. ponovo naglašava da je od presudnog značaja nadzor nad ponašanjem medija, bilo u smislu poštovanja zakonskih propisa ili u smislu poštovanja profesionalnog kodeksa ponašanja, s obzirom na činjenicu da je šteta koju nanese objavljivanje imena i/ili fotografija često nenadoknadiva.
61. Iako načelo nedostupnosti informacija na osnovu kojih bi se ličnost mogla identifikovati u široj javnosti i medijima ostaje rukovodno načelo, mogu postojati i slučajevi kada, u izuzetnim okolnostima, samo dijete može imati koristi ako se predmet objelodani ili čak dobije širok publicitet, na primjer, kada je riječ o otmici djeteta. Isto tako, za samo pitanje o kome je riječ može biti – u nekim slučajevima – korisno izlaganje javnosti kako bi se podstaklo zalaganje za valjano rješavanje problema ili za podizanje nivoa svijesti o tom problemu.
62. Pitanje privatnosti je posebno relevantno u pogledu nekih mjera koje se preduzimaju u namjeri da se suzbije antisocijalno ponašanje djece. Sasvim konkretno, primjena takozvanih rješenja o antisocijalnom ponašanju (ASBO) u Velikoj Britaniji, uključujući politiku „navođenja imena radi sramoćenja” pokazuje da u takvim slučajevima podaci o ličnosti nisu uvijek sačuvani daleko od očiju javnosti. Smjernica br. 10. uvodi striktnu obavezu u tom smislu za sva stručna lica koja rade s djecom, osim tamo gdje postoji opasnost od nanošenja štete djetetu (vidi član 12. Konvencije Vijeća Evrope o zaštiti djece od seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja, CETS br. 201).

U predmetu *B. i P. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, Sud je odlučio da su postupci koji se vode radi određivanja mjesta boravka djece poslije razvoda ili razdvajanja roditelja predstavljaju

najizrazitije primjere predmeta u kojima isključenje javnosti i medija može biti opravdano radi zaštite privatnosti djeteta i drugih stranaka u postupku i radi sprječavanja prejudiciranja interesa pravde.

Osim toga, u predmetu *V. protiv Ujedinjenog Kraljevstva* Sud je saopštio: „Iz ovoga slijedi da je, s obzirom na to da je riječ o mlađem maloljetniku koji je optužen za teško krivično djelo koje privlači visok nivo pažnje medija i veliki javni interes, potrebno organizovati ročište na takav način da se na najmanju moguću mjeru svede osjećaj zastrašenosti i inhibiranosti maloljetnog optuženika.”

U već spomenutim predmetima *V. i T. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, gdje se radilo o krivičnom postupku protiv dvojice dječaka, mlađih maloljetnika, koji su ubili dvogodišnje djetete, Sud je, između ostalog, saopštio: „[...] od suštinskog je značaja da se s djetetom koje je optuženo za krivično djelo postupa na način koji uzima u obzir njegov uzrast, nivo zrelosti i intelektualne i emocionalne sposobnosti, kao i da se preduzmu koraci koji će podstaći njegovu sposobnost razumijevanja i učestvovanja u postupku.” Osim toga, „iz ovoga slijedi da je, s obzirom na to da je riječ o mlađem maloljetniku koji je optužen za teško krivično djelo koje privlači visok nivo pažnje medija i veliki javni interes, potrebno organizovati ročište na takav način da se na najmanju moguću mjeru svede osjećaj zastrašenosti i inhibiranosti maloljetnog optuženika.”

3. Bezbjednost (posebne preventivne mjere)

63. Kada je riječ o djeci koja su žrtve krivičnih djela, ove smjernice su inspirisane načelima Smjernica Ujedinjenih nacija za pravosuđe u stvarima u kojima su djeca žrtve i svjedoci krivičnih djela, i Konvencije o zaštiti djece od seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja, koja poziva na to da se sigurnost djece, njihovih porodica i svjedoka koji svjedoče u njihovo ime osigura od zastrašivanja, odmazde i ponovljene viktimizacije.
64. Smjernica br. 11 podsjeća na to da djeca, posebno ona ranjiva, treba da budu zaštićena od nanošenja štete, kakav god oblik to može da ima. Ta smjernica je inspirisana mnogim postojećim odredbama u tom smislu.
65. Posebna provjera zaposlenih u dječjim službama ili službama za zaštitu djece, kakva je preporučena Smjernicom br. 12, već je uvedena u mnogim zemljama-članicama; to obuhvata provjeru krivične evidencije i preduzimanje prethodnih mjera u slučaju da je lice navodno već počinilo krivična djela protiv djece. Očigledno je da se prilikom preduzimanja takvih mjera moraju poštovati pretpostavka nevinosti i nezavisnost pravosuđa.
66. 66. Smjernica br. 13. podsjeća na osnovno načelo po kome postoji posebna potreba za

zaštitom onda kada je navodni počinitelj jedan od roditelja, neki drugi član porodice ili staratelj.

4. Obuka stručnih lica

67. Obuka iz oblasti komunikacionih vještina, upotrebe jezika primjerenog djetetu i produbljenja poznavanja dječje psihologije neophodna je za sva stručna lica koja rade s djecom (policajce, advokate, sudije, posrednike, socijalne radnike i druge stručnjake) kao što je to predviđeno Smjernicom br. 14. Međutim, samo malobrojni među njima stvarno poznaju dječja prava i procesna pitanja u tom kontekstu.
68. Dječja prava mogu i treba da budu dio nastavnog plana i programa u školama i u posebnim oblastima višeg i visokog obrazovanja (pravo, psihologija, socijalni rad, policijska obuka itd.). To bi trebalo da obuhvati specifičnosti dječjih prava i zakonodavstva u čijem su težištu pitanja vezana za djecu, kao što su porodično pravo, maloljetničko pravosuđe, azilantsko i imigraciono pravo itd. Smjernicama se podstiču zemlje-članice da organizuju konkretne kurseve za obuku.
69. Na već pomenutoj konferenciji u Toledu (vidi stav 6, gore) donesen je sljedeći zaključak: „Sva stručna lica – prije svega sudije, psiholozi i pravnici – koji u pravosuđu stupaju u kontakt s djecom i rade s njima treba da dobiju odgovarajuće informacije koje će im omogućiti podizanje nivoa svijesti i obuku o primjerenim tehnikama vođenja razgovora s djecom”.

Ima već nekoliko godina kako Flamanska advokatska komora i njena Komisija za pravnike specijalizovane za maloljetničko pravosuđe nudi svojim članovima dvogodišnji kurs iz oblasti prava djeteta. Pravne informacije su tu dopunjene osnovnom obukom iz oblasti dječje psihologije i razvoja i praktičnom obukom iz takvih oblasti kao što je komuniciranje s djecom. Prisustvovanje svim modulima je obavezno da bi se na kraju mogao dobiti sertifikat „pravnik specijalizovanog za rad s maloljetnicima”. Tokom 2010. obučeno je oko 400 pravnik za rad s djecom i omladinom.

5. Multidisciplinarni pristup

70. Tekst Smjernica u cjelini, a prije svega smjernica br. 16–18, podstiče zemlje-članice da osnaže interdisciplinarni pristup u radu s djecom.
71. U slučajevima u koje su uključena djeca, sudije i druga stručna lica treba da koriste podršku i savjete stručnjaka iz različitih oblasti kada donose odluke koje će neposredno ili posredno uticati na sadašnje ili buduće blagostanje djeteta, na primjer onda kada procjenjuju najbolje interese djeteta ili moguće štetne posljedice postupka po dijete itd.
72. Posebno je potreban multidisciplinarni pristup djeci koja dođu u sukob sa zakonom. Postojeće i rastuće razumijevanje dječje psihologije, potreba, ponašanja i razvoja nije

uvijek u dovoljnoj mjeri dostupno stručnjacima koji su uključeni u razne oblasti policijskih aktivnosti.

Na Islandu, u Norveškoj i Švedskoj problem predmeta zlostavljanja i nasilja može se rješavati u takozvanim „dječjim kućama”. Stručna lica iz socijalnih službi, specijalisti forenzičke medicine, pedijatri, policajci i tužiocci rade zajedno, saradujući prvenstveno u početnim fazama istrage koju vode policija i socijalne službe. Oni organizuju i povjeravaju razne zadatke koje treba obaviti. Razgovori s djecom obavljaju se u tim kućama, uz mogućnost da neko treće lice sluša takav razgovor pomoću video linka u susjednoj prostoriji. Također postoje i posebne prostorije za obavljanje ljekarskih pregleda i za psihološko savjetovanje.

6. Lišenje slobode

73. Posebnu pažnju treba obratiti načinu na koji se postupa prema pritvorenoj djeci, s obzirom na njima prirodenu ranjivost. Praktične mjere za pritvaranje djece preporučene su u mnogim instrumentima Vijeća Evrope, na primjer u Preporuci CM/Rec(2008)11 o Evropskim pravilima za maloljetne počinioce krivičnih djela koja podliježu sankcijama ili mjerama, ili u standardima Evropskog komiteta za sprječavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT). Kao što je ukazano u prethodnom instrumentu, moraju se uložiti posebni naponi da bi se izbjegao istražni pritvor. Međunarodni organi koji se bave zaštitom dječjih prava veoma su kritički nastrojeni prema primjeni istražnog pritvora i nastoje da pronađu načine da se on svede na najmanju mjeru. Međutim, istražni ili pretpretresni pritvor u nekim slučajevima i dalje može biti neophodan, na primjer radi toga da bi se izbjegla opasnost od uticaja na svjedoke, mijenjanja dokaznog materijala ili onda kada postoji opasnost od bjekstva ili dogovora (sa ostalim optuženima) itd.
74. Pošto već postoje mnogobrojni standardi o pravima maloljetnih lica lišenih slobode, nema potrebe da to bude ponavljano u ovim smjernicama. Osnovno načelo jeste da ne treba ograničiti nijedno drugo ljudsko pravo djeteta osim prava na slobodu, što je posljedica lišenja slobode. Kako je jasno navedeno u smjernicama br. 19. i 20, pravni lijekovi koji podrazumijevaju lišenje slobode, u kakvom god da je obliku ono primijenjeno, treba u najvećoj mogućoj mjeri da budu izbjegnuti i mogu predstavljati samo krajnju mjeru, koja se koristi za najkraći mogući rok i koja je ograničena na teške slučajeve. To je životno značajna pravna obaveza. Pored toga, općepoznato je da pritvor ne smanjuje opasnost od povrata u izvršenju krivičnih djela.
75. Kao što je već ukazano, odjeljci o lišenju slobode i policiji ne pretenduju na to da sadrže iscrpan spisak svih prava i zaštitnih mehanizama, već predstavljaju samo onaj apsolutni minimum prava koja djeca treba da uživaju. U tom smislu treba tumačiti smjernicu br. 21.
76. Pitanja o tome da li djeca treba da budu pritvorena s punoljetnim licima nije nimalo novo. U nekim slučajevima, kao što su oni u kojima se radi o sasvim maloj djeci, može biti u

njihovom najboljem interesu da ne budu odvojena od pritvorenog roditelja, što važi i za slučajeve djece pritvorenih imigranata koja ne treba da budu odvojena od porodice. Nekoliko zemalja-članica Vijeća Evrope veruje u to da u velikim rijetko naseljenim oblastima, izuzetno može biti u najboljem interesu djeteta da bude pritvoreno u objektu za punoljetna lica (čime se olakšavaju posjete roditelja koji mogu stanovati i nekoliko stotina kilometara daleko, na primjer). Međutim, u takvim slučajevima potrebna je izuzetna budnost zatvorske uprave da bi se spriječilo da odrasla lica zlostavljaju djecu.

77. Međutim, Komitet Ujedinjenih nacija za prava djeteta zauzeo je veoma jasan stav o tom pitanju, na osnovu člana 37.c, Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima djeteta. U gore spomenutoj preporuci CM/Rec(2008)11 također se navodi da maloljetnici ne treba da budu pritvoreni u ustanovama za odrasle, već u ustanovama koje su posebno projektovane i organizovane za njih.
78. Na nekoliko mjesta ukazuje se na to da se Smjernice primjenjuju na djecu koja traže azil, kao i da posebnu pažnju treba posvetiti toj naročito ranjivoj grupi; maloljetnici bez pratnje odraslih, svejedno da li jesu ili nisu azilanti, ne treba da budu lišeni slobode isključivo zbog toga što nemaju boravišni status (smjernica br. 22).

U predmetu *Guveč protiv Turske*, Sud je ponovo istakao svoje komentare o prekomjerno dugim rokovima pritvora. Sud je izričito naveo sljedeće: „Barem u tri presude koje se odnose na Tursku, ovaj sud je izrazio svoje sumnje i nedoumice u pogledu prakse pritvaranja djece i njihovog zadržavanja u istražnom pritvoru (vidi *Seldžuk protiv Turske*, br. 21768/02, stav 35, od 10. januara 2006; *Košti i ostali protiv Turske*, br. 74321/01, stav 30, 3. maj 2007; već spomenuti predmet *Nart protiv Turske*, stav 34) i ustanovio je da se tu radi o kršenju člana 5. stav 3. Konvencije i to u znatno kraćim periodima od onoga tokom kojeg je podnosilac predstavke u ovom predmetu bio pritvoren. Na primjer, u predmetu *Seldžuk protiv Turske* podnosilac predstavke je u pretpretresnom pritvoru proveo oko četiri mjeseca kada mu je bilo 16 godina, dok je podnosilac predstavke u predmetu *Nart protiv Turske* proveo 48 dana u pritvoru kada mu je bilo 17 godina. U ovom predmetu podnosilac predstavke je pritvoren u uzrastu od 15 godina i držan je u pretpretresnom pritvoru tokom nešto više od četiri i po godine. U svjetlu svega iznijetog, Sud smatra da je dužina pretpretresnog pritvora ovog podnosioca predstavke bila prekomjerna i da je time prekršen član 5. stav 3. Konvencije.”

B. Pravosuđe po mjeri djeteta

79. Pitanje minimalnog uzrasta za krivičnu odgovornost veoma je složeno ali i važno pitanje. Taj uzrast se među zemljama-članicama Vijeća Evrope kreće u širokom dijapazonu od svega osam godina do punoljetstva. Tekst Smjernice br. 23. inspirisan je Preporukom CM/Rec(2008)11 Komiteta ministara zemljama-članicama o Evropskim pravilima za maloljetne počinioc djela koja podliježu sankcijama ili mjerama. Konvencija Ujedinjenih

nacija o pravima djeteta ne propisuje uzrast, ali se u Opštem komentaru br. 10. o pravima djece u maloljetničkom pravosuđu zemljama-članicama daje savjet da minimalni uzrast ne odrede na pretjerano niskom nivou. Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za maloljetničko pravosuđe sadrže sličnu poruku. Evropska mreža ombudsmena za prava djeteta (European Network of Children's Ombudspersons - ENOC) zalaže se za to da se taj uzrast poveća na 18 godina i preporučuje razvoj i razradu inovativnih sistema koji bi se bavili svim počiniocima krivičnih djela mlađim od uzrasta punoljetstva istinski se usredsređujući na njihovo (re)obrazovanje, reintegraciju i rehabilitaciju.

80. U cjelini gledano, trebalo bi podsticati i primjenjivati preventivni i reintegrativni pristup kada je riječ o pitanjima maloljetničkog pravosuđa. Krivičnopravni sistem ne treba automatski da se aktivira ukoliko djeca počine neko lakše krivično djelo, jer u takvoj situaciji veći uspjeh može da se postigne konstruktivnijim i izrazitije obrazovnim i vaspitnim mjerama. Osim toga, zemlje-članice treba da reaguju na počinjena djela srazmjerno, ali ne samo srazmjerno okolnostima i težini počinjenog djela, već i srazmjerno uzrastu, srazmjerno manjoj subjektivnoj odgovornosti, srazmjerno potrebama djeteta i potrebama društva.
81. Smjernice 24-26 podsjećaju na to da je u nekoliko zemalja-članica pažnja usredsrijeđena na vansudsko rješavanje sporova, između ostalog i kroz porodično posredovanje, alternativne metode odlučivanja i restorativnu pravdu. To je pozitivan razvoj događaja i zemlje-članice se na ovaj način podstiču da osiguraju da djeca imaju koristi od svih tih postupaka, pod uslovom da se takvi postupci ne koriste kao prepreka koja spriječava pristup djece pravdi.
82. Takva praksa već postoji u mnogim zemljama-članicama Vijeća Evrope i može se odnositi na postupanje prije, za vrijeme i poslije sudskog postupka. Posebno je relevantna upravo u oblasti maloljetničkog pravosuđa. Ove smjernice ne daju prioritet nekoj posebnoj vansudskoj alternativni, već treba da budu primjenjivane i u okvirima svih takvih alternativa, posebno kada je riječ o porodičnim sukobima koji nikada ne obuhvataju isključivo pravna pitanja. Zakoni u toj oblasti imaju izvjesna ograničenja i, dugoročno gledano, mogu imati i štetne posljedice. Aranžmani koji se postignu kroz posredovanje pokazuju se kao rješenja koja se u praksi u većoj mjeri poštuju, zato što su svi učesnici u sporu tu aktivno umiješani. I djeca mogu biti u poziciji da u takvim aranžmanima imaju određenu ulogu. Obavezno upućivanje sukobljenih strana na usluge posredovanja, prije sudskog postupka, također je rješenje koje bi valjalo razmotriti: to ne znači da se ljudi primoravaju na posredovanje (što bi bilo suprotno cjelokupnoj ideji posredovanja), već da se svakome pruža prilika da bude svjestan postojanja takve mogućnosti.
83. Iako postoji određena doza uvjerenja da djecu treba držati podalje od sudova, kad god je i gdje god je to moguće, sudski postupak nije nužno gori od vansudske alternative, dokle god se odvija u skladu sa načelima pravosuđa po mjeri djeteta. Kao i sudski postupak, tako i alternative tom postupku mogu sadržavati opasnosti po prava djeteta, kao što je rizik od nižeg stepena poštovanja osnovnih načela kakvo predstavlja pretpostavka nevinosti ili pravo na odbranu uz pomoć advokata, itd. Iz tih razloga, prilikom svakog izbora rješenja treba

prije svega sagledati ono što su izražene karakteristike datog sistema.

84. U Opštem komentaru br. 12, Komitet Ujedinjenih nacija za prava djeteta preporučuje da, „U slučaju izbora alternativnog rješenja, uključujući posredovanje, dijete mora imati priliku da slobodno i dobrovoljno iznese svoj pristanak, kao što mora imati priliku da dobije pravni i svaki drugi savjet i pomoć prilikom određivanja pogodnosti i poželjnosti ponuđenog alternativnog rješenja.” Međutim, Smjernica br. 26. zahtijeva da se djeci jamče odgovarajući nivoi mehanizama zaštite i u sudskom i u vansudskom postupku.
85. Ako bismo željeli da sve ovo rezimiramo, kazali bismo da tekst smjernica podstiče pristup nacionalnim sudovima za djecu kao nosioce prava, u skladu sa sudskom praksom Suda u Strazburu, kome djeca mogu da pristupe ukoliko to žele. Međutim, takav pristup je uravnotežen i usklađen s alternativama sudskom postupku.

U kantonu Fribur u Švajcarskoj napravljen je plan i program posredovanja koji se primjenjuje u slučaju djece koja dođu u sukob sa zakonom. Nastojeći da uspostavi ravnotežu između restorativne i retributivne pravde, posredovanje sagledava prava i interese i žrtve i počinioca. U slučajevima u kojima su zadovoljeni određeni kriterijumi, sudija može da ustupi predmet medijatoru. Dok je medijator zadužen za sam postupak posredovanja, sudija ostaje zadužen za krivični predmet. Bez obzira na to da li se postigne ili se ne postigne saglasnost među strankama, ishod posredovanja se prenosi sudiji, koji onda može da proglasi sporazum (u pismenoj formi) ili pak da nastavi postupak, ukoliko nije postignuta saglasnost.

U Norveškoj parovi koji podnesu zahtjev za razvod, a imaju djecu mlađu od 16 godina moraju prvo da se podvrgnu posredovanju, prije no što budu mogli da pokrenu sudski postupak. Svrha ovog rješenja jeste da se pomogne roditeljima da postignu dogovor kojim će se sporazumjeti o tome gdje djeca treba da žive, o tome kako će biti raspoređene roditeljske odgovornosti i koja su prava posjećivanja i da obezbijede da uvijek budu uzeti u obzir najbolji interesi djeteta.

C. Djeca i policija

86. Policija, također, treba da primjenjuje smjernice o pravosuđu po mjeri djeteta. To važi za sve situacije u kojima djeca mogu stupiti u kontakt sa policijom i posebno je, kako je to i naznačeno u Smjernici br. 27, važno kada je riječ o naročito ranjivoj djeci.
87. Očigledno je da stav koji je po mjeri djeteta treba primijeniti i u potencijalno riskantnim situacijama, kao što je ona u kojoj mora da dođe do hapšenja ili saslušavanja djeteta, što je obuhvaćeno Smjernicama br. 28. i 29. Osim u izuzetnim okolnostima, roditelja treba bez odlaganja obavijestiti o hapšenju njihovog djeteta, a dijete uvijek treba da ima mogućnost

pristupa advokatu ili kakvom drugom entitetu koji je, u skladu s unutrašnjim pravom, zadužen za zaštitu prava djeteta, kao i pravo da obavijesti roditelje ili osobu u koju imaju povjerenje. Kontakt sa službama za zaštitu djece i omladine treba da im bude omogućen od samog trenutka hapšenja. Samo ako roditelji nisu u mogućnosti da prisustvuju trebalo bi stupiti u kontakt sa drugim licem u koje dijete ima povjerenje (na primjer, sa babom ili dedom).

88. Evropski komitet za sprječavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT) razradio je čitav niz standarda koji se primjenjuju na policijsko pritvaranje djece. Pored toga, u svojim komentarima o nacrtu evropskih pravila za maloljetne počinioce krivičnih djela, CPT je istakao da ta pravila treba izričito da propišu da se od djece koju policija pritvori ne smije tražiti da daju bilo kakvu izjavu ili da potpišu bilo kakav dokument u vezi sa krivičnim djelom za koje su osumnjičena bez prisustva advokata ili nekog lica u koje oni imaju povjerenja i koje bi moglo da im pomogne. Ti standardi su podržani Smjernicom br. 30. Bilo bi korisno da države razmotre mogućnost uvođenja specijalnih policijskih jedinica koje bi bile posebno obučene za obavljanje ovih zadataka.

U predmetu *Okali protiv Turske (Okkali)*, Sud je razmatrao slučaj dvanaestogodišnjeg dječaka koga je uhapsila policija, a on je tvrdio da je pritom bio zlostavljan. Sud je stao na stanovište da je dječak trebalo da uživa veću zaštitu kao maloljetnik, te da su vlasti propustile da uzmu u obzir njegovu posebnu ranjivost. Sud je dodao da u ovakvim slučajevima treba odrediti advokata koji će pomoći djetetu, kao i da roditelje (ili pravne zastupnike) treba obavijestiti o pritvaranju.

U predmetu *Salduz protiv Turske*, Sud je stao na stanovište da je bio prekršen član 6. stav 1. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava zato što sedamnaestogodišnji osumnjičeni nije imao pristup advokatu tokom pet dana koliko je proveo u policijskom pritvoru. Sud je zaključio da: „kako bi pravo na pravično suđenje prema članu 6. stav 1. ostalo u dovoljnoj mjeri 'praktično i djelotvorno' treba, po pravilu, da bude omogućen pristup advokatu, od prvog trenutka policijskog ispitivanja osumnjičenog [...]”. Sud je, takođe, primijetio da je jedan od specifičnih elemenata ovog predmeta bio uzrast podnosioca predstavke. Imajući na umu značajan broj relevantnih međunarodnopravnih instrumenata u vezi sa pravnom pomoći koja se pruža maloljetnicima u policijskom pritvoru, Sud je naglasio temeljni značaj omogućavanja pristupa advokatu onda kada je lice koje se nalazi u policijskom pritvoru maloljetno.

D. Pravosuđe po mjeri djeteta za vrijeme sudskog postupka

89. Ovi elementi pravosuđa po mjeri djeteta treba da budu primijenjeni u svim postupcima:

parničnom, krivičnom i upravnom postupku.

1. Pristup sudu i sudskom postupku

90. Iako se djeca u pravnom smislu smatraju nosiocima prava, kako je to propisano Smjernicom br. 34, ona često nisu u stanju da ih djelotvorno ostvaruju. Parlamentarna skupština Vijeća Evrope je 1990. godine u svojoj Preporuci 1121(1990) o pravima djece posebno naglasila da „djeca imaju prava koja mogu nezavisno da uživaju čak i u suočenosti sa protivljenjem odraslih.” Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima djeteta sadrži izvjesno pravo inicijative za dijete u smislu pokretanja postupka pred sudom u svome članu 37.d, gdje se navodi da dijete može osporiti zakonitost svog lišenja slobode. Danas postoji snažna podrška za uspostavljanje žalbenog postupka na osnovu ove Konvencije. Možemo se nadati da će ovo pružiti djeci istu onu vrstu pravnih lijekova za borbu protiv povrede njihovih prava kakvi postoje za punoljetna lica shodno nekoliko drugih univerzalnih konvencija za zaštitu ljudskih prava.
91. U istom kontekstu, Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava pruža „svakome” čija su ljudska prava povrijeđena pravo na „djelotvorni pravni lijek pred nacionalnim vlastima”. Ova formulacija očigledno obuhvata i djecu. Rezultat je to da djeca mogu iznijeti svoj slučaj pred Sud, ali često nemaju pravo da pokrenu sudski postupak shodno domaćem zakonodavstvu.
92. S obzirom na činjenicu da je glavnina zakona o pravnoj nemogućnosti djece (da pokrenu postupak) donijeta u svrhu zaštite djece, ipak je od presudnog značaja da se ovaj nedostatak pravnog kapaciteta ne koristi protiv njih onda kada su njihova prava povrijeđena, ili kada niko drugi ne brani ta prava.
93. Preporuka br. 34. također preporučuje da zemlje-članice svojim unutrašnjim zakonodavstvom olakšaju, gdje je to primjereno, pristup sudu djeci koja u dovoljnoj mjeri razumiju svoja prava. Također se preporučuje primjena pravnih lijekova za zaštitu tih prava, pošto dijete prethodno dobije odgovarajući pravni savjet.
94. Mora se posvetiti i pažnja čvrstoj vezi između pitanja pristupa pravdi, valjanog pravnog savjetovanja (usluge advokata) i prava na izražavanje mišljenja u sudskom postupku. Nije cilj ovih smjernica da ohrabre djecu da se obraćaju sudovima bez očiglednih razloga ili bez pravnog osnova. Podrazumijeva se da djeca, baš kao i odrasli, treba da imaju čvrst pravni osnov da bi pokrenula neki postupak pred sudom. Ako su prava djeteta povrijeđena ili ako postoji potreba za odbranom tih prava, a pravni zastupnik to ne čini u ime djeteta, onda treba da postoji mogućnost da sudska vlast preispita taj predmet. Kada je riječ o djeci, pristup sudu može biti potreban i u onim slučajevima gdje može da se javi sukob interesa između djeteta i pravnog zastupnika.
95. Pristup sudu može biti zasnovan na određenoj starosnoj granici i na predstavi o određenom stepenu rasuđivanja, zrelosti ili nivou razumijevanja. I jedan i drugi sistem imaju i pozitivne i negativne strane. Jasna starosna granica ima prednost objektivnosti za svu djecu i ona

jamči pravnu sigurnost. Međutim, ako se djeci omogućí pristup sudu na osnovu individualnog nivoa rasuđivanja, time se daje mogućnost za prilagođavanje svakom pojedinačnom djetetu, u zavisnosti od njegovog nivoa zrelosti. Taj sistem može sadržati određene rizike zbog širokog polja slobodne procjene koje se prepušta sudiji koji u datom slučaju odlučuje. Treća mogućnost bila bi kombinacija oba navedena pristupa: utvrđivanje starosne granice uz mogućnost da dijete koje još nije doseglo tu granicu to ospori. To, međutim, može otvoriti dodatni problem da se teret dokazivanja sposobnosti rasuđivanja prebacuje na dijete.

96. U ovim smjernicama nema starosne granice, budući da se smatra da je ona isuviše rigidna i proizvoljna i da njene posljedice mogu biti istinski nepravilne. Ona također ne može u potpunosti uzeti u obzir svu raznovrsnost sposobnosti i nivoa razumijevanja među djecom, vršnjacima. Sve se to može u velikoj mjeri razlikovati u zavisnosti od razvojnih sposobnosti svakog pojedinačnog djeteta, njegovih životnih iskustava, kognitivnih sposobnosti i drugih vještina. Neki petnaestogodišnjak može biti nezreliji od dvanaestogodišnjaka, a u isto vrijeme sasvim mala djeca mogu biti dovoljno inteligentna da ocijene i spoznaju sopstvenu situaciju, odnosno položaj. Sposobnost, zrelost i nivo razumijevanja mnogo su reprezentativniji kada je riječ o stvarnim kapacitetima nekog djeteta nego što je reprezentativan njegov uzrast.
97. Uprkos tome što se priznaje da su sva djeca, bez obzira na svoj uzrast ili (mentalni) kapacitet, nosioci prava, činjenica je da je uzrast u praksi veoma krupno pitanje, budući da sasvim mala djeca, ili djeca sa određenim invaliditetom nisu kadra da samostalno djelotvorno zaštite svoja prava. Stoga zemlje-članice treba da osnuju mehanizme u kojima će odrasli koji su za to imenovani biti kadri da postupaju u ime djeteta: to mogu biti roditelji, advokati ili kakve druge ustanove ili entiteti koji su, u skladu s unutrašnjim pravom, odgovorni za odbranu prava djeteta. Ta lica ili ustanove ne treba da se uključe ili da budu priznati tek onda kada su postupci već u toku, već, također, treba da imaju ovlaštenje da aktivno pokreću postupke kad god je neko pravo djeteta ugroženo ili kada postoji opasnost da bude ugroženo.
98. U Smjernici br. 35. preporučuje se da zemlje-članice uklone sve prepreke za pristup djece sudu. Tu se navode primjeri kao što su troškovi postupka i odsustvo advokata, ali se preporučuje da se uklone i ostale prepreke. Te prepreke mogu biti različite po svojoj prirodi. U slučaju mogućeg sukoba interesa između djece i njihovih roditelja, treba izbjeći zahtjev za roditeljski pristanak koji se inače postavlja. Treba razraditi takav sistem u kome neopravdano uskraćivanje roditeljskog pristanka ne može spriječiti dijete da se obrati pravosudnim organima. Druge prepreke kada je riječ o pristupu pravdi mogu biti finansijske ili psihološke prirode (vidi pitanje pravne pomoći). Procesni zahtjevi treba da budu što je moguće više ograničeni.
99. U nekim slučajevima, dijete ne može osporiti izvjesne postupke ili odluke preduzete ili donijete u njegovom djetinjstvu, zbog određene traume koju je pretrpjelo, kao što je to, na primjer, slučaj u vezi sa seksualnim zlostavljanjem ili izuzetno konfliktnim porodičnim problemima.
100. U takvim slučajevima, Smjernica br. 36. preporučuje da se pristup sudu omogućí onda kada

dijete dosegne uzrast punoljetstva. Zato se podstiču zemlje-članice da preispitaju rokove zastarijevanja u svom unutrašnjem pravu. Kao koristan podsticaj u tom smislu može poslužiti Konvencija Vijeća Evrope o zaštiti djece od seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja (CETS br. 201).

U predmetu *Stabings i ostali protiv Ujedinjenog Kraljevstva (Stubings)* Sud je stao na stanište da je „posljednjih godina došlo do razvoja svijesti o problemima koji se otvaraju usljed zlostavljanja djece i psihološkog dejstva koje to ima na žrtve, pa se postavlja pitanje da li je moguće da se rokovi zastare za pokretanje postupaka u zemljama-članicama Vijeća Evrope izmijene kako bi se u bliskoj budućnosti uzela u obzir i ova grupa mogućih podnosilaca tužbi.”

2. Pravno zastupanje i odbrana

101. Kako bi djeca imala pristup pravosuđu koje je istinski po mjeri djeteta, zemlje-članice treba da im olakšaju pristup advokatu ili nekoj drugoj ustanovi ili entitetu koji je, prema unutrašnjem pravu, zadužen za odbranu prava djece, kako bi bila zastupljena i branjena u vlastito ime kad god postoji, ili bi mogao da postoji, sukob interesa između djeteta i roditelja ili drugih strana u postupku. To je glavna poruka Smjernice br. 37. Evropska konvencija o ostvarivanju dječjih prava (ETS br. 160) koja propisuje sljedeće: „Stranke će razmotriti mogućnost dodjeljivanja djeci dodatnih procesnih prava u odnosu na postupke pred sudskim organima koji ih se tiču, a prije svega [...] posebnog zastupnika, [...] advokata”.
102. U Smjernici br. 38. preporučuje se da se djeci omogući pristup besplatnoj pravnoj pomoći. To ne mora nužno zahtijevati potpuno zaseban sistem pravne pomoći. Pravna pomoć može biti pružena na isti način na koji se pruža odraslima, ili pod nešto blažim uslovima, i može zavisiti od finansijskih prilika nosioca roditeljske odgovornosti ili samog djeteta. U svakom slučaju, sistem pravne pomoći treba da bude djelotvoran u praksi.
103. U Smjernici br. 39. opisuju se profesionalni zahtjevi koji se postavljaju kada je riječ o advokatima koji zastupaju djecu. Također je važno da se advokatski honorar djetetovog advokata ne naplaćuje od roditelja djeteta, ni neposredno ni posredno. Ako advokata plaćaju roditelji, posebno u slučaju sukoba interesa, nema jemstva da će taj advokat moći nezavisno da brani stavove samog djeteta.
104. Preporučuje se sistem advokata koji su specijalizovani za odbranu djece i omladine, uz istovremeno poštivanje slobodnog izbora advokata od strane samog djeteta. Važno je da se precizno razjasni uloga advokata djeteta. Advokat ne mora uvijek da ističe šta je to što on smatra najboljim interesima djeteta (što mora da čini staratelj ili javni pravobranilac), ali je dužan da utvrdi i brani djetetove stavove i mišljenja, kao i kada je riječ o odraslom klijentu. Advokat treba da traži informisani pristanak djeteta na najbolju strategiju koju je moguće koristiti. Ako se advokat ne slaže sa mišljenjem djeteta, on treba da pokuša da

ubijedi dijete, isto onako kao što bi činio sa svakim drugim klijentom.

105. Uloga advokata razlikuje se od uloge staratelja ad litem, koji se spominje u Smjernici br. 42, budući da staratelja ad litem imenuje sud, a ne sam „klijent” kao takav, tako da on treba da pomogne sudu u definisanju onoga što predstavlja najbolji interes djeteta. Međutim, treba izbjeći da se u jednoj istoj ličnosti spajaju funkcija advokata i staratelja ad litem, zbog toga što bi tu mogao iskrsnuti sukob interesa. Nadležni organ vlasti treba u izvjesnim slučajevima da imenuje ili staratelja ad litem ili nekog drugog nezavisnog predstavnika koji će predstavljati, odnosno zastupati stavove djeteta. To se može učiniti na zahtjev samog djeteta ili neke druge relevantne stranke.

U Gruziji se pravo na pravnu pomoć za lica mlađa od 18 godina u krivičnim predmetima odobrava *ex officio*, budući da se ta kategorija lica smatra „društveno osjetljivom”. Za tu djecu ne postavlja se nijedan drugi uslov da bi mogla da koriste tu uslugu.

3. Pravo djeteta da se čuje njegov glas i da izrazi svoje stavove

106. Opšti komentar br. 12 Komiteta Ujedinjenih nacija za prava djeteta tumači pravo djeteta da se čuje njegov glas, što je jedno od četiri rukovodna načela Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima djeteta, koristeći formulaciju „će osigurati” što je pravni izraz koji ima posebnu snagu i ne ostavlja nikakav prostor za postupanje država-članica po njihovom vlastitom nahodjenju. Ovaj komentar dodatno razrađuje činjenicu da se samo na osnovu uzrasta ne može odrediti značaj djetetovih stavova. U svom Opštem komentaru br. 5, Komitet s pravom primjećuje da je „ponašanje kojim se samo ostavlja utisak da se djeca slušaju relativno spokojno i ne donosi izazove; ako se, međutim, dječijim stavovima zaista pripiše odgovarajuća težina, za to je potrebna stvarna promjena.”
107. Član 3. Evropske konvencije o ostvarivanju dječjih prava (ETS br. 160) kombinuje pravo djeteta da se čuje njegov glas sa njegovim pravom da bude informisano: u sudskim postupcima, djeca treba da dobiju sve relevantne informacije, treba da budu konsultovana i da izraze svoja mišljenja, kao i da budu obaviještena o mogućim posljedicama počinjanja tim stavovima i o mogućim posljedicama svake odluke.
108. U ovim smjernicama spominju se takvi pojmovi kao što su „uzrast i zrelost” i „dovoljno razumijevanje” što podrazumijeva određeni nivo razumijevanja, odnosno poimanja, ali ipak ne ide toliko daleko da od djeteta zahtijeva cjelovito i sveobuhvatno znanje o svim aspektima pitanja o kojem je riječ. Djeca imaju pravo da svoje stavove iznose slobodno, bez ikakvog pritiska i bez manipulisanja.
109. Smjernice Ujedinjenih nacija o pravosuđu u stvarima u kojima su djeca žrtve i svjedoci krivičnih djela koriste formulaciju „osjetljivo za potrebe djeteta” i „pristup koji pravi balans u odnosu na djetetovo pravo na zaštitu i istovremeno uzima u obzir individualne potrebe i stavove djeteta”.

110. Zahtjevi treba da budu jasno formulisani kako bi se obezbijedila pravna jednakost i jednakost pred zakonom sve djece. Bez obzira na uzrast, posebno onda kada samo dijete pokrene inicijativu da se čuje njegov glas, treba pretpostaviti postojanje dovoljnog nivoa razumijevanja. Ipak, uzrast i dalje ima važnu ulogu u „odobravanju” djeci njihovog osnovnog prava da se čuje njihov glas u stvarima koje ih se neposredno tiču (Smjernica br. 45). Međutim, mora se naglasiti da je u nekim okolnostima dužnost djeteta da se njegov glas čuje (to jest, da iznese iskaz kao svjedok).
111. Djeca treba tačno da znaju kakve su moguće posljedice koje bi mogle nastati u skladu sa njihovim iznesenim mišljenjem i kakve mogu biti posljedice iskaza koji ona budu dala. Sudija ne treba da odbije da sasluša dijete, a da zato ne navede valjane razloge, osim u slučaju da je to u najboljem interesu samog djeteta (Smjernica br. 47). Djeca treba da budu jasno obaviještena da ako ih sudija sasluša to ne znači da oni „pobjeđuju” u sudskom postupku. Radi sticanja ili pridobijanja povjerenja i poštovanja za datu presudu, djetetov advokat treba da uloži poseban napor i objasni zbog čega mišljenje djeteta nije prihvaćeno na taj način da je sprovedeno ili zbog čega je donijeta određena odluka, isto onako kao što čini kada je riječ o odraslim klijentima (Smjernica br. 48).
112. Osim toga, djeca imaju pravo da izraze svoje stavove i mišljenja o svakom pitanju ili predmetu u koje su uključeni ili koje se njih neposredno tiče. Djeca treba da budu u stanju da to učine bez obzira na svoj uzrast, i to u bezbjednom okruženju, uz poštovanje njihove ličnosti. Djeca treba da se osjećaju lagodno kada razgovaraju sa sudijom i drugim zvaničnicima. To može zahtijevati od sudije da izbjegne izvjesne formalnosti, kao što je nošenje perike li sudijske odore ili da ne sasluša dijete u samoj sudnici; kao primjer možemo navesti da bi moglo biti od koristi kada bi sudija saslušao dijete u svojim odajama.
113. Važno je da dijete može da govori slobodno i da ga niko ne remeti i ne prekida. To u praksi može da znači da nikom drugom ne treba dopustiti da bude prisutan u prostoriji (na primjer, roditeljima ili navodnom počiniocu krivičnog djela), kao i da se atmosfera ne remeti nepotrebnim prekidima, nedolječnim ponašanjem ili prolaskom ljudi kroz prostoriju, odnosno njihovim ulaženjem u prostoriju i izlaženjem iz nje.
114. Sudije često nisu obučene za komunikaciju sa djecom, a rijetko se događa da se pozivaju specijalizovani stručnjaci koji bi mogli da pomognu sudijama u tom zadatku. Kao što je ovdje već istaknuto (stav 96, gore), čak i mala djeca mogu jasno da izraze svoje stavove, ako im se na pravilan način pomaže i pruža podrška. Sudija i druga stručna lica treba zapravo da nastoje da dođu do vlastitih mišljenja i stavova djeteta i da nastoje da utvrde na koji način dijete sagledava cijeli slučaj.
115. U zavisnosti od želja i interesa djeteta, trebalo bi posvetiti posebnu pažnju i razmišljanje o tome ko će biti taj ko će saslušati dijete, najvjerovatnije sam sudija ili imenovano stručno lice. Nekoj djeci će možda više odgovarati da ih sasluša „stručnjak” koji će potom svoje mišljenje prenijeti sudiji. Druga djeca, međutim, jasno stavljaju do znanja da više vole da razgovaraju sa samim sudijom, jer je on taj koji će donijeti odluku.
116. Iako je tačno da postoji opasnost da se djecom manipuliše kada izražavaju svoje stavove i

kada se sluša njihov glas (može se dogoditi da njima tada manipuliraju jedan roditelj protiv drugoga) treba uložiti sve napore da se ne dozvoli da taj rizik podrije ovo temeljno pravo.

117. Komitet Ujedinjenih nacija za prava djeteta upozorava protiv pristupa koji se svodi samo na ispraznu simboliku i neetičke prakse, i navodi spisak osnovnih zahtjeva za djelotvorno i sadržajno sprovođenje u djelo prava djeteta da se njegov glas čuje. Postupci u kojima djeca iznose svoje iskaze treba da budu transparentni i informativni, dobrovoljni, puni poštovanja, relevantni, organizovani po mjeri djeteta, inkluzivni, treba da ih sprovedu stručno obučena lica, treba da budu bezbedni i da vode računa o svim rizicima i, konačno, treba da budu takvi da se mogu odgovorno kontrolisati.

U jednom predmetu koji se odnosio na usvajanje između dve države, gdje su italijanski usvojitelji usvojili rumunsku djecu (predmet *Pini i ostali protiv Rumunije*), Sud je bio veoma jasan kada je riječ o pravu djece da se čuje njihov glas i da njihovi stavovi budu ozbiljno uzeti u obzir: „Mora se naglasiti da su u ovom slučaju djeca odbacila ideju da se pridruže svojim usvojiteljima u Italiji onog trenutka kada su došla u uzrast za koji se može razumno pretpostaviti da su njihove ličnosti tada već u dovoljnoj mjeri formirane i da su stekli nepohodnu zrelost za izražavanje svog mišljenja o okolini u kojoj žele da odrastaju” „Interesi djece imperativno su nalagali da njihova mišljenja o tom pitanju budu uzeta u obzir onog trenutka kada su djeca dosegla potrebnu zrelost da ta mišljenja iskažu. Neprestano odbijanje djece, otkako su napunila deset godina, da putuju u Italiju i pridruže se svojim usvojiteljima u tom smislu ima određenu težinu.”

U predmetu *Hokanen protiv Finske (Hokkanen)* otac je tražio starateljstvo nad kćerkom koja je godinama živjela sa babom i dedom. Dijete nije željelo da živi sa ocem i Sud se saglasio da je „dijete postalo u dovoljnoj mjeri zrelo da njegovi stavovi budu uzeti u obzir iz čega proizlazi da ne treba postupiti protivno njegovim željama”.

4. Izbjegavanje nepotrebnog odlaganja

118. Predmeti u koje su umiješana djeca treba da budu rješavani ekspeditivno, i može se razmotriti sistem utvrđivanja redoslijeda po kojima se predmeti uzimaju u ispitivanje prema prioritetu. Načelo hitnosti je navedeno u Smjernici br. 50. Treba imati na umu da djeca imaju drugačiji doživljaj vremena u odnosu na onaj koji imaju odrasli, kao i da je element vremena njima veoma važan: na primjer, godina dana trajanja postupka u sporu koji se vodi oko starateljstva može izgledati znatno duže jednom desetogodišnjaku nego jednom odraslom licu. Sudovi bi trebalo da postupaju po pravilima koja će omogućiti da se uspostavi sistem prvenstva kada je riječ o posebno teškim ili hitnim slučajevima, ili onda kada bi, u slučaju da se bez oklijevanja ne preduzme neki korak, mogle biti nanijete nepopravljive

posljedice (Smjernica br. 51. obuhvata porodičnopravne slučajeve).

119. Ostali primjeri ovog načela mogu se naći u relevantnim instrumentima Vijeća Evrope. Jedan od njih zahtijeva da države obezbijede da se istrage i krivični postupci tretiraju kao prioritetni predmeti i da se rješavaju bez ikakvog neopravdanog odlaganja. To je također veoma važno da bi se žrtvama omogućilo da započnu svoj oporavak. Jedan drugi instrument izričito preporučuje da se „obezbijedi da se maloljetnički predmeti brže rješavaju, izbjegavajući nepotrebna odlaganja i kašnjenja, kako bi se osiguralo preduzimanje djelotvornih odgojnih mjera.”
120. Za poštovanje najboljih interesa djeteta može biti potrebna fleksibilnost u ponašanju sudskih vlasti, prilikom sprovođenja određenih odluka, u skladu s unutrašnjim pravom, na šta ukazuje smjernica br. 53.

U dva predmeta protiv Nemačke, Sud je razmatrao element vremena i ustanovio da u predmetima u kojima se radi o odnosu između roditelja i djeteta postoji dužnost da se ispolji posebna budnost i pažnja s obzirom na činjenicu da opasnost od protoka vremena može imati za posljedicu de facto rješenje pitanja, čime može biti nanijeta ozbiljna šteta odnosu djeteta sa jednim roditeljem.

U predmetu *Paulsen-Medalen i Svenson protiv Švedske (Paulsen-Medalen, Svensson)*, Sud je ustanovio da je prekršen član 6. stav 1. zbog toga što vlasti nisu postupale s potrebnom izuzetnom pažnjom i budnošću kada su odlučivale o sporu oko pristupa djetetu.

Izbjegavanje nepotrebno odlaganja veoma je važno i u krivičnim predmetima. U predmetu *Boamar protiv Belgije (Bouamar)*, bila je potrebna izuzetno brza sudska kontrola odluke niže instance u slučaju koji se odnosio na pritvor maloljetnika. Zaključeno je da se neopravdani protok vremena ne može smatrati kompatibilnim sa brzinom koju nalažu uslovi člana 5. stav 4. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava.

5. Organizacija postupka, okruženje po mjeri djeteta i jezik prilagođen djetetu

121. Metodi rada, koji su koncipirani tako da budu po mjeri djeteta, treba da omoguće djeci da se osjećaju sigurnom. Ako djecu prati lice u koje oni mogu da imaju povjerenja, osjećaju se sigurnije i lagodnije tokom postupka. Konvencija Vijeća Evrope o zaštiti djece od seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja (CETS br. 201) propisuje da dijete može biti u pratnji svog zakonitog zastupnika ili odraslog lica po vlastitom izboru, ali da to mora biti neko ko se smatra podobnim. Može se donijeti obrazložena odluka protiv prisustva datog lica u pratnji.

122. Arhitektonsko okruženje može učiniti da se djeca osjećaju veoma nelagodno. Sudski službenici treba da upoznaju djecu, između ostalog, s okruženjem u sudu i da im kažu nešto o identitetu svakog zvaničnika sa kojim će djeca biti u kontaktu (Smjernica br. 55). Sudovi mogu djelovati turobno ili zastrašujuće čak i odraslim licima (Smjernica br. 62). Mada je to teško promijeniti, barem kada je riječ o postojećim sudskim objektima, postoje načini na koje se može poboljšati postupanje prema djeci u tim zgradama u kojima se nalaze sudovi tako što će se sa djecom raditi uz veće vođenje računa o njihovim potrebama i o stvarima na koja su ona posebno osjetljiva.
123. U zgradama u kojima se nalaze sudovi mogu, kad god je to moguće, biti određene posebne prostorije za razgovore s djecom i saslušanje djece, tako što će se uvijek voditi računa o najboljim interesima djeteta. Isto tako kada govorimo o sudskom okruženju po mjeri djeteta to može značiti da službena lica ne nose perike ni sudijske odore ni neke druge uniforme. To se može primijeniti u zavisnosti od uzrasta djeteta ili funkcije zvaničnika o kome je riječ. Shodno okolnostima i stavovima samog djeteta može se ispostaviti da, na primjer, uniforme djetetu omogućavaju da jasno shvati da razgovara sa policajcem a ne sa socijalnim radnikom, što ima određeni značaj. To također može pojačati osjećaj djeteta da nadležne vlasti s pažnjom i ozbiljnošću tretiraju njegov slučaj. Ukratko rečeno, okruženje može biti relativno formalno, ali ponašanje zvaničnika treba da bude u manjoj mjeri formalno i treba, u svakom slučaju, da bude primjereno djetetu.
124. Što je još važnije, pravosuđe primjereno djetetu podrazumijeva i da djeca zaista shvate prirodu i obim odluka koje se donose kao i posljedice tih odluka. Mada se sama presuda i njeno obrazloženje ne mogu uvijek predočiti i objasniti formulacijama koje su po mjeri djeteta, usljed određenih zakonskih zahtjeva koji se postavljaju, sve te odluke treba ipak objasniti djeci; objašnjenje treba da im pruži njihov advokat ili neka druga za to pogodna osoba (roditelj, socijalni radnik itd.).
125. Moguće je osnivati posebne sudove za djecu i omladinu, ili barem takva sudska vijeća. Koliko je god to moguće, ne smije se dozvoliti suđenje djeci pred sudovima za odrasle, prema postupku predviđenom za odrasle i izricanje kazni za odrasle. U skladu sa zahtjevima za specijalizaciju u ovoj oblasti, mogu se osnivati specijalizovana odjeljenja ili jedinice u sklopu policijskih organa (Smjernica br. 63).

Postoji nekoliko predmeta protiv Velike Britanije gdje se radilo o maloljetnim počiniocima (krivičnih djela). Sud je naglasio da treba poduzeti posebne mjere kako bi se modifikovao postupak koji se primjenjuje u sudovima za odrasle radi ublažavanja teškoća koje sobom nosi suđenje odraslima, zbog toga što su ovdje optuženi veoma mladi. Tako, na primjer, pravnici ne bi trebalo da nose perike i odore u sudnici, a maloljetni optuženi ne bi trebalo da sjede u posebnoj, uzdignutoj loži, već bi im trebalo dozvoliti da sjede pored svog pravnog zastupnika ili socijalnog radnika. Ročište bi trebalo organizovati tako da njihov osjećaj zastrašenosti i inhibiranosti bude sveden na najmanju moguću mjeru. Na tragu predmeta

T. i V. protiv Ujedinjenog Kraljevstva za koji je zaključeno da suđenje u prostorijama tipičnim za domaće sudove djeluje zastrašujuće za dijete, sačinjeno je Praktično uputstvo za suđenje djeci i mladima pred sudovima njenog kraljevskog veličanstva. To je učinjeno zato da bi se ubuduće izbjeglo zastrašivanje, poniženje ili duševna patnja djeteta kome se sudi. Elementi ove prakse između ostalog predviđaju sljedeće: mogućnost da dijete posjeti sudnicu prije početka suđenja, da bi se upoznalo sa njom, mogućnost policijske podrške da bi se izbjeglo da štampa zastraši ili zlostavlja dijete, odustajanje od perika i sudijskih odora u sudnici, objašnjenje postupka na način i riječima koje dijete može da razumije, ograničeno prisustvovanje ročištima itd.

Poljsko ministarstvo pravde podstiče i primjenjuje ideju o prostorijama po mjeri djeteta u saradnji sa jednom nevladinom organizacijom. Pritom je osnovni cilj da se zaštite djeca svjedoci i žrtve krivičnih djela, posebno onih krivičnih djela kod kojih se radi o seksualnom nasilju ili nasilju u porodici, tako što će se primijeniti načela obavljanja razgovora s djecom u uslovima koji su njima potpuno primjereni i to tako da taj razgovor vode stručna lica. Postupak je takav da je obezbjeđeno da sa djecom razgovara sudija u prisustvu psihologa. Druga lica koja su u to uključena (tužilac, advokat, optuženi, privatni tužilac) prisutna su u zasebnoj prostoriji i imaju mogućnost da učestvuju u razgovoru zahvaljujući postojanju sistema za komunikaciju između prostorija, dvostranim ogledalima i/ili uređajima za direktan prijenos. Važni detalji koji su predviđeni da bi se djeca osjećala ugodnije između ostalog obuhvataju: zajamčenu privatnost (zvučno nepropusna vrata između prostorije u kojoj se odvija razgovor i svih ostalih prostorija/odaja); prostorije opremljene u skladu s potrebama djece da bi se osigurala njihova fizička i mentalna bezbjednost tokom intervjua; korišćenje neutralnih boja i obloga u prostoriji što omogućuje djeci da tu ugodno provedu vrijeme (predviđene su, između ostalog, dvije veličine stolova i stolica, sofa ili fotelja i mekani tepih); opremljenost materijalima i drugim artiklima koji mogu biti od koristi za prikupljanje informacije od djeteta (olovke u boji, papir, lutke, igračke itd.).

6. Dokazi/iskazi djece

126. Pitanje uzimanja dokaza/iskaza od djece nije ni iz daleka jednostavno. Budući da su standardi u ovoj oblasti rijetki (kao što su Smjernice Ujedinjenih nacija o pravosuđu u stvarima u kojima su djeca žrtve i svjedoci krivičnih djela), osjetila se potreba da se krene u susret rješavanju ovih pitanja, zato što je za vođenje takvih razgovora u kojima treba dobiti iskaz/svjedočenje potrebno postojanje praktičnog vodiča.
127. Kako se navodi u Smjernici br. 64, ovo treba u najvećoj mogućoj mjeri da obavljaju posebno obučena stručna lica. U istom kontekstu, Smjernicom br. 66. preporučuje se da onda kada je potrebno voditi s djetetom više od jednog razgovora, sve njih, ako je moguće, treba da obavi

- isto lice iz razloga konzistentnosti i uzajamnog povjerenja, uz istovremeno naglašavanje da sam broj tih razgovora treba da bude sveden na najmanju moguću mjeru (Smjernica br. 67).
128. Iz očiglednih razloga treba uspostaviti posebne aranžmane za prikupljanje dokaza, posebno od djece-žrtava, i to u najpovoljnijim okolnostima. Treba omogućiti svjedočenje putem audio, video ili televizijskog linka i upravo su to primjeri ovakve dobre prakse; isto važi za davanje iskaza pred stručnjacima prije suđenja, kao i izbjegavanje vizuelnog ili svakog drugog kontakta između žrtve i navodnog počinioca (Smjernica br. 68), ili davanje iskaza bez prisustva navodnog počinioca (Smjernica br. 69). Međutim, u izvjesnim slučajevima, kao što su oni koji se odnose na seksualnu eksploataciju, video-zapisi mogu djelovati traumatično na žrtve. Zato valja ozbiljno uzeti u obzir moguću štetu i sekundarnu viktimizaciju koja bi mogla proisteći iz takvog snimanja, pa se valja pozabaviti mogućom primjenom drugih metoda, kao što je zvučni zapis, da bi se izbjegla ponovna viktimizacija ili sekundarna trauma.
129. Procesni zakoni zemalja-članica u ovom domenu znatno se razlikuju od zemlje do zemlje, tako da u nekim zemljama mogu postojati i manje stroga pravila o svjedočenju djece. U svakom slučaju, zemlje-članice bi trebalo da daju prednost najboljim interesima djeteta u primjeni zakona koji se odnose na svjedočenje. Primjeri u vezi sa Smjernicom br. 70. obuhvataju odsustvo zahtjeva da dijete polaže zakletvu ili daje neku drugu sličnu svečanu izjavu. Te smjernice nemaju za cilj da utiču na jamstva prava na odbranu u različitim pravnim sistemima; međutim, smjernice pozivaju zemlje-članice da, tamo gdje je potrebno, prihvate neke zajedničke elemente pravila o dokazima kako bi se izbjegle dodatne traume za djecu. Na kraju-krajeva uvijek je sudija taj koji će razmotriti ozbiljnost i valjanost svakog svjedočenja ili iskaza.
130. Smjernica br. 70. također ukazuje na to da sva ta prilagođavanja potrebama djece ne treba, sama po sebi, da umanje vrijednost datog iskaza svjedoka. Međutim, treba izbjeći pripremanje djeteta da svjedoči zbog prevelikog rizika od uticaja na dijete. Utvrđivanje protokola razgovora (Smjernica br. 71) ne mora nužno biti zadatak sudija, već prije nacionalnih pravosudnih vlasti.
131. Iako korištenje audio ili video zapisa dječijih iskaza ima izvjesne prednosti, budući da se na taj način izbjegava ponavljanje iskustava koja su često traumatična, neposredno svjedočenje pred sudijom može biti primjerenije za djecu koja nisu žrtve, već navodni počinioci krivičnih djela.
132. Kao što je već ukazano, uzrast ne bi trebalo da predstavlja prepreku za pravo djeteta na cjelovito učešće u pravosudnom procesu. Kako se navodi u Smjernici br. 73, ne može se pretpostaviti da dječji iskazi nisu valjani ili pouzdani samo zbog uzrasta djeteta.
133. Kada djeci treba uzimati iskaz ili pak ona sama izraze želju da svjedoče u porodičnopravnim postupcima, treba posvetiti dužnu pažnju njihovom ranjivom položaju u porodici i posljedicama koje takvo svjedočenje može imati po sadašnje ili buduće porodične odnose. Treba uložiti sve moguće napore da bi se obezbijedilo da dijete bude svjesno posljedica svog svjedočenja i pružiti mu podršku u davanju iskaza na neki od već spomenutih načina.

Sud u Strazburu je priznao specifične odlike postupaka koji se vode u seksualnim deliktima. U predmetu *S. N. protiv Švedske*, Sud je utvrdio sljedeće: „Žrtva često ovakve postupke doživljava kao pravo mučenje, posebno onda kada se nevoljno suoči s optuženim. Takve odlike postupka još su izraženije kada je riječ o predmetu u kome se radi o maloljetniku. Prilikom razmatranja pitanja o tome da li je u takvom postupku optuženi imao pravično suđenje, mora se uzeti u obzir i pravo na poštovanje privatnog života pretpostavljene žrtve. Iz tih razloga Sud prihvata da postoje izvjesne mjere koje u krivičnim postupcima koji se vode zbog seksualnog zlostavljanja mogu biti preduzete radi zaštite žrtve, pod uslovom da te mjere mogu da se pomire sa odgovarajućim i djelotvornim ostvarivanjem prava na odbranu”.

U istom predmetu pažnja je bila posvećena i moguće sugestivnoj prirodi nekih pitanja koja su postavljena. Da bi se izbjegle negativne posljedice takvih pitanja, mogu se angažovati eksperti iz oblasti forenzičke psihologije koji su pohađali posebnu obuku i imaju odgovarajuće znanje.

U predmetu *W. S. protiv Poljske*, Sud je sugerisao koji su to mogući načini za testiranje pouzdanosti malog djeteta koje je žrtva i ukazao je na to da se sve to može postići na način koji je u manjoj mjeri invazivan od neposrednog ispitivanja. Moguće je primijeniti nekoliko sofisticiranih metoda, kao što je saslušanje djeteta u prisustvu psihologa i to tako da se pitanja istovremeno u pismenoj formi daju odbrani, ili tako što će se razgovor voditi u studiju koji bi podnosiocu predstavke ili njegovom advokatu omogućio da budu prisutni preko video linka ili posebno instaliranih jednostranih ogledala.

E. Pravosuđe po mjeri djeteta nakon sudskih postupaka

134. Postoje mnoge mjere koje se mogu poduzeti da bi pravosuđe bilo po mjeri djeteta i poslije sudskih postupaka. To počinje od komunikacije s djetetom i objašnjenja koja mu se tom prilikom daje u vezi s donijetom odlukom ili presudom (Smjernica br. 75). Ta informacija treba da bude dopunjena objašnjenjem mogućih mjera koje se mogu preduzeti, uključujući tu žalbu ili posezanje za nezavisnim apelacionim mehanizmom. Sve to treba da učini zastupnik djeteta, odnosno njegov advokat, staratelj ad litem, ili pravni zastupnik, već u zavisnosti od pravnog sistema. Smjernice br. 75, 77. i 81. odnose se na te zastupnike djece.
135. Smjernicom br. 76. preporučuje se da se bez odlaganja preduzmu koraci kojima će se olakšati izvršenje odluka/presuda koje se odnose na djecu ili neposredno utiču na njih.
136. U mnogim slučajevima, a posebno u parničnim predmetima, presuda ne mora nužno značiti da je postojeći konflikt ili problem riješen jednom za svagda: dobar primjer u tom smislu predstavljaju porodična pitanja, i upravo su njima posvećene smjernice br. 78. i 79. U toj osjetljivoj oblasti treba da postoje jasna pravila o izbjegavanju upotrebe sile, prinude

ili nasilja kod sprovođenja odluka, posebno ukoliko se tu, na primjer, radi o planovima i programima posjeta (roditelja djetetu), kako bi se izbjegla dalja traumatizacija. Zbog toga roditelje treba uputiti na službe za posredovanje ili na neutralne centre za organizovanje roditeljskih posjeta kako bi tamo riješili svoje sporove, umjesto da policija bude ta koja će izvršavati sudske odluke. Jedini izuzetak javlja se onda kada postoji opasnost za blagostanje djeteta. I druge službe, kao što su službe za podršku porodici, također imaju svoje mjesto i ulogu u nadzoru nad daljnjim razvojem situacije u pogledu porodičnog sukoba (po završetku postupka) kako bi se osigurali najbolji interesi djeteta.

U slučajevima izvršenja odluka donijetih u porodičnopravnim pitanjima, kao što su mogućnost pristupa djetetu i pravo starateljstva, Sud je u nekoliko navrata zaključio da je od odlučujućeg značaja pitanje da li su nacionalne vlasti preduzele, radi olakšavanja izvršenja, sve one neophodne korake koji se razumno mogu tražiti od njih u posebnim okolnostima svakog takvog predmeta.

U Austriji *Besuchsaufe* nudi djeci mogućnost da ostanu u kontaktu s oba roditelja poslije njihovog razvoda ili odluke o odvojenom životu u bezbjednom okruženju koje djeci pruža podršku. Pravo pristupa može se obezbijediti u posebnim prostorijama pod nadzorom stručnog osoblja, kako bi se izbjegli konflikti među roditeljima, kad god se ostvaruje roditeljsko pravo na posjetu. Takva vrsta posjete (roditelja djetetu) uz pratnju može biti naložena odlukom suda ili je pak mogu tražiti jedan ili oba roditelja. Ovdje je centralno pitanje upravo pitanje blagostanja djeteta i izbjegavanja situacije u kojoj bi se dijete našlo između čekića i nakovnja, u roditeljskom sukobu.

137. Smjernice br. 82. i 83. bave se djecom koja su došla u sukob sa zakonom. Posebna pažnja obraća se na uspješnu reintegraciju u društvo, važnost tajnosti krivične evidencije, odnosno njeno nedavanje na uvid nikome van pravosudnog sistema, kao i na legitimne izuzetke od ovog važnog načela. Također treba napraviti izuzetke kada je riječ o posebno teškim krivičnim djelima, između ostalog i iz razloga javne bezbjednosti, kao i prilikom zapošljavanja na radnim mjestima koja podrazumijevaju kontakt sa djecom, ukoliko je, na primjer, riječ o kandidatu koji je u prošlosti zlostavljao djecu, o čemu postoji evidencija. Smjernica br. 83. ima za cilj zaštitu svih kategorija djece, a ne samo onih koje su posebno ranjive.
138. U predmetu *Boamar protiv Belgije*, Sud je razmatrao pitanje maloljetnog počinioca koji je devet puta odvođen u zatvor za odrasle i puštan iz njega. Iako je pritvaranje maloljetnika u zatvorima za odrasle u to vrijeme bilo dozvoljeno prema Zakonu o zaštiti maloljetnika, Evropski sud za ljudska prava je zaključio da „devet rješenja o pritvoru (u zatvoru za odrasle), zajedno uzevši, nije kompatibilno sa podstavom d, člana 5. stav 1... ovo višekratno lišenje slobode imalo je za posljedicu da svako novo pritvaranje bude u sve manjoj mjeri

'zakonito' prema podstavu d, član 5. stav 1, posebno ako se ima na umu da Krunsko vijeće nikada nije stvarno pokrenulo krivični postupak protiv podnosioca predstavke u odnosu na djela koja su mu navodno stavljana na teret kao osumnjičenome."

Britanska fondacija Barnardo osnovala je službu za zastupanje i zaštitu interesa djece (Children's Advocacy Service) koja vodi računa o mladim delinkventima u nekoliko ustanova širom Velike Britanije, pružajući im nezavisne usluge, pomažući im u rješavanju pitanja koja su u neposrednoj vezi sa njihovim blagostanjem, brigom o njima, načinom na koji se s njima postupa i pomažući im da, još dok su lišeni slobode, planiraju preseljenje u neki drugi kraj. Pored neposrednog kontakta sa nekim iz te službe u roku od sedmice po smještaju u tu ustanovu, mladi ljudi mogu da stupe u kontakt sa zaposlenima u toj službi tako što će ih pozvati telefonom, besplatnim pozivom preko linije za pružanje hitne pomoći. Ova služba pomaže mladim ljudima da shvate sistem i da stupe u kontakt sa stručnjacima koji im mogu pomoći da riješe svoje probleme.

V Promovisanje drugih koraka po mjeri djeteta

139. Podrazumijeva se da je za stvarno poboljšanje u oblasti prava djeteta i pravosuđa po mjeri djeteta potreban proaktivni pristup zemalja-članica Vijeća Evrope; one se na ovaj način podstiču da poduzmu čitav niz različitih mjera.
140. U podstavovima od a-d ohrabruju se istraživanja u ovoj oblasti, razmjera primjera dobre prakse i saradnja, kao i preduzimanje raznih aktivnosti u cilju uzdizanja nivoa svijesti, prije svega tako što će se kreirati takve verzije pravnih instrumenata koje će biti po mjeri djeteta. Također se izražava podrška uspješnim informativnim centrima zaduženim za obavještavanje o pravima djeteta.
141. Ulaganje u obrazovanje o pravima djeteta i u širenje informacija o tim pravima nije samo obaveza po Konvenciji Ujedinjenih nacija o pravima djeteta, već je to i preventivna mjera protiv kršenja prava djeteta. Poznavanje sopstvenih prava je prva pretpostavka „življenja” tih prava i sposobnosti prepoznavanja njihove povrede ili potencijalne povrede.

Mnoge organizacije su se prihvatile posla izrade verzija Konvencije ujedinenih nacija o pravima djeteta i drugih relevantnih dokumenata o dječijim pravima koje su primjerene djeci. Jedan takav primjer je verzija namijenjena djeci Smjernice Ujedinjenih nacija o pravosuđu u stvarima u kojima su djeca žrtve i svjedoci krivičnih djela, čiji su autori UNICEF i Ured Ujedinjenih nacija za drogu i kriminal.

142. Mjere koje su predviđene po stavovima od e-g imaju za cilj da olakšaju pristup djece sudovima i žalbenim mehanizmima; tu se također razmatra i izvjestan broj mogućih mjera

na tom planu (angažovanje specijalizovanih sudija i advokata, izraženija uloga za civilno društvo i nezavisne organe na nacionalnom, regionalnom i univerzalnom nivou). Države bi na ovom planu trebalo da predvide i mogućnost korištenja kolektivne žalbe. Dobar primjer mehanizma kolektivnih žalbi pruža revidirana Evropska socijalna povelja (ETS br. 163) zato što je riječ o mehanizmu koji je svima dostupan, gdje nije potrebna individualna žrtva i gdje ne moraju biti iscrpljeni svi unutrašnjepравни lijekovi. Zaštitnici građana za prava djeteta (ombudsmeni), nevladine organizacije koje se bave pravima djeteta, socijalne službe i tako dalje trebalo bi da budu u stanju da ulažu ovakve žalbe ili da pokreću postupke u ime određenog djeteta.

143. Vrijedi napomenuti da se na međunarodnom nivou promovišu i nove strategije, kao što je već spomenuta kampanja u korist žalbenog postupka po Konvenciju Ujedinjenih nacija o pravima djeteta.
144. Podstavovi h-i posvećuju glavnu pažnju potrebi za odgovarajućim obrazovanjem, specijalizovanom obukom i preduzimanjem mjera za uzdizanje nivoa svijesti, dok se podstavovi j-k bave podrškom pruženom odgovarajućim specijalizovanim strukturama i službama.

VI. Nadzor i ocjena

145. Zemlje-članice se podstiču da preduzmu izvjestan broj mjera radi primjene ovih smjernica. One treba da se postaraju da te smjernice budu široko distribuirane među organima vlasti koji su zaduženi za odbranu prava djeteta ili su na neki drugi način uključeni u tu oblast. Jedna od mogućnosti je i distribuiranje smjernica u verzijama koje su sročene po mjeri djeteta.
146. Zemlje-članice također treba da se postaraju za analizu unutrašnjeg zakonodavstva, postojećih sektorskih politika i prakse da bi se utvrdilo u kojoj su mjeri primjereni ovim smjernicama, kao i za periodičnu analizu metoda rada u ovoj oblasti. One se, također, pozivaju da propišu konkretne mjere da bi sprovele u praksu ono što nalažu duh i slovo ovih smjernica.
147. U tom smislu presudan značaj za promovisanje ovih smjernica i nadzor nad njihovim sprovođenjem ima uspostavljanje ili održavanje odgovarajućeg okvira, uključujući tu i jedan ili više nezavisnih mehanizama (kao što su zaštitnici građana ili zaštitnici građana za prava djeteta).
148. Na kraju, jasno je da aktivnu ulogu u procesu nadzora treba da imaju i organizacije civilnog društva, ustanove i tijela koji promovišu i štite prava djeteta.

British Embassy
Sarajevo

Izdavanje ove publikacije je finansirala Vlada Ujedinjenog Kraljevstva. Međutim, u njoj izneseni stavovi ne odražavaju nužno politiku Vlade Ujedinjenog Kraljevstva.